

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**19. YÜZYILDA BİR ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PARADİGMASI OLARAK EKSTRA-TERİTORİYALİTE:
ABD – JAPONYA ÖRNEĞİ (1854-1894)**

Yüksek Lisans Tezi

Merve DEMİRKAYA

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

İZMİR

2019

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**19. YÜZYILDA BİR ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PARADİGMASI OLARAK EKSTRA-TERİTORİYALİTE:
ABD – JAPONYA ÖRNEĞİ (1854-1894)**

Yüksek Lisans Tezi

Merve DEMİRKAYA

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Onur KINLI

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “**19. Yüzyılda Bir Uluslararası İlişkiler Paradigması Olarak Ekstra-Teritorialite: ABD-Japonya Örneği (1854-1894)**” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Merve DEMİRKAYA

İmza

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Merve DEMİRKAYA

Numarası : 92140002108

Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans

Tez Başlığı (Türkçe) : 19. Yüzyılda Bir Uluslararası İlişkiler Pradigması Olarak Ekstra-Teritoryalite: ABD-Japonya Örneği (1854-1894)

Tez Başlığı (İngilizce) : Extraterritoriality as a Pradigm pf the 19 th Century International Relations: US-Japan Case (1854-1894)

Tez Savunma Tarihi : 08/05/2019

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Dr. Öğr.Üyesi Onur KINLI

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Elif YENEROĞLU

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi Kerim Eser AFŞAR

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle

Oy çokluğuyla

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

ÖNSÖZ

Her aşaması bir öncekinden daha zor ama daha zevkli olan akademide sahip olabileceğiniz en büyük şans, çalışmanızı sizin kadar sahiplenecek bir danışmandır. Tez konumun belirlenmesinden itibaren desteğini benden esirgemeyen, kendime olan inancımı kaybettiğimde beni cesaretlendiren, yanına ne zaman gitsem kapısından asla dönmediğim, kütüphanesini bana sonuna kadar açıp ulaşamayacağım kaynakları benimle paylaşan, anlamlandıramadığım ilerleyemediğim her konuda farklı görüşlerle çalışmalarına ışık tutan, benim bile sıkıldığım zamanlarda tezimle ilgilenmekten vazgeçmeyen, tezimi yazamadığım dönemlerde samimiyetle bıkmadan yakınmalarımı dinleyen, bana yol gösteren, sayesinde tezimi meydana getirebildiğim, kendisiyle çalışmaktan gurur duyduğum değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Onur Kınılı'ya teşekkürün en büyüğünü borçluyum.

Tez süresince güler yüzünü ve desteğini benden esirgemeyen ve hem akademik hem manevi anlamda beni cesaretlendiren Doç. Dr. Elif Yeneroğlu'na minnettarım. Amerika'daki önemli kaynaklara ulaşmamda yardımcı olup bana zamanını ayıran Dr. Öğr. Üyesi Gökser Gökçay'a da teşekkürü bir borç bilirim.

Bu zorlu süreçte sabırla yanımda olan, maddi ve manevi anlamda desteklerini her zaman yanımda hissettiğim aileme de ne kadar teşekkür etsem az.

ÖZET

Bu tezin konusunu, 1850'lerin başından itibaren Pasifik'te balıkçılık ve taşımacılık faaliyetlerini geliştirmesi ile birlikte Doğu Asya'ya ilgisi artan Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin, 1852 yılında Başkan Millard Fillmore'un Kongre'de sömürge elde etme amaçlarının olmadığını vurgulamasına rağmen, Japonya'yı yarı-sömürge durumuna getirmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda yapılan antlaşmalarla birlikte Japonya'nın yarı-sömürge haline gelmesine neden olan Amerika'nın elde ettiği extraterritorial haklar ve bu hakların ABD tarafından nasıl uygulandığı kapsamlı bir incelemeye ve değerlendirmeye tabi tutulacaktır. 19. yüzyıla girilirken uluslararası ilişkilere hakim olan emperyalizm ve ülkelerin uygulamaya koyduğu emperyalist politikalar rekabet ve çıkar çatışmasına neden olmuştur. Kökleri eski çağlara kadar dayanan extraterritoriality ve antlaşmalarla elde edilen extraterritorial haklar ise bu rekabet ortamında devletlere yasal olarak yargı ve ekonomi alanında kendi hukukunu uygulama ve vatandaşlarını koruma garantisi sağlamıştır. Öte yandan, her ne kadar Westpahlia sonrası dönemde egemenlik kavramı sorgulanmaya devam etse de extraterritoriality beraberinde antlaşma sağlanan devletlerin egemenliğinin ihlali şeklinde yorumlanabilir. ABD özelinde ise bu yarı-sömürgeleştirme uygulamasının örneklerini Çin, Japonya, Osmanlı Devleti, Kore, İran ve Tayland (Siam), İran oluşturmaktadır. Öngörülen tez çalışması ile birlikte, 19.yüzyıl'da ABD'nin yarı-sömürgeleştirme uygulaması olarak kullandığı extraterritoriality kavramının ABD hukuku ışığında incelenmesi hedeflenmektedir. Bununla birlikte Japonya özelinde extraterritoriality kavramı ve bu kavram ışığında ABD-Japonya ilişkileri, literatürde üzerinde çok az çalışılan bir konu olma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda ise, birinci el arşiv kaynakları ile birlikte ele alınması hedeflenen bu konuya katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: ekstra-territoriyalite, extraterritoriality, extrality, konsolosluk yargılaması, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri

ABSTRACT

Even if President Fillmore emphasized that in congress their goal was not to have a colony, United States' growing interests to Eastern Asia with increasing fishery and transportation activities in the Pacific from the beginning of the 1850s turned Japan into a semi-colony country, and this situation constitutes the subject of this thesis. United States' extraterritorial rights that caused Japan to become a semi-colony country together with the treaties, and how these rights are applied by the United States will be subjected to a comprehensive review and evaluation within this context. Imperialism dominating international relations, and imperialist policies implemented by countries led to competition and conflict of interest by the beginning of 19th century. Extraterritoriality and extraterritorial rights obtained by treaties - with roots dating back to ancient times - provided legal judgements to states, to apply their own law in economics, and a protection guarantee to their citizens in that competitive environment, legally. On the other hand, although the concept of sovereignty in the post-Westphalia period continued to be questioned it can be interpreted as the violation of the sovereignty of the states considering with extraterritoriality. According to United States, China, Japan, the Ottoman State, Korea, Iran and Thailand (Siam) constitute the examples of these semi-colonization practices. With the proposed thesis study, the concept of extraterritoriality that used by United States as a semi-colonization practice is aimed to be investigated in the light of United States law. It can be seen in the literature, there are very few studies about extraterritoriality concept in Japan perspective that clarifies the US-Japan relations. For this reason, by using first-hand archive sources it is desired to make a contribution to this subject.

Key Words: extraterritoriality, extrality, consular jurisdiction, Japan, United States of America

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EŞİTSİZ ANTLAŞMALAR

1.1. EŞİTSİZ ANTLAŞMALAR.....	7
1.2. EŞİTSİZ ANTLAŞMALARIN UNSURLARI	20
1.2.1. Gümrük Özerkliği.....	21
1.2.2. En Çok Gözetilen Ulus Kaydı ve Mütakabiliyet.....	22
1.2.3. Konsolosluk Yargılaması.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

EXTRATERRITORIALITY

2.1. EXTRATERRITORIALITY.....	38
2.1.1. Medeniyetleştire ve Extraterritoriality.....	44
2.1.2. Egemenlik ve Extraterritoriality.....	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JAPONYA VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

3.1. Amerikan Hukukunda Konsolosluk Yargılaması.....	62
3.2. Japonya ve Amerikan Konsolosluk Yargılaması.....	69

SONUÇ	80
KAYNAKLAR DİZİNİ.....	85
EKLER.....	108

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

MFN: En Çok Gözetilen Ulus

MFNc: En Çok Gözetilen Ulus Kaydı

MFNt: En Çok Gözetilen Ulus Muamelesi

VOC: Hollanda Doğu Hindistan Şirketi

GİRİŞ

Tarih boyunca büyük güçler, yaygın olarak hukuku kendi emperyalist çıkarları doğrultusunda kullanmışlar ve gelişen yasal sistemlerle, yasal uygulamalarla birlikte amaçlarını somutlaştırma imkanı bulmuşlardır. Özellikle, 19. yüzyıla girilirken uluslararası ilişkilerde egemen olan büyük güçlerin emperyalist politikaları büyük çıkar çatışmalarına neden olmuştur. Uzak ve Ortadoğu'daki toplumlarla temaslarını bu yüzyılda arttıran Batılılar, ticaret gemileri ile birlikte Parker'ın işaret ettiği şekliyle¹ bu toplumlara hukuk, adalet, siyaset ve medeniyet taşıma iddialarındaydılar. Bunun için, kökleri eski çağlara kadar dayanan ve *extrality* (*extraterritoriality*)² olarak bilinen sistemi uygulamışlar; aralarında Osmanlı Devleti, Japonya, Kore, İran, Siam ve Çin gibi devletlerde varlıklarını ve *extrality*'i somutlaştırmak için hukuk söyleminden faydalanmışlardır. Tarihi süreçler incelendiğinde hukuk sistemlerinin, özellikle *extrality*'nin uygulanması noktasında ülkeden ülkeye farklılıklar mevcut ise de genel manada hukuk sistemlerinin yapısının bütün dünyada benzer şekilde vuku bulduğu sonucunu çıkartabiliriz. Sürece değinmişken, Akdeniz havzasındaki antlaşmalardan, geç Ortaçağ'da Osmanlı Devleti ile yapılan kapitülasyon antlaşmalarına ve 19. yüzyılda Ortadoğu, Asya ve Afrika'daki İngiliz ve Amerikan mahkemelerine kadar izi takip edilebilen *extrality*, uluslararası hukuk aktörleri ve usulleri arasındaki münasebetlerin

¹ P. Parker, *Journal of an Expedition from Sincapore to Japan, with a Visit to Loo-Choo; Descriptive of these Islands and their Inhabitants; In an Attempt with the Aid of Natives Educated in England, to Create an Opening for Missionary Labours in Japan*, London: Smith, Elder and Co., Cornhill, 1838, s. 7-10.

² "Extraterritoriality" sözcüğünün Türkçe bir karşılığı bulunmamaktadır. 19. yüzyılda hem ekonomik hem hukuki sonuçlar doğuran bir uluslararası ilişkiler pratiğini tanımlayan bu terimin Osmanlı Devleti'ndeki karşılığı Arapça'dır ve yaygın bir kullanımı olmayan "haric-ez-memleket"dir. Günümüzde "ülke-dışılık" olarak çevrilmesine karşın, bu çeviri dar bir alan olan diplomatik dokunulmazlığı kapsamaktadır. Anılan terimin Arapça ya da Türkçe karşılığını kullanmak, tez çerçevesinde durumu açıklamadığı gibi günümüzdeki çağrışımla ileri sürülecek önermelerin anlaşılmasına sebep olacaktır. Bu nedenle başlıkta "ekstra-territorialite" terimi enstitünün 1579708-7037 numaralı tebliğatı gereğince kullanılmış olsa da tez içerisinde *extraterritoriality* (*extrality*) şeklinde kullanılacaktır.

³ Tez içerisinde her ne kadar ex-territoriality kavramı mevzu bahis edilecek olmasa da hem bu iki kavramı birbirinden ayırt etmek hem de kolaylık açısından Scully'nin kitabında gittiği ayrıma göre, metnin geri kalan kısmında *extraterritoriality* yerine *extrality* kısaltması kullanılacaktır. Bkz. Eileen P. Scully, *Bargaining with the State from Afar, American Citizenship in Treaty Port China, 1844-1942*, New York: Columbia University Press, 2001, s. 2.

uluslararası ilişkileri nasıl şekillendirdiğini anlamak için zengin ama ihmal edilmiş bir tarihe sahiptir.

Terminoloji açısından bir değerlendirme ile başlarsak eğer, Türkçe’de Seha Meray’ın kullanmakta olduğu “ülke-dışılık”⁴ teriminin yanı sıra Akipek, “hariç-ez-memleket”⁵, “yurttan dışılık”⁶, “memleket dışı”⁷ gibi kavramların da tercih edildiğini belirtmektedir⁸. Kelime olarak ilk kez 1749’da Wolff tarafından “*extraterritorialitas*” şeklinde kullanılmıştır. G. F. Martens aracılığı ile “*extritorialité*” şeklinde Fransızca’ya, “*extritorialitaet*” olarak ise Almanca’ya çevrilmiştir⁹. İngilizce’de de “*ex-territoriality*” ve “*extraterritoriality*” şeklinde vücut bulan kavram tez içerisinde anlam ayrımına göre *extrality* şeklinde kullanılacaktır. *Ex-territoriality* ile ifade edilen diplomatik görevlilerinin ayrıcalığı yerine tezimizin konusunu konsolosluk yargılamasını tanımlamak için kullanılan *extrality* oluşturmaktadır.

Bu tez ile birlikte cevaplandırılmak istenen soruların başında *extrality*’nin sadece bir uluslararası hukuk normu olup olmadığı sorunu bulunmaktadır. Bununla birlikte yabancı topraklarda kendi yurttaşlarını ve ticari çıkarlarını korumak istediklerini dile getiren büyük devletler, konsolosları aracılığıyla uygulama imkanı bulduğu *extraterritorial* haklar üzerinden, eşitsiz antlaşmaların geçerli olduğu topraklarda emperyalizmin bir aracı olarak mı kullanılmaktadır sorusu irdelenmiştir. Bu sorunun cevabını ararken de *extrality*’nin Japonya özelinde Amerika tarafından nasıl geliştirilip kullanıldığını açıklayarak yapmayı amaçlamaktadır. Gelişimi her ülke açısından farklı olan bir sistem olarak *extrality*’nin sürecinin nasıl olduğu, pratikte bu durumun Japonya içerisinde nasıl uygulandığı, konsolosluk yargılama yetkisinin ana fonksiyonları

⁴ Seha L. Meray, *Devletler Hukuku’na Giriş*, 3. basım, Cilt II, Ankara: AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1965, s. 29’dan aktaran Ömer İlhan Akipek, “Ülke-Dışılık”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XXIV, Sayı 1-4, 1967, s. 28.

⁵ Onur Kınlı, *19.Yüzyıl’da Amerika Birleşik Devletleri’nin İzmir’deki Konsolosluk Faaliyetleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilimdalı, Doktora tezi, İzmir, 2009, s. 4.

⁶ Edip F. Çelik, *Milletlerarası Hukuk*, İstanbul: İstanbul Hukuk Fakültesi Yayınları, 1965, s. 432’den aktaran Akipek, 1967, s. 28.

⁷ Zeki Mesud Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, 2. basım, Cilt I, İstanbul: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1955, s. 569’dan aktaran Akipek, 1967, s.28.

⁸ Akipek, 1967, s. 28.

⁹ Ernest Satow, *A Guide to Diplomatic Practice*, Vol. 1, New York: Longmans, Green and Co., 1917, s. 240-241. Akipek, 1967, s. 28.

düşünüldüğünde Japonya açısından değişiklik gösterip göstermediği, *extrality*'nin karşılaştığı sorunlar ve kaldırılması noktasında Japonya'nın rolü ve sürecin nasıl işlediği, yerel ve küresel düzeyde hem Japonya hem Amerika açısından sonuçlarının ne olduğu sorularının yanıtları cevaplanmaya çalışılmıştır.

İngiliz hukukunda olduğu gibi Amerikan hukuku da kendi vatandaşları, tüccarları ve ticaret şirketleri tarafından medeniyetlerinin ve özgürlüklerinin koruyucusu, garantisi olarak görülmüştür. Örneğin Amerikan tipi *extrality*'nin kabul ettirilme noktasında ise eşitsiz antlaşmalar olarak tanımlanan antlaşmalarla batılı ve Hristiyan olmayan devletlerin medenileştirileceği vurgulanmış, bu süreç içerisinde de batılı vatandaşların kendi hukuklarına tabi olması gerektiği argümanı kullanılmıştır. Medenileştirme misyonu altında bu tarz bir emperyalizm, toprak fethedilmesine gerek kalmadan ekonomik ve yasal olarak ayrıcalık sağlamaktaydı. Bu durumda *extrality* haklarının uygulandığı ülkeler, koloni olarak tanımlanmamakla birlikte, yine de yabancı güçlerin dolaylı etkilerine maruz kalmışlardır. Emperyalist devletlerin bütün bir toprak egemenliği altında uyguladığı kolonyal düzenlemelerden, pratiklerden ve kurumlardan farklı olarak, *extraterritorial* haklar, emperyalist devletin dolaylı gücünü ve antlaşmaya taraf olan devletin kısmi egemenlik ihlalini göstermektedir.

Yapılan tartışmalarda *extrality* genel olarak egemenlik kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Egemenlik, en basit ifadesiyle, bir devletin kendi sınırları içerisinde kişiler ve eylemler üzerinde sahip olduğu münhasır yargılama yetkisidir. *Extrality*'nin ihlal olarak değerlendirilmesinin ana nedeni ise eşitsiz antlaşmalarla birlikte devletlerin yargılama hakkına sahip olmasıdır. Bu durum her ne kadar barbar olarak nitelendirilse de bir başka devletin kendi sınırları içerisindeki kişiler üzerinde sahip olduğu egemenlik hakkını kullanamaması anlamına gelmektedir. Bunun sonucu olarak ise, yerel hukukla birlikte, *extraterritorial* haklar devletlerde çok taraflı bir yargı ortamı yaratmış ve bu durum çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Örneğin, yerel mahkemelerin yanı sıra 1880'lerde Japonya'da kırk dört konsolosluk mahkemesi işler durumdaydı. Bu sebeple, uluslararası hukukta sapma olarak görülen *extrality* söz konusu olduğunda, ulusal devletlerin kendi toplumsal egemenlikleri, konu bağlamında vurgulanan bir husus olmuştur.

Extrality, herhangi bir toprak fethine gerek duymadan büyük güçlere bir dizi ekonomik, siyasi ve yasal ayrıcalık hakkı tanınmasına neden olmuştur. Bu durum eşitsiz antlaşma imzalanan devletleri bir koloni haline getirmemiş; ancak Batılı olmayan devletlerin büyük güçlerin dolaylı etkilerine maruz kalmalarına yol açmıştır. Dolayısıyla, büyük güçlerin elde ettiği güç ve uygar olmayan devletlerin egemenliğine ilişkin kısmi ihlaller ile birlikte bu sistem, büyük güçlerin belirli topraklar üzerindeki tüm egemen haklara sahip olduğu ve tüm konular ile kurumlar üzerindeki yargı yetkilerinin bulunduğu sömürge sisteminden tamamen farklıydı. Her devletin ve antlaşmaların getirdiği hükümlerin farklı olması nedeniyle tek tip bir *extraterritorial* sisteminden de bahsedilememektedir. Eşitsiz antlaşma imzalayan her devletle şartlar, süreçler ve sistemler benzerlikler bulunmasına rağmen biriciktir.

1850'lerin başından itibaren Pasifik'te balıkçılık ve taşımacılık faaliyetlerini geliştirmesi ile birlikte Doğu Asya'ya ilgisi artan Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin, 1852 yılında Başkan Millard Fillmore'un Kongre'de sömürge elde etme amaçlarının olmadığını vurgulamasına rağmen, Japonya'yı sömürge durumuna getirmesi tez bağlamında incelenecek konunun özünü oluşturmaktadır. *Extrality*, Japonya'daki yabancı emperyalizminin görünür halidir. Bu bağlamda yapılan antlaşmalarla birlikte Japonya'nın yarı-sömürge haline gelmesine neden olan Amerika'nın elde ettiği *extraterritorial* haklar ve bu hakların ABD tarafından nasıl uygulandığı incelemeye ve değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Zaman olarak, Komodor Matthew C. Perry'nin 1853 yılında Tokyo körfezinin güney ucu olan Uraga'ya ulaşmasından, *extraterritorial* hakları ortadan kaldırmayı amaçlayan antlaşma revizyonunun sonuçlandırıldığı 1894 senesine kadarki süreç tezin odak noktasını oluşturmaktadır. Ancak, yine de bir bütünlük sağlanabilmesi açısından tezin kapsamı dahilinde olacak antlaşma limanlarında bulunan Amerikan konsolosluklarının 1894 sonrası faaliyetleri de değerlendirmeye alınan konular ile olan ilişkileri ölçüsünde incelemeye alınacaktır.

Bu tez *extrality*'nin ve konsolosluk yargı yetkisinin Japonya özelinde Amerika tarafından nasıl geliştirilip kullanıldığını açıklamayı amaçlamaktadır. Bir sistem olarak *extrality*'nin gelişiminin nasıl olduğu, pratikte bu durumun Japonya içerisinde nasıl

uygulandığını, konsolosluk yargılama yetkisinin ana fonksiyonları düşünüldüğünde Japonya açısından değişiklik gösterip göstermediği, *extrality*'nin karşılaştığı sorunlar ve kaldırılması noktasında Japonya'nın rolü ve sürecin nasıl işlediği, yerel ve küresel düzeyde hem Japonya hem Amerika açısından sonuçlarının ne olduğu sorularının yanıtları cevaplanmaya çalışılmıştır.

Dönem itibarıyla altı farklı ülkede¹⁰ benzerliklerin yanı sıra altı farklı şekilde uygulanan bir sistemin yapısını anlamak için seçilen örnek olan Japonya'nın uluslararası ilişkiler bakımından özel bir pozisyonu bulunmaktadır. *Extrality* söz konusu olduğunda, Akdeniz'de ve daha az ölçüde Çin'de birçok büyük gücün stratejik çıkarlarının biraraya geldiği bir durumun oluştuğunu söyleyebiliriz. Antlaşmalara taraf olan güçlerin arasından bir tanesinin yükselen ilgisi, avantajı veya çıkarı karşısında, kalan güçler birlikte hareket ederek ya eşitlik sağlamışlar veya karşı koymuşlardır. *Extrality*'nin imtiyaz sağladığı büyük güçlerin gayri resmi imparatorluk olarak anılmalarının altyapısı antlaşmalarla oluşturulmakta, yabancı yerleşim bölgeleriyle uluslararasılaşmakta, antlaşmaların içerdiği *extraterritorial* haklarla ve konsolosluk yargısı yetkisiyle sağlanmaktadır. Bütün bu sistemin tek bir istisnası vardı. Japonya, 1869'dan sonra, kendi devletini reform sürecine sokmasından itibaren, emperyalizmin dayatmalarını kendi ulusal güçlendirmesi için kullanmış ve yalnızca Avrupalı sömürgecilerin veya eski sömürgecilerin başarabileceği bir şeyi başararak kendini büyük güçlerin arasına kabul ettirmiş ve bir kolonyal güç haline gelmiştir¹¹. Oppenheim, Avrupa ve Amerika'dan sonra Japonya'yı da uygar devlet olarak kabul etmiş ve medeni olmayan ülkelerdeki yargılamadan bahsederken Japonya'yı büyük bir güç olarak nitelendirmiştir¹².

Bu konu ve amaçlar dahilinde tezin ilk bölümünde *extrality*'nin içerisinde kendini var ettiği 19. yüzyıldaki antlaşmaların önemli bir kısmını oluşturan ve eşitsiz antlaşmalar olarak tanımlanan antlaşma çeşidinin incelenmesi amaçlanmıştır. Eşitsiz antlaşmalar

¹⁰ Osmanlı İmparatorluğu, Çin, Japonya, Siam, İran.

¹¹ Ronald Robinson, "The Excentric Idea of Imperialism, with or without Empire", Wolfgang J. Mommsen ve Jürgen Osterhammel, *Imperialism and After: Continuities and Discontinuities*, London: Allen&Unwin, The German Historical Institute, 1986, s. 277.

¹² Lassa Lawrence Oppenheim, *International Law A Treatise*, Vol.1 Peace, Longmance Grren and Co., 1905, s. 622.

extrality, en çok gözetilen ulus kaydı ve gümrük özerkliğinin kısıtlanmasını öngörmekteydi. İkinci bölümde tezin iki önemli ayağından ilkinin oluşturduğu *extrality* kavramını uygarlaşma ve egemenlik hususları çevresinde tartışılmış ve açıklanmıştır. Üçüncü bölümde, Amerika'nın konsolosluk yapılanması *extraterritorial* haklarla ilişkili tarihi, elde ettiği haklar ve tezin en önemli ayağı olan Japonya'nın bu sistem içerisinde Amerika merkezli konumlandırılışı arşivlerin ışığında incelenmiştir.

Elektronik olarak GALE tarafından koleksiyon halinde kullanıma sunulan¹³ Amerikan Ulusal Arşiv belgelerinden Japonya konsolosluk belgeleri bu tez çalışmasının ana kaynağını oluşturmaktadır. Arşiv kaynaklarının incelenecek olmasının yanı sıra, literatürde tez konusu dahilinde yayımlanmış olan ikincil kaynaklar ve dönemin ulaşılan gazete haber ve makaleleri de tezin oluşturulmasında yardımcı olarak kullanılmıştır.

Tezin yazımı sırasında karşılaşılan teknik zorluklar, ortaya konmak istenen çalışmanın kısıtlı kalmasına neden olmuştur. Arşivler bağlamında elektronik erişim imkanı zorlukları da beraberinde getirmiştir. Elektronik veritabanlarından ulaşılan arşiv belgeleri fiziki durumda ulaşılamayacak kadar çok belgeyi inceleme imkanı tanımamasının yanında pek çok belgenin izinin sürülmesi teknik sıkıntılar barındırmaktadır. Kaydı olmasına rağmen kimi belgeler eksikli, pek çoğunun referans verdiği ekler kayıp ya da transfer sürecindeki özensizlik sonucu silik ya da okunaksızdır. Eksik olanların konsolosluk tarafından mı iliştilmediği, kayıt sırasında kayıp mı edildiği, bilerek kayıt dışı mı tutulduğu tespit edilememiştir. Başta sistemin işleyişinin tamamen açıklanması niyetiyle çıkılan yolda sadece çıkarımlar yapmamıza olanak veren belgelerin varlığı hayal kırıklığı yaratmış olsa da varolan belgelerle birlikte varılan sonuç ikincil kaynakların da desteklediği şekliyle sonuçlandırılmıştır.

¹³ GALE, Nineteenth Century Collections Online: Asia and the West: Diplomacy and Cultural Exchange, <https://www.gale.com/c/ncco-asia-and-the-west-diplomacy-and-cultural-exchange>

BİRİNCİ BÖLÜM

EŞİTSİZ ANTLAŞMALAR

1.1. EŞİTSİZ ANTLAŞMALAR

Antlaşmaların eşit veya eşitsiz oluşunun kategorileştirilmesi devletlerin eşitsizliği prensibinin 16. yüzyılda ortaya çıkmasından itibaren¹⁴ başlamıştır. Eşitsiz antlaşma terimi antlaşmaların eşit olması prensibinin karşıtı olarak kullanılmaktadır¹⁵. Yapılan bu eşitsiz antlaşmalar bir tarafı diğer taraftan üstün kılan dengesiz vaatlere dayanmaktadır¹⁶. Her ne kadar basit bir tanım olarak görülse de yapılan bütün tanımlamalar bu tür antlaşmaların devletlerin egemen eşitliği¹⁷ ilkesinden sapma ile nitelendirildiği hususundan türemiş¹⁸ ve uluslararası hukuk camiası¹⁹ tarafından ortaya çıktığı tarihten sonra, çok tartışılan bir konu haline gelmiştir²⁰. Dönem itibarıyla ilerleyen paragraflarda açıklanacak görüşler erken dönem eşitsiz antlaşma mefhumunu örneklemektedir. Uluslararası hukuk doktrini 17. ve 18. yüzyılda eşitsiz antlaşma konseptini kabul etmiş olsa dahi, dönemin uluslararası hukuk camiası eşitsiz antlaşmaların geçerliliğini sorgulayabilecek yeterlilikte

¹⁴ Katherine A. Greenberg, “Hong Kong’s Future: Can the People’s Republic of China Invalidate the Treaty of Nanking as an Unequal Treaty?”, *Fordham International Law Journal*, Volume 7 Issue 3, Article 4, 1983, s. 539. J.G. Starke, *Introduction to Interational Law*, Seventh Edition, London: Butterworths, 1972, s. 116-119.

¹⁵ Lung-Fong Chen, *State Succession Relating to Unequal Treaties*, Archon Books, 1974, s. 28.

¹⁶ Nitish Monebhurrin, “Essay on Unequal Treaties and Modernity Through the Example of Bilateral Investment Treaties”, *11 Braz. J. Int’l L.* 203, 2014, s. 206.

¹⁷ Bu konuda Atalay’ın görüşüne göre, “uluslararası hukuk varoloğunun hiçbir döneminde belirli bir eşitlik ilişkisinin pozitifleştirilmesi gibi bir işleve sahip olmuş değildir. Tersine ‘hukuksal eşitlik’ doğası gereği eşitsiz bir uluslararası ilişkiler ortamının istikrarı ile ilgili bir ideolojik referanstır. Gerçekte eşit olmayan birimlere böylece genel bir hukuksal kapasite atfedilebilmektedir”. Bkz. Ahmet Haluk Atalay, *Uluslararası Hukukun Oluşumu, İlk Küreselleşme Dönemi, 1492-1648*, İstanbul: Göçebe Yayınları, 1997, s. 18.

¹⁸ Rudolf Bernhardt, *Encyclopedia of Public Law*, vol. 7, Netherlands: Elsevier Science Publishers B.V., 1984, s. 514.

¹⁹ International Law Community

²⁰ Jiangfeng Li, “Equal or Unequal: Seeking a New Paradigm for the Misused Theory of “Unequal Treaties” in Contemporary International Law”, *38 Hous. J. Int’l L.* 465, 2016, s. 466. Albert H. Putney, “The Termination of Unequal Treaties”, *21 Am. Soc’y Int’l L. Proc.* 87, 1927, s. 87.

görülmüyordu²¹. Dolayısıyla başta kullanılan basit tanım dönemsel açıdan da tutarlılık arz etmektedir.

İlk görüşe göre, uluslararası hukukun ortaya çıkmasından itibaren bu tür antlaşmalar görülse de M.Ö. 12. yüzyılda Hittit Kralı II. Hattisilus'un vasallarıyla yaptığı antlaşmalarla eşitsiz antlaşma fikrinin ortaya çıktığı varsayılmaktadır. Ancak, devletler arası eşitsizlik prensibinin gelişmesi sonucu gerçek manada eşit ve eşitsiz antlaşmaların ilk örneklerini görebiliyoruz²². İkinci bir görüşe göre ise eşitsiz antlaşmalar doktrini, sözleşmeler hukukundan türetilmiş olup Kilise Babaları²³ tarafından geliştirilmiş olan adil fiyat²⁴ doğal hukuk konseptinin bir çıkarımıdır²⁵. Kavramın antlaşmalar hukukuna aktarılması ise, Grotius ve Vattel tarafından savunulmuştur²⁶. Yine de 17. ve 18. yüzyılda doğal ve uluslararası hukuk yazarları kendi kitaplarında antlaşmalar ile ittifaklar arasında eşit ve eşitsiz ayırımına gitmiş olsa dahi, bu ayırımın herhangi bir yasal sonucunu detaylandırmamışlardır²⁷. Özellikle 19.yüzyıldan beri konuyla ilgili tartışmalar ve görüşlere rağmen, aslında eşitsiz antlaşma teriminin anlamı ve kapsamı hiçbir zaman açıkça betimlenmemiştir²⁸. Grotius, Pufendorf ve Vattel tarafından savunulmasının ardından; eşitsiz antlaşmaların tarihsel bir fenomen olarak tartışılmaya başlanması sömürgecilik döneminde olmuştur²⁹.

Vattel ve Grotius'un görüşlerine yer vermeden önce, eşitsiz antlaşma doktrininde mütekabiliyet mefhumunun kritik ve belirleyici bir faktör olduğu varsayımına³⁰ da dayanarak Richard Zouche'nin tanımı öncüllemelidir. Zouche'e göre³¹, eşit olarak

²¹ Lung-Fong, 1974, s. 29.

²² Ingrid Detter, "The Problem of Unequal Treaties", *15 Int'l & Comp. L.Q.* 1069, 1966, s. 1073.

²³ "Yazıları din konusunda kural olarak kabul edilen kişiler; bu ad resmen verilmiş bir ad olmayıp, daha çok kullanıla kullanıla yerleşmiştir." Bkz. Karl Marx ve Friedrich Engels, *Din Üzerine*, Beşinci Baskı, Çeviren: Kaya Güvenç, Ankara: Sol Yayınları, 2013, s. 330.

²⁴ *Pretium iustum*

²⁵ Anne Peters, *Unequal Treaties: The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford University Press, 2011, s. 2.

²⁶ Lucius Cafilisch, "Unequal Treaties", *35 German Y.B. Int'l L.* 52, 1992, s. 52.

²⁷ Peters, 2011, s. 2.

²⁸ Li, 2016, s. 466.

²⁹ Bernhardt, 1984, s. 514.

³⁰ Monebhurrin, 2014, s. 206. Peters, 2011, s. 2.

³¹ Jus gentium (the law of nations)'a getirdiği yeniliği yaklaşımından ötürü (devletler hukuku ile devletler arasındaki hukuk ayrımı) uluslararası hukukun tarihi konusunda uzman kabul edilen İngiliz hukukçu

nitelendirilen antlaşmalarda taraflar benzer gerekliliklerin yerine getirilmesi hususunda karşılıklı antlaşmaya varmışlarken; eşitsiz antlaşmalar söz konusu olduğunda bir taraf diğer taraftan daha fazla yükümlülükle bağlanmış olmalıdır. Eşit antlaşmada bulunan taraflar kendi mutlak egemenlik itibarlarını kesinlikle kaybetmezler. Fakat söz konusu eşitsiz antlaşma olduğunda ise bir taraf diğer tarafın üstünlüğünü kabul etmek zorunda bırakılmakta ve halihazırda diğerinin egemenliğine saygı duyması beklenmektedir.³²

Uluslararası hukuk bağlamında kavramı bize tanıtan³³ Grotius ise, eşitsiz antlaşmaları, karşılıklıktan yoksun olan ve taraflardan birine geçici veya kalıcı bir şekilde zorunluluklar yükleyen antlaşmalar olarak tanımlamıştır³⁴. Egemen gücü³⁵ elinde barındırıp barındırmadığı sorusu ile birlikte yine antlaşma sonunda taraflardan birinin egemenliğini sürdürüyor olması hususu da önem taşımaktadır³⁶. Grotius, Hollanda Doğu Hindistan Şirketi (VOC)³⁷ adına danışmanlık görevini yürütmekteydi. VOC'un, Doğu Hint Adaları'ndaki emperyal stratejisinin aracı olarak eşitsiz antlaşmaları ve ittifakları kullandığının bilinmesi, Batı emperyalizmi açısından Grotius'un görüşlerini önemli kılmaktadır³⁸. Boisen, Grotius'un emperyalizm tezini destekleyen görüşlerinden bahsederken, mülk ve yargı arasında ayrıma gittiği tezine de yer vermiştir. Yargının insanlar üzerinde uygulanması gerektiği görüşü ile birlikte belirli bir bölgedeki tüm

Richard Zouche'nin tanımını önce kullanmamızın nedeni, uluslararası hukuk açısından klasik eşitsiz antlaşmalar terimini açıklamış olmasıdır. Metinde de belirtildiği üzere eşitsiz antlaşmalarda klasik anlamda bir tarafın diğer tarafın üstünlüğünü ve egemenliğini kabul etmesi gerekliliği hükmünü tanıma ekleyen Zouche olmuştur. Bkz. Evgeny Roshchin, *Friendship Among Nations, History of a Concept*, Manchester University Press, 2017, s. 88.

³² Richard Zouche, *Juris et iudicii feciales, sive, iurus inter gentes (An Exposition of Feical Law and Procedure, or of Law between Nations and Questions concerning the Same, Wherein are set forth Matters regarding Peace and War between different Princes or Peoples, derived from the Most Eminent Historical Jurists)*, translated by J. L. Brierly, Volume 2, Carnegie Institution of Washington, 1911, s. 25.

³³ Li, 2016, s. 466. Inge Van Hulle, "Grotius, Informal Empire and the Conclusion of Unequal Treaties", *Grotiana*, Vol. 37, 2016, s. 43.

³⁴ Lung-Fong, 1974, s. 29.

³⁵ Bir görüşe göre, çağdaş teorisyenlerin sıklıkla gözardı ettiği şey, Grotius'un egemen davranış kurallarını dostluk kavramını kullanarak sunmayı ve temellemeyi seçtiği, ancak henüz gerçek anlamda egemenlikten bahsetmediğidir. Bkz. Roshchin, 2017, s. 87.

³⁶ Hugo Grotius, *De Jure Belli Ac Pacis Libri Tres (Law of War and Peace)*, çeviri: Francis W. Kelsey, Volume 2, Oxford: Clarendon Press, 1925, s. 130.

³⁷ Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC)

³⁸ Hulle, 2016, s. 45.

insanlara da yayılması gerektiğini düşünen Grotius³⁹, esas olarak yerel egemenliğin tanınması gerektiği tezi ile önemli bir katkı yapmıştır çünkü bu tez, VOC'un Doğu Asya'da kurduğu gayri resmi imparatorluğun gerekçesini oluşturmaktaydı⁴⁰.

Doktrine daha kapsamlı bir katkıyı Pufendorf'un devletlerin bağımsızlığı⁴¹ tezini baz alarak Vattel yapmış⁴² ve eşit ile eşit olmayan antlaşmaları birbirinden ayırmıştır⁴³. Vattel'in tanımına bakacak olursak; eşit olan antlaşmalarda antlaşma tarafları ya benzer şeyler için söz vermişlerdir, ya söz verilen hususlarda eşitlik mevcuttur ya da antlaşmanın nihai sonucunda taraflar için eşit paylaşım ve şartlar söz konusudur. Öte yandan, eşitsiz antlaşmalarda ise, taraflar birbirlerine karşılıklı olarak aynı hususlar üzerinde söz vermemiş ya da karşılıklı söz verilen konular birbirinden farklıdır. Bütün bunlarla birlikte Vattel'in teorisine göre, ancak yine de eğer uluslar eşitsiz antlaşma akdinde bulunacaklar ise, her ne kadar doğal hukuk antlaşmaların eşit olması gerektiğini belirtse de⁴⁴ ortada eşitlik prensibinin bozulmasını gerektiren bir neden olmalıdır⁴⁵. Örneğin, söz konusu iki farklı dine mensup halkların savaşları olduğunda, antlaşmaları geçersiz kılmak için yetersiz olan basit dezavatajlar ile ülkenin yıkımına yol açacak ve dolayısıyla eşitliği geçersiz kılacak tehlikeli antlaşmalardan ayırmıştır⁴⁶.

Adını andığımız Pufendorf ise, antlaşma taraflarının söz verdikleri hususların eşit olmaması veya herhangi bir tarafın diğerine üstünlük kurduğu durumlarda eşitsiz

³⁹ Camilla Boisen, "Grotius and Empire on Andrew Fitzmaurice 'Sovereignty, Property and Empire 1500-2000'", *Grotiana*, 36, 2015, s. 31.

⁴⁰ Hulle, 2016, s. 48.

⁴¹ Bkz. Baron Pufendorf, *De Jure Naturae et Gentium (Of the Law of Nature and Nations)*, Eight Books, çeviri: Basil Kennett, London: J. Walthoe, R. Wilkin, J. And J. Bonwickie, S. Birt, T. Ward and T. Osborne, 1729.

⁴² Lung-Fong, 1974, s. 28.

⁴³ Pufendorf, eşit ve eşit olmayan işbirliklerini (equal and unequal leagues) birbirinden ayırmıştır. Eşitsizlik durumunda verilen sözlerin tarafların üst veya alt konumlanmasıyla ilgili olarak eşit olmayabileceğini belirtmiştir. Daha güçlü pozisyonda olan müttefik, diğer taraf lehine ya da aleyhine benzer olmayan sözler verebilir, aralarında orantılı bir destek olmayabilir veya zayıf tarafta olan müttefik kendi açısından daha büyük zorunluluklara maruz kalabilir. Bkz. Pufendorf, 1729, s. 858.

⁴⁴ Ki bu durum 9. sayfada belirttiğimiz üzere eşitlik mevhumu barındırmayan antlaşmaları eşitsiz olarak nitelenmesine yol açmıştır.

⁴⁵ Monsieur de Vattel, *Le Droit Des Gens, ou Principes de la loi Naturelle (The Law of Nations)*, çeviri: Joseph Chitty, 1834, s. 198-199.

⁴⁶ Vattel, 1834, s. 158-159.

antlaşma mefhumundan bahsedebileceğimizi belirtmiştir⁴⁷. Pufendorf'un benzer görüşleri paylaştığı Christian Wolff da aynı şekilde, akit tarafların her biri tarafından aynı veya eşdeğer sözlerin vaat edilmediği antlaşmaların eşitsiz olduğunu belirtmiştir⁴⁸.

Genel olarak eşitsiz antlaşmalar eşitsiz veya eşitsizlik noktasında⁴⁹ iki farklı şekilde ayrıştırılabilir. Avrupalı devletlerin kolonizasyon sürecinde fethettikleri bölgelerdeki yerli halklarla imzaladıkları antlaşmalar esasen ve yöntemsel ayrıştırmayla iki farklı şekilde eşitsiz olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla eşitsiz antlaşmalarda eşitsizlik antlaşmanın hem özünde hem de usulünde görülür. Antlaşmaların özünde eşitsizlik yatar çünkü tarafların antlaşmadaki yükümlülükleri birbirine denk değildir. Yapılan antlaşma zorla, şiddete başvuruyla veya müteakip taraflardan birinin rızası alınmadan sonuçlandırıldığı için ise yöntemsel anlamda eşitsiz olarak değerlendirilmektedir⁵⁰. Erken dönemde eşitsiz antlaşmalar üzerine belirtilen görüşlerin ve tartışmaların çoğu, antlaşmaların esasen eşitsizliği üzerine odaklanmakta; antlaşma yapılıma sürecinde güç kullanımı sonucu doğan usulen eşitsizliğin ise bazı unsurlarını dikkate almaktadır⁵¹. Görüşlerine yer verdiğimiz Grotius, Wolff, Pufendorf ve Vattel gibi erken dönem düşünürlerin görüşleri de antlaşmaların esasındaki eşitsizliklere odaklanmıştır.

Erken dönemde görüldüğü üzere antlaşmalar eşit veya eşitsiz olarak tanımlansa da genel olarak bu eşitsizliğin, ahde vefa kuralından sapma için geçerli bir zemin oluşturduğu düşünülmemiştir. Muhalifler, eşitsiz antlaşma teorisini çürütmek için temel olarak ahde vefa kuralının prensiplerini kullanmışlardır⁵². Çin, Siam ve Japonya ile 19. yüzyılda yapılan antlaşmaların geçerliliğinin tartışılmaya başlanmasına bağlı olarak bu görüş de sorgulanmıştır⁵³. Buna bağlı olarak, tanım üzerinde ortak bir dilde buluşulmuş

⁴⁷ Pufendorf, 1729, s. 858.

⁴⁸ Christian Wolff, *Jus Gentium Methodo Scientifica Pertractatum (The Law of Nations According to the Scientific Method)*, Vol. 2, çeviri: Joseph H. Drake, London: Humphrey Milford, 1934, s. 206.

⁴⁹ Li, 2016, s. 470.

⁵⁰ Monebhurrin, 2014, s. 206. Peters, 2011, s. 2-3. Li, 2016, 470-471.

⁵¹ Li, 2016, s. 471.

⁵² Li, 2016, s. 481.

⁵³ Alice De Jonge, "From Unequal Treaties to Differential Treatment: Is There a Role for Equality in Treaty Relations?", *Asian Journal of International Law*, Vol. 4, 2014, s. 128.

olsa dahi eşitsiz antlaşmaların bu geleneksel teorisi kendi içerisinde bir paradoks barındırmaktadır. Teori, sözleşmelerin eşit olması gerekliliği üzerine kurulmuştur. Ancak, aynı zamanda eşitsiz olarak kabul edilen antlaşmaların geçerliliğinin⁵⁴ ve bağlayıcılığının nasıl değerlendirileceği konusunda net bir yol çizilmemiştir⁵⁵. Örneğin Wolff, antlaşma yönteminde herhangi bir kusur bulunmadığı müddetçe, esasta veya usulde olan eşitsizliğin dikkate alınmadan devletler arasındaki antlaşmaların geçerli olacağını belirtmiştir⁵⁶. Grotius da yenilen devletlere dayatılan eşitsiz antlaşmaların geçerli olduğu görüşünü desteklemiştir⁵⁷. Oppenheim, eşitsiz antlaşma terimini direkt olarak kullanmasa da askeri güç ile sonuçlandırılmış bir antlaşmanın yasal olarak bağlayıcı olup olmadığı sorununa değinmiştir. Her ne kadar taraflardan birinin tam manasıyla rızası olmadan yapılan bütün antlaşmaların bağlayıcılıktan yoksun olduğu prensibini kabul etmiş olsa dahi, savaş sonunda yenilme durumunda olduğu gibi zorunlu durumlarda yapılan antlaşma şartlarının kabulü konusunda yenik tarafın rızasına bakılmayacağı görüşünü belirtmiştir. Dolayısıyla üstte görüşlerini açıkladığımız hukukçular gibi, Oppenheim da herhangi bir antlaşmayı tek taraflı reddetmenin mümkün olmadığını, tehdit veya güç kullanımıyla sonuçlandırılmış olsa dahi, böyle bir durumun yasalara aykırı olarak görülmesi gerektiğini belirtmiştir⁵⁸. Dolayısıyla, geleneksel Batı yaklaşımına göre hukuksal manada bu konu hakkında herhangi bir belirsizlik bulunmamaktadır⁵⁹. Eşitsiz antlaşmalar bağlayıcı bir nitelik taşımaktadırlar⁶⁰.

Aykırı görüşlerden bahsedecek olursak eğer, aslında uluslararası hukuk teorisyenleri arasında uluslararası hukuk uyarınca eşitsiz antlaşma kavramının meşruiyeti konusunda bir fikir birliğine varılamamıştır. Örneğin, Taylor eşitsiz antlaşma fikrini anlamsız bulmuş; antlaşmaların eşit ve eşitsiz olarak kategorileştirilmesini “yapay ve

⁵⁴ Li, 2016, s. 473.

⁵⁵ Greenberg, 1983, s. 539-540.

⁵⁶ Wolff, 1934, s. 213.

⁵⁷ Grotius, 1925, s. 137.

⁵⁸ Lassa Lawrence Oppenheim, International Law A Treatise, Vol.1 Peace, Longmance Grren and Co., 1905, s. 547-553.

⁵⁹ Bu klasik görüş Avrupalı güçler tarafından desteklenmiştir. Hem sömürge çıkarlarına uygun olduğu hem de uluslararası ilişkilerde silahlı kuvvet kullanmanın yasal olduğuna dair görüşlerine (*opinio juris*) uyduğu için bu husus tartışılmamıştır. Bkz. Oliver Dörr ve Kirsten Schmalenbach, Vienna Convention on the Law of Treaties A Commentary, London: Springer, 2012, s. 873. Li, 2016, s. 474.

⁶⁰ Greenberg, 1983, s. 540.

verimsiz” olarak tanımlamıştır⁶¹. Yine böyle bir teorinin uluslararası hukuk tarafından kabul edilmemesi gerektiğini belirten görüşler de mevcuttur⁶².

Eşitsiz antlaşmaların doğası ve etkileri hakkında da genellemeler yapmak zordur⁶³ çünkü eşitsiz antlaşmalar farklı kökenlere sahiptirler⁶⁴. Çin ile aynı döneme rastlayan, 19. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla, Japonya’da kurulan antlaşma sistemi bunun örneğini teşkil etmektedir⁶⁵. Çin ile imzalanan Nanking (1842) ve Tientsin (1858) gibi antlaşmaların çoğunluğu, Çin’in Batılı güçlerle savaşı sonunda imzalanmıştır. Genel olarak eşitsiz antlaşmaların bir kısmı savaş sonunda veya yenilgi baskısı sonucu imzalanmamıştır⁶⁶. Japonya ve Siam ile yapılan antlaşmaların tamamen ekonomik kökenli olduğu tartışılmaktadır⁶⁷. Auslin, bu durumu Japonya’nın yabancılar lehine bir kontrol rejimi uygulanmasından kaçınabildiğini söyleyerek desteklemektedir⁶⁸. Çin gibi Japonya’nın yarı-sömürge sayılmayacağından bahseden⁶⁹ Auslin’in aksine; birçok görüşte Çin sömürge olarak tanımlanırken, Japonya yarı-sömürge olarak tanımlanmıştır. Japon-Marksist geleneğinde de Japonya’nın 19. yüzyıldaki durumu *hanshokuminchitekina*, yani yarı-koloni⁷⁰ olarak adlandırılmaktadır⁷¹. Hem hükümetin

⁶¹ Hannis Taylor, *A Treatise on International Public Law*, Chicago: Callaghan&Company, 1901, s. 367. Matthew Craven, “What Happened to Unequal Treaties? The Continuities of Informal Empire”, *74 Nordic J. Int’l L.* 335, 2005, s. 335-336.

⁶² Eşitsiz antlaşma kavramının 19.yüzyılda sözde kapitülasyon antlaşmalarına dayandığını söyleyen Aust, bu görüşün ortaya çıkmasında dekolonizasyon sürecinin ve bir dereceye kadar Sovyetler Birliği ile komünist rejimlerin görüşlerinin etkisi olduğunu savunmuştur. Hukuk yokken bile bütün devletlerin eşit olarak kabul edildiğini, güç söz konusu olduğunda ise bazı devletlerin eşit olamayacağını kabul etmemiz gerektiği hususunda görüş bildirmiştir. Bkz. Anthony Aust, *Handbook of International Law*, New York: Cambridge University Press, 2005, s. 108-109.

⁶³ De Longe, 2014, s. 129.

⁶⁴ Li, 2016, s. 469.

⁶⁵ De Longe, 2014, s. 469.

⁶⁶ Li, 2016, s. 469

⁶⁷ Shinya Murase, “The Most-Favoured-Nation Treatment in Japan's Treaty Practice During the Period 1854-1905”, *70 AM. J. INT’L L.* 273, 1976, s.274-276. Ha-Joon Chang, “Policy Space in Historical Perspective – with special reference to Trade and Industrial Policies”, *Talk presented at Tufts University*, November 2005, s. 8-9.

⁶⁸ De Jonge, 2014, s. 129.

⁶⁹ Michael R. Auslin, *Negotiating with Imperialism, The Unequal Treaties and the Culture of Japanese Diplomacy*, Cambridge: Harvard University Press, 2004, s. 7.

⁷⁰ Hani Gorô tarafından tanımlanan bu durumun nedeni olarak Japonya’nın dünya tarihi evre kuramı ile ilişkisidir. Bkz. Hani Gorô, *Meiji isshinshi kenkyû (Research on the History of the Meiji Restoration)*, Tokyo: Iwanami shoten, 1956’dan alıntılan Mark Anderson, *Japan and the Specter of Imperialism*, United Kingdom: Palgrave, 2009, s. 198-199.

⁷¹ Anderson, 2009, s. 8.

yerel kalması hem de antlaşma güçlerinin antlaşma limanları haricinde bölgede doğrudan bir kontrole sahip olmamaları bu görüşün tabanını oluşturmaktadır⁷². Üçüncü bölümde Japonya'nın konumu ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

Eşit olmayan antlaşma teorisi, uluslararası hukukta, özellikle Avrupa'da öğretilerin çoğunluğu tarafından her zaman tanınmamıştır⁷³. İçerik bakımından böylesine bir yaklaşım normal olarak kabul edilmektedir. Avrupa devletleri yapılan eşitsiz antlaşmaların üstün ve hakim tarafıydı. Dönemin ve hatta yakın zamanın bile Avrupa doktrini bu yasal yapılandırmayı uyulması gereken son derece normal bir durum olarak varsayıyordu. Azami normal olarak kabul edilen durumlar sorgulanmazdı, sorgulanamazdı⁷⁴. Bu sebepten dolayı eşitsiz antlaşma doktrinine başvurulması sınırlı olarak kalmış olsa da realist politikalar ile yönetilen bir dönemde ideolojilerin ve etik değerlerin etkisi de sınırlı olarak kalmıştır⁷⁵. Mantıken tam tersi anlamda bir kavramsallaştırma ise, bu antlaşmalardan muzdarip olan devletlerin doktrinal yaklaşımında görülmekteve bu tür antlaşmalar eşitsiz ve küçük düşürücü olarak nitelendirilmektedir⁷⁶.

Genel anlamda eşitsiz antlaşmalar teorisinin oluşmasına büyük katkıları olan Çinli ve Rus yazarlar olmuştur⁷⁷. Çin ve Asya'nın geri kalanı için eşitsiz antlaşmalar, kapitülasyon rejimlerinin ve daha önce antlaşma ile onaylanan toprak egemenliğine dair diğer kısıtlamaların sonlandırılmasına ilişkin olarak önemli bir konu haline gelmiştir⁷⁸. Antlaşmaların en ünlüleri Çin ile yapılmış olan eşitsiz antlaşmalardır⁷⁹. Onsekiz ülke, 1842 ve 1949 yılları arasında, Çin ile binden fazla *extraterritorial* haklar içeren eşitsiz antlaşma imzalamıştır⁸⁰.

⁷² Anderson, 2009, s. 8.

⁷³ Peters, 2011, s. 7

⁷⁴ Monebhurrin, 2014, s. 207.

⁷⁵ Cafilisch, 1992, s. 52.

⁷⁶ Peters, 2011, s. 7.

⁷⁷ Peters, 2011, s. 7

⁷⁸ Cafilisch, 1992, s. 52.

⁷⁹ Craven, 2005, s. 343.

⁸⁰ Craven, 2005, s. 34. Detter, s. 1075.

Sovyetler Birliği, her ne kadar geleneksel uluslararası hukukun ilkelerine saygı duysa da, çoğu Batılı devletin aksine antlaşmaları daha önemli bir uluslararası hukuk kaynağı olarak görmektedir⁸¹. Bu görüşün nedeni, ilan edilmesinde sesi olmayan hiçbir kurala bağlanmama isteđidir⁸². Rus doktrinine⁸³ göre, kapitalist ve piyasaya dayalı bir ekonomiyi takip eden devletlerden doğan antlaşmaların çoğunluğu, özellikle gelişmekte olan ülkelerle sonuçlandırıldığında eşit değildi. Eşitsiz antlaşmalar, güçsüz devletleri köleleştirmek amacıyla kullanılan bir araçtı⁸⁴. Daha net bir ifadeyle, 17. ve 18. yüzyıl uluslararası politika eğiliminin sömürge yayılcılığı olması nedeniyle, eşitsiz antlaşma problemi kasten gözden kaçırılmış ve güçlü devletler tarafından zayıf ulusların bölgelerini ele geçirmek veya etki alanlarını kontrol etmek için kullanılan emperyal bir araç haline gelmiştir⁸⁵. En başından itibaren politik amaçla bu terimi kullanan, eşitsiz antlaşmaların geçerliliğini sorgulayıp, Avrupalı güçlerin üstünlüğünü zayıflatmayı amaçlayan ve yoğun bir şekilde kavrama çıkan ise Sovyetler Birliği olmuştur. Antlaşmalar hukukunun ahlaklaştırılmaya çalışılmasına dair ilk girişimler de yine Ekim Devrimi'nin başlarına rastlamaktadır⁸⁶. Sovyet liderleri, sömürge güçlerin emperyalist olarak imzaladığı antlaşmaları eşitsiz, köle edici, haksız, yağmacı ve zorlayıcı olarak eleştirmişlerdir⁸⁷.

Eşitsiz antlaşmalar üzerinde Sovyet ve Çin anlayışları benzer olsa dahi, Çin'deki eşitsiz antlaşma doktrininin hem Batılı hem de Sovyet kavramlarından bağımsız olarak geliştiğine dair yeterli kanıt bulunmaktadır. Daha önce belirtildiği üzere, doktrinin diğer ülkeler arasındaki antlaşmalara uygulanmasında da önemli farklılıklar bulunmaktadır⁸⁸. Çin ise, 19. yüzyılda kendi imzaladığı antlaşma hükümlerinden yola çıkarak doktrine

⁸¹ Jesse A. Finkelstein, "An Examination of the Treaties Governing the Far-Eastern Sino-Soviet Border in Light of the Unequal Treaties Doctrine", *Boston College International and Comparative Law Review*, Volume 2, Issue 2, Article 9, 1979, s. 452.

⁸² Finkelstein, 1979, s. 452.

⁸³ Daha kapsamlı inceleme için bkz. Innokenty Karandashov ve Ksenia Shestakova, "The Principle of Equality of States in the Wake of the Russian Revolution", *Russian Law Journal*, Volume V, Issue 4, 2017.

⁸⁴ Serge Krylov, *Les Notions Principales Du Droit Des Gens: La Doctrine Soviétique Du Droit International*, v. 70, 1947, s. 434 'dan aktaran Munebhurrun, 2014, s. 207.

⁸⁵ Lung-Fong, 1974, s. 29.

⁸⁶ Caffisch, 1992, s. 52.

⁸⁷ Lung-Fong, 1974, s. 29. Finkelstein, 1979, s. 453.

⁸⁸ Finkelstein, 1979, s. 455.

katkıda bulunmuştur. Örneğin, Çinli hukukçular, eşitsiz antlaşmalarda mütekabiliyet prensibinin bulunmamasının, antlaşma şartlarının ve hükümlerinin eşit veya eşitsiz olduğunun belirlenmesinde önemli olduğu görüşündedirler⁸⁹. Sovyet ve Çinli yazarlar görüşte eşitsiz antlaşma doktrininin uygulanmasına yönelik ayrıntılı bir çerçeve çizememiş olsalar da sosyalist yazarlar genellikle eşitsiz antlaşmaların “uluslararası hukukun mutlak ilkeleri ile çeliştiğini ve bu yüzden uygulanmaları için yasal bir zorunluluk bulunmadığı” görüşünü savunmaktadırlar. Bu görüş ise, eşitlik gözetilmeksizin bu tür antlaşmaların devamı hususunda geçerliliklerini destekleyen Batı görüşünden tamamen farklıdır⁹⁰.

Eşitsiz antlaşma fikrinin temellendirildiği iki husus bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi medeniyetleştirme misyonu ile ilgili, bir diğeri ekonomi ile alakalı sebeptir. Bunlar, başlangıçta eşitsiz olarak nitelendirilen geleneksel bir ilişki kurma isteğini haklı kılan bazı faktörlerdi. Eşitsiz antlaşma kavramı, tarihsel dönemde uluslararası hukuk düşüncesine yerleşen “Batılı ve Batılı olmayan” ile “medenî ve medenî olmayan” dünya arasındaki bölünmeyi sembolize etmiştir⁹¹. Batılı ulusların üstlendiği bu medeniyetleştirme misyonu, daha önce de değindiğimiz üzere, devletlerin genel kültürü ile hukuk kültürü arasındaki farka dayandırılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında örneğin, kullanılan dilin farklı olması ve tamamen farklı prensip, kural ve geleneklerden oluşan Çin yasalarına, Avrupalılar kısa sürede erişim ve anlayış sağlayamamışlardır⁹². Emperyal Çin’de hukukun göreceli bir değeri vardı. Vatandaşların kendi sosyal yaşamlarını düzenlemek için kendilerine dayattığı yasal olmayan davranış kuralları, yani Konfüçyüs’un sosyal yapı anlayışının hükümdarlığındaki sistem, egemen kurallardan üstün tutuluyor ve önemseniyordu. Avrupa’da var olan yasal kültür, dönem itibarıyla Çin’de bulunmamaktaydı⁹³. Birçok Avrupa devleti tarafından önemsenen kuvvetler ayrımının kökenleri Çin’de bulunmuyordu⁹⁴.

⁸⁹ Finkelstein, 1979, s. 456.

⁹⁰ Finkelstein, 1979, s. 456.

⁹¹ Peters, 2011, s. 1.

⁹² Detter, 1966, s. 1078.

⁹³ Munebhurrun, s. 207-208.

⁹⁴ Detter, 1966, s. 1078.

Osmanlı İmparatorluğu için de farklı bölge, benzer sistem tanımını kullanabiliriz. Fakat Osmanlı'da bahsedilen eşitsizlik, Avrupalılar veya Amerika ile imzaladığı kapitülasyon antlaşmaları benzerlik gösterse dahi, güç unsuru ile ilişkili değildi. Sultanlarla yapılan antlaşmalarda, imparatorluk topraklarında Müslüman olmayan yabancılar, tebaasında buldukları kendi devletlerinin yetkisi altındaydı ve yargılama muafiyetleri söz konusuydu. Herhangi bir itaat veya bağlılıktan söz edilemezdi⁹⁵. Görünür sebep olarak kullanılan medeniyetleştirme haricinde bu aşamada ticari hedeflerden bahsedebiliriz. Kapitülasyon antlaşmaları ile eşitsiz antlaşmalar örtüşmektedir⁹⁶. Osmanlı 19. yüzyılın ilk üçte birinden itibaren kapitülasyon antlaşmaları nedeniyle herhangi bir gümrük duvarı uygulayamamış ve yabancı devletlerin mallarının karşısında yerel sanayi gerileme içersine girmiştir⁹⁷. Yine, Amerika Fas'taki *extraterritorial* haklarını, Fas Fransa'nın himayesine girse ve Fransız hukuku altında olsa dahi ne pahasına olursa olsun sürdürmek istemiştir⁹⁸. Aynı ticaret-odaklı yaklaşımı Çin ile imzalanan antlaşmalarda da görmekteyiz. Dolayısıyla, dönemin güçlü devletlerinin Çin ile ilişki kurma ve sürdürme konusundaki çıkarlarının kesinlikle ticari olduğunu söyleyebiliriz. Çin'e dayatılan antlaşmaların amaçları da Çin pazarına girip Çin üretiminden istifade edebilmektir. Bu yüzden bu noktada Çin'i savunmasızlığa sürükleyen hem politik hem ekonomik koşulların⁹⁹ öne sürülen sebeplerle uyuşmasıdır.

Çin'in 1920 ve 1930'larda imzalamış olduğu eşitsiz antlaşmalardan kurtulmak için verdiği mücadele, eşitsiz antlaşmalarla ilgili süregelen tartışmaları alevlendirdiği¹⁰⁰ hususuna değinmiştik. Bu tartışmanın tipik bir örneği, 1927 yılında Amerikan Uluslararası Hukuk Topluluğu'nun yıllık toplantısından çıkan eşitsiz antlaşmaların sonlandırılması mevzusudur¹⁰¹. Ancak eşitsiz antlaşma siseminin sonlandırılması karışık

⁹⁵ Detter, 1966, s. 1077.

⁹⁶ Peters, 2011, s. 2.

⁹⁷ A. D. Novıçev, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yarı Sömürgeleşmesi*, Çevirmen: Nabi Dinçer, Ankara: Onur Yayınları, 1979, s. 9.

⁹⁸ Detter, 1966, s. 1081.

⁹⁹ Munebhurrun, 2014, s. 208.

¹⁰⁰ Lung-Fong, 1974, s. 29.

¹⁰¹ Lung-Fong, 1974, s. 29.

bir yasal süreci de beraberinde getirmiştir. Sistemin en çok gözetilen ulus kaydı ile bağlı olmasından ötürü, devletleri bir döngünün içine hapsetmiştir¹⁰².

İmzalanan eşitsiz antlaşmalarla birlikte, Batılı devletler imzacı devletlerle antlaşma limanı sistemi kurmuşlardır. Özellikle 1840'lardan sonra Siam, Çin, Japonya ve daha sonra Kore ile imzalanan antlaşmalar ile Batılı tüccarlar oturma ve işlerini yapma iznine sahip olmuşlardır. Yerleşim düzeni ve konumlarındaki bazı farklılıklara rağmen, antlaşma limanları, Batılıların, ikamet ettiği ve eşitsiz antlaşmalar ile bir dizi ekonomik, yargısal ve siyasi ayrıcalıktan yararlandığı bir çok ortak özelliği içerisinde barındırmıştır. Extraterritoriality bu ortak özelliklerden sadece bir tanesiydi. Antlaşma limanı sistemi ile Batılı güçler kendilerine, egemenliğin ve kontrolün imzacı devlette olmadığı yeni gri alanlar yaratmışlar ve kontrol sınırlarını ulaşılabılır olmayan yeni coğrafi bölgelere genişletmişlerdir¹⁰³.

Toplantıda Buell tarafından eşitsiz antlaşmaların niteliğini ortaya koyan bir liste yapılmıştır. Her ne kadar yarım yüzyıl kadar önce yapılmış olsa da eşitsiz antlaşma konseptinin tanımlanması açısından hala geçerli bir kaynak olarak kullanılmaktadır. Buna göre;

- 1) Tek taraf için *extraterritorial* haklar taşıyan antlaşmalar¹⁰⁴
- 2) Büyük devletlerin küçük devletlerin bağımsızlığını garantilediği, buna karşılık küçük devletlerin herhangi bir karşılıklı garanti ve yükümlülük üstlenmediği antlaşmalar
- 3) Büyük devletlerin küçük devletlerin tarafsızlığını garantilediği antlaşmalar
- 4) Savaş sonunda galip güçlerin yenik tarafa empoze ettiği antlaşmalar
- 5) Büyük güçler tarafından tartışılan küçük devletlere belirli durumlarda müdahale etme yetkisi tanıyan antlaşmalar
- 6) Bir devlete haklarını vermek ve diğer taraf için geçerli olmayan başka bir devletin yükümlülüğünü uygulamak için imzalanan antlaşmalar¹⁰⁵.

¹⁰² Hsieh, 2015, s. 106.

¹⁰³ Ulbe Bosma ve Anthony Webster (edited by), *Commodities, Poerts and Asian Maritime Trade Since 1750*, New York: Palgrave Macmillan, 2015, s. 113.

¹⁰⁴ İmzalanan antlaşmaların eşitsiz olarak nitelendirilmelerindeki en büyük etken *extraterritorial* yargılamayı içerisinde barındırmasıdır. Bkz. Sir Hugh Cortazzi, "The First Treaties with Japan (1853-1868)", *The Revision of Japan's Early Commercial Treaties, Discussion Paper, The Suntory Centre, Suntory and Toyota International Centres for Economics and Related Disciplines*, London School of Economics and Political Science, November 1999, s. 5.

¹⁰⁵ Lung-Fong, 1974, s. 29.

Bütün bunlar göz önüne alındığında eşitsiz antlaşmaların tam olarak hangi hakları kapsadığına değinecek olursak: *extraterritorial* haklar, konsolosluk yargılama hakkı, bölge kiralama hakkı, askeri birliklerin bölgeye yerleştirilebilmesi, gümrük hakkı, en çok gözetilen ulus kaydı ve iç sularda seyrüsefer hakkının tanınması¹⁰⁶.

Eşitsiz antlaşma mefhumunun kaldırılması hususunda, ilkenin savunucuları tarafından tartışmaları çürütme için kullanılan esas ilke ahde vefa (*pacta sunt servanda*)dır¹⁰⁷. Tam tersi bir şekilde eşitsiz antlaşma teorisi mualiflerinin kullandıkları argümanlar ise, egemen eşitliğin ihlali¹⁰⁸, koşullar değişmediği sürece kuralı (*clausula rebus sic stantibus*)¹⁰⁹ ve taraflar arasında karşılıklılık ilkesinin bulunmayışı nedeniyle antlaşmaların uygulanamaz hale gelmesidir¹¹⁰. Ahde vefa, uluslararası hukukun en eski ilkelerinden birisi olmakla birlikte, antlaşma hukukunun da yapıtaşlarından birini oluşturmaktadır. Vattel, antlaşmalara olan inancın, kesin ve içten bir kararlılıkla sürdürülmesi ve sözlerin değişmez bir kararlılıkla tutulması gerektiğini belirtmiştir¹¹¹. Antlaşmaların güvenlik ve barışının sağlanmasının taraflar arasında antlaşmayı kutsal ve dokunulmaz addedilmesinden geçtiğini niteleyen Vattel, sözlerin tutulmaması durumunda ise bu inancı bozan tarafların rezillikten paylarını alması gerektiğini dile getirmiştir¹¹². Doğal hukuk tezlerinin eleştirmenleri tarafından da *pacta sunt servanda*, antlaşmaların geçerliliğinin nedeni ve antlaşmalar tarafından oluşturulan tüm yasaların kaynağı olarak görülmektedir¹¹³. *Rebus sic stantibus* ilkesi, eşitsiz antlaşmalardan kurtulmak isteyen veya eşitsiz antlaşmalarda değişiklik yapmak isteyen devletlerin öne sürdükleri ana uluslararası hukuk kurallarından biri haline gelmiştir¹¹⁴. Örneğin, 18 eşitsiz antlaşmanın yürürlükten kaldırılması noktasında Çin, bu ilkeyi temel prensip olarak

¹⁰⁶ Pasha L. Hsieh, "The Discipline of International Law in Republican China and Contemporary Taiwan", 14 Wash. U. Global Stud. L. Rev. 87 2015, s. 105. Bardo Fassbender ve Anne Peters, *The Oxford Handbook of the History of International Law*, United Kingdom: Oxford University Press, 2012 s. 365.

¹⁰⁷ Li, 2016, s. 481.

¹⁰⁸ Detter, 1966, s. 1081.

¹⁰⁹ Li, 2016, s. 481.

¹¹⁰ Detter, 1966, s. 1081.

¹¹¹ Vattel, 1834, s. 387.

¹¹² Vattel, 1834, s. 387.

¹¹³ Hans Kelsen, *Principles of International Law*, New York: Rinehart&Company, 1952, s. 314.

¹¹⁴ J. W. Garner, "The Doctrine of Rebus Sic Stantibus and the Termination of Treaties", *American Society of International Law*, 1927, s. 509.

benimsemiştir¹¹⁵. Bu ilkenin geçerli olmasının koşulu, siyasi, ekonomik veya sosyal değişikliklerden ötürü, imzacı taraflardan birinin pozisyonunun değişmiş olmasıdır. İmzalanan antlaşma sonucunda, bir tarafın yarar sağladığı durum, diğer taraf için bir yükümlülük haline gelmişse, bu dengesizliğin giderilmesi için bu prensip benimsenebilmektedir¹¹⁶. Bu anlamda *rebus sic stantibus* ve eşitsiz antlaşmalar, *pacta sunt servanda* ilkesinin istisnaları olarak değerlendirilmektedir. Eşitsiz antlaşmaların ilga edilmesi hususunda öne sürülen en önemli prensip *rebus sic stantibus* olmuştur. Son bölümde açıklanacağı üzere Japonya'nın eşitsiz antlaşmaları fesh etmek için kullandığı prensip ise, eşitsiz antlaşmaların unsurlarında müteakabiliyet ilkesi ile birlikte kapsamlıca ele alınacak olan *en çok gözetilen ulus kaydı*¹¹⁷. Antlaşmaları eşitsiz yapan unsurları yakından inceledikten sonra, egemen eşitliğin ihlali olarak görülen *extrality* ise bir sonraki bölümde geniş kapsamlı olarak tartışılacaktır.

1.2. EŞİTSİZ ANTLAŞMALARIN UNSURLARI

Eşitsiz olarak nitelendirilen antlaşmaların yapıyaşı olarak nitelendirilen¹¹⁸ genellikle şu üç unsuru önem taşımaktadır: tek taraflı *en çok gözetilen ulus kaydı*, batılı olmayan ortaklar için gümrük özerkliğinin eksik olması ve batılılar için konsolosluk yargılama yetkisi¹¹⁹.

¹¹⁵ Garner, 1927, s. 509, Li, 2016, s. 488.

¹¹⁶ Garner, 1927, s. 510.

¹¹⁷ Murase, 1976.

¹¹⁸ Murase, 1976, s. 274.

¹¹⁹ Kal Raustiala, *Does the Constitution Follow The Flag? The Evolution of Territoriality in American Law*, New York: Oxford University Press, 2009, s. 17.

1.2.1. Gümrük Özerkliği

Yapılan eşitsiz antlaşmalarla birlikte, devletlerin kendi gümrükleri üzerindeki söz hakları kısıtlanmaktaydı. Gümrük özerkliğine getirilen kısıtlamalar, ürünlerin serbestçe giriş çıkışını garanti altına almıştır¹²⁰. Tek başına tartışılmaya açılmayan gümrük özerkliğinin yokluğu konusu daha çok en çok gözetilen ulus kaydı ile birlikte değerlendirilmektedir. Geleneksel gümrük veya planlanan gümrük olarak da nitelendirilen devletlerin gümrük özerkliğine getirilen kısıtlamalar, iç geçişler ve yabancı ithalata getirilen gümrük vergileri nedeniyle büyük güçler tarafından talep edilmekteydi. Batılı güçlerin genel olarak ithalata uyguladıkları tarifeler yüzde 15 ila 20 arasında değişmekteyken, örneğin Japonya’da bu yüzde 5¹²¹ ile sınırlandırılmıştır. Birçok Batılı devlet kendi mallarını daha ucuz hale getirmek için korumacı tarifeler uygularken, örneğin Japonya bunu yapma hakkına sahip değildi. Dolayısıyla gümrük özerkliğinin kısıtlanmasıyla, haksız bir ticari avantaj doğmaktaydı¹²².

Amerika ve Japonya arasında Powhatan isimli savaş gemisinde imzalanan 29 Temmuz 1858 tarihli antlaşma ile birlikte düşük ithalat vergisi hususunda antlaşma sağlanmış¹²³ ve sağlık amacı dışında afyon ithalatının yasaklanmasına karar verilmiştir¹²⁴. Bakufu, 18 Ağustos’ta Hollanda Krallığı, 19 Ağustos’ta Rusya, 26 Ağustos’ta İngiltere Krallığı ve 9 Ekim’de Fransa ile imzaladığı antlaşmalarda bulunan *en çok gözetilen ulus kaydı*¹²⁵ ile bütün bu ülkelere karşı da gümrük özerkliği reddedilmiştir¹²⁶. İmzaladığı eşitsiz antlaşmaları 1880’lerde revize etmeye çalışan Çin, 1879 yılında dışişleri bakanı

¹²⁰ Raustiala, 2009, s. 17.

¹²¹ Antlaşma revizyonu sırasında, yapılan tartışmaların ardından 1866’da büyük güçler ile Gümrük Sözleşmesi imzalayan Japonya, yüzde 5 sınırlandırmayı başarabilmiştir. Bkz. F.C. Jones, *Extraterritoriality in Japan and the Diplomatic Relations Resulting in Its Abolition 1853-1899*, New York: Ams Press, 1931, s. 87.

¹²² Louis G. Perez, *The History of Japan*, London: Greenwood Press, 1998, s. 85.

¹²³ Bu husus 2.bölümde kapsamlı olarak incelenecektir.

¹²⁴ Mario Emilio Cosenza, *The Complete Journal of Townsend Harris, First American Consul General and Minister to Japan*, New York: Doubleday, Doran&Company, Inc., 1930, s. 578-589; Donald Keene, *Emperor of Japan, Meiji and His World, 1852-1912*, New York: Columbia University Press, 2002, s. 38; Eliška Lebedová, “The Opening of Japan”, *West Bohemian Historical Review* VI, 2016, I, s. 50.

¹²⁵ Lebedová, 2016, s. 50.

¹²⁶ Keiichi Takkeuchi, “Some Remarks on the Texts by Foreigners on Japan up to the End of the Nineteenth Century, How They Changed the Image of Japan Abroad and the Impact They had on the Landscape Sensibilities of the Japanese”, *Finisterra*, XXXIII, 1998, s. 89.

Terajima Munenori'yi istifa etmeye zorlamıştır. Revize antlaşmaları sırasında gümrük özerkliğini yeniden elde etmeye odaklanan Munenori'nin, *extrality* sorununu gündeme getirmemesini sebep gösteren Çin¹²⁷ böylece *extrality* mefhumunun gümrük özerkliğinden daha kritik bir öneme sahip olduğunu göstermiştir.

Serbest ticaret için kısıtlamaların kaldırıldığı, *en çok gözetilen ulus* rejimini uygulayan ulusların gümrük oranlarını düşürdüğü bir dönemde, 1778 ve 1923 yılları arasında Amerika diğer ülkelerin aksine *koşullu en çok gözetilen ulus kaydı* uygulamayı tercih etmiştir. Ancak Amerika'nın bu uygulama tercihi uygar devletlerle olan ticari ilişkilerinde görülmektedir. Söz konusu barbar veya medeni olmayan uluslar olduğunda, üçüncü bölümde açıklanacağı üzere Japonya, eşitsiz antlaşmaların revize edilmesi sürecinde gümrük özerkliğini tekrar elde etmek için Amerika'nın *koşullu en çok gözetilen kaydı* doktrininden yararlanmış¹²⁸. Dolayısıyla genel olarak, eşitsiz antlaşma imzalanan ulusların gümrük özerkliğinin kontrolü *en çok gözetilen ulus kaydı* ile daha geniş bir biçimde kısıtlanmıştır.

1.2.2. En çok Gözetilen Ulus Kaydı ve Mütekabiliyet

Yukarıda bahsedilen gümrük özerliği, devletler için kabaca iki faktöre dayanmaktadır. Birinci faktör olarak, antlaşmanın koşullarının değerlendirilmesi; ikinci olarak ise antlaşmada *en çok gözetilen ulus kaydı* (most favored nation clause - MFNc) maddesinin bulunup bulunmaması önem taşımaktadır¹²⁹. Bu tür antlaşmalarda MFNc tek taraflı bir mahiyet göstermekte idi. Tek taraflı MFNc, bir Batılı gücün antlaşmalar ile sahip olduğu veya elde ettiği herhangi bir hakkın diğer bütün güçlerce de sahip olunmasına zemin hazırlıyordu¹³⁰. Daha önce değindildiği üzere bütün devletler için tek tip bir *extrality* kavramı açıklamak mümkün değildir. Ancak, özellikle antlaşmalar

¹²⁷ Cassel, 2012, s. 154.

¹²⁸ Murase, 1976, s. 276.

¹²⁹ Luis Amadeo Hernandez, "The Japan-Mexico Treaty 1888 and the Most Favored Nation Clause in the Unequal Treaties", October 2010, <http://ssrn.com/abstract=1763219> (erişim tarihi: 09.11.2016), s. 1.

¹³⁰ Raustiala, 2009, s. 17.

feshedilse dahi, tek taraflı MFN maddesinin varlığı dolayısıyla devletlerin *extrality* haklarının devamlılığı sağlanabilmekteydi. Bu nedenle “sömürde eşitlik”¹³¹ olarak da nitelendirilen MFNc önemi haiz bir kavramdır ve MFNc antlaşmalar ile sağlanmaktadır.

Birey veya bir ulusun halkı uluslararası hukuk karşısında kendisini ikili bir pozisyonda bulmaktadır. Vatandaşlık bağıyla bağlı olunan devlet, geçici bir süre ikamet edilen veya sürekli mesken edinmek durumunda kalınan yabancı bir ülkede, bu süre boyunca antlaşmalarla hak, ayrıcalık ve dokunulmazlık sahibi olan bireylerini korumak zorundadır. Yabancı tüccarların yabancı topraklarda geçici olarak ikamet ettiği zamanlarda, tüccarın ana vatani, onun için oturma, iş yapma, mal ithalatı, gemi sevkiyatı vs. gibi en uygun koşulları sağlamak zorundadır. Dolayısıyla, tüccarların yabancı bir ülkede sahip olduğu haklar, o ülkede kaldığı süre boyunca, kendi ülkesi tarafından antlaşmalarla sağlanmaktadır¹³².

Ticaret antlaşması imzalamak isteyen devletlerin arasında yaşanan müzakereler, büyük ölçüde sözleşme taraflarının motivasyonlarına bağlıdır. Bir ülke, dış pazarlarda rakiplerine karşı eşit avantajları kendi ülkesi açısından da güvenceye almak isteyebilir ki özellikle bu durum *en çok gözetilen ulus muamelesi* (most favored nation treatment - MFNt)¹³³ olarak anılmaktadır; ikinci olarak yabancı malların rekabeti önlememesi adına diğer sözleşme taraflarının ürünlerinin makul ölçüde bir gümrük korumasına tabi olmasını isteyebilir veya son olarak da yararlanılan avantajlar ile diğer akit tarafın bu avantajlar karşılığında elde ettiği ticari üstünlükler arasında dengenin sağlanması önemli olarak görülebilir¹³⁴. MFNt'nin tanınıp tanınmaması hususunda güdülen politika, bir tür özel ayrıcalık veya tercih şeklinde algılanmakla birlikte, gerçekte tam tersi bir anlam ifade etmektedir. MFN; ayrımcılık karşıtı politika, muamelede eşitlik veya MFN statüsü

¹³¹ Raustiala, 2009, s. 17.

¹³² Herod, 1901, s. 36.

¹³³ MFNt ile, gelecekte verilecek herhangi bir ayrıcalığın, üçüncü tarafların da doğal hakkı gibi kabul edilmesi öngörülmektedir. Böylece, bu statü ile sadece diğer tarafların herhangi bir ayrıcalık biçimine maruz kalabilmesinin önü kesilmiş olmuyor, aynı zamanda uzun vadede orijinal antlaşmanın geliştirileceğine dair umudun da korunmasına katkı sağlanıyor. Bkz. Gladys Araminta Bardey, “Reciprocity and Commercial Treaties”, Thesis, Boston University College of Business Administration, 1938, s. 13, 14.

¹³⁴ Bardey, 1938, s. 8. Alıntılanan kaynak için bkz. League of Nations, May 29, 1937, Economic and Financial Section. International economic conference, Geneva. Documentation, Commercial Treaties: tariff systems and contractual methods, by D. Serruys, Page 3.

tanınan ülkeler için diğer ülkelerden eşit bir politika izlenmesi anlamlarına gelmektedir. MFN kavramının kullanımında anlam karmaşasını önlemek için, kavramı destekleyen yazarlardan bazıları “muamelede eşitlik” veya “ayrımcı karşıtı muamele” terimlerinin kullanımının daha uygun olacağı görüşünü savunmuştur¹³⁵.

En çok gözetilen ulus (most favored nation - MFN), genellikle uluslararası ticarete, bir ülkeye, antlaşma yaptığı diğer ülke tarafından benzer şartlar altında başka ülkelere sağladığı önceliklerin kendisine de tanınmasını sağlayan bir antlaşma statüsünü belirlerken; MFNc ise, iki ülke arasındaki antlaşmaya göre ülkelerin birbirlerine, başka bir ülkeye verdiği ayrıcalıklı muamele hakkını sağladığı bir antlaşma maddesidir¹³⁶. Dolayısıyla MFNc, yapılan antlaşma sonrası üçüncü bir ülkenin malına verilecek herhangi bir iyilik yada ayrıcalığın özerk tedbirler sonucunda veya yapılan diğer ticari sözleşmelere konu olması farkına bakılmaksızın, bu ayrıcalıkların önceki antlaşmalardaki imzacı tarafların da yararlanacağı şekilde genişletilmesi anlamına gelmektedir¹³⁷. Davis’in Visser’den¹³⁸ aktardığı üzere bu maddenin antlaşmalardaki varlığı, devletlerin dezavantajlı konuma düşmemek ve kendilerini korumak için kullanımını geliştirdikleri bir ekonomik zorunluluk olarak görülmüştür¹³⁹.

Yapılan tanımlamalar kullanılırken, kavramı meydana getiren sözcüklerin gerçek anlamları kavram ile karıştırılmamalıdır¹⁴⁰. Bu noktada, bir ülke tarafından diğer bir ülkeye seyrüsefer ve ticaret bağlamında tanınan ayrıcalık, muafiyet veya iltimasın

¹³⁵ Sayre, 1939, s. 412.

¹³⁶ *Black’s Law Dictionary*, Bryan A. Garner (editör in Chief), Deluxe Ninth Edition, United States of America: West Publishing Co., 2009, s. 1133. Merriam Webster veya ilk Amerikan hukuk sözlüğü olan “Bouvier’s Law Dictionary” yerine “Black’s Law Dictionary” adlı hukuk sözlüğünün tercih edilmesinin nedeni hem 19. yüzyıl itibari ile Amerikan Yüksek Mahkemesi (U.S. Supreme Court) kararlarında kullanılan bir sözlük olması, hem de kullanımı en çok tercih edilen hukuk sözlüğü olmasıdır. Bkz. Sarah Yates, “Black’s Law Dictionary: The Making of an American Standard”, *Law Library Journal*, Vol. 103:2, 2011-2012.

¹³⁷ Bardey, 1938, s. 13, 14.

¹³⁸ L. E. Visser tarafından 1902 yılında kavramın dikkatli bir tarihi açıklaması ve dönem içerisinde doğan ihtilaflarla ilgili “La clause de la nation la plus favoris” adlı bir makale yayınlanmıştır. Bkz. American Society of International Law, “The Most-Favored-Nation Clause”, *The American Journal of International Law*, Vol. 3, No. 2, Apr., 1909, s. 396.

¹³⁹ Hugh O. Davis, *America’s Trade Equality Policy*, Wiliam S. Culbertson (Introduction by), United States: American Council on Public Affairs, 1942, s. 2.

¹⁴⁰ Francis B. Sayre, “The Most-Favored-Nation Policy in Relation to Trade Agreements”, *The American Political Science Review*, Vol. 33, No. 3, Jun., 1939, s. 412.

koşullarının düzenlenmesi ve iyileştirmelerin gerçekleştirilmesi, bireylerin oluşturduğu devlet tarafından sağlanmaktadır. Burada kastedilen devlet, politik bir birim olarak değil, daha çok bireylerin aracılığı ile var olan bir yapıdır. Bireylerin, gemilerinin ve mallarının üzerindeki vergileri azaltır, limanlarını ticarete açar, onlara daha geniş bir özgürlük verir ve ticari ilişkilerinin yürütülmesi için koruma sağlar. Dolayısıyla, MFNc tabirindeki ulus sözcüğünün; vatandaş, halk ve bir ulusun sakinleri sözcükleri ile aynı olması amaçlanmıştır¹⁴¹.

Yaklaşık 700 seneden daha eski bir geçmişe sahip olan¹⁴² MFNc'nin “başlangıç aşaması maddesi”ni Cavaretta¹⁴³, 8 Kasım 1226 tarihli bir antlaşmada bulunduğunu belirtmiştir¹⁴⁴. İmparator Frederick II ve Marsilya şehri arasında yapılan bu antlaşma ile Pisa ve Cenova şehirlerine verilen ayrıcalıklar, Marsilya şehrine de sağlanmıştır¹⁴⁵. Başlangıç aşaması her ne kadar politik kaygılarla¹⁴⁶ gerçekleştirilmiş olsa da gerçek anlamda MFN statüsü, kendisini ilk kez 17. yüzyılın sonlarına doğru yapılan antlaşmalarda göstermeye başlamıştır¹⁴⁷. Bu statünün oluşturulmasının nedenini ise 15. ve 16. yüzyılları takip eden büyük ticari büyümenin zorluklarının üstesinden gelme isteği oluşturmaktadır. 18. yüzyıl ile birlikte uluslararası ticaretin büyümesi ve ticari antlaşmaların çoğalması ise yeni bir prensibin uygulanması ihtiyacını arttırmış; 19. yüzyıl

¹⁴¹ Joseph Rogers Herod, M. A., *Favored Nation Treatment, An Analysis of the Most Favored Nation Clause with Commentaries on Its Uses in Treaties of Commerce and Navigation*, New York: The Banks Law Publishing Co., 1901, s. 36.

¹⁴² “July 8, 1998 Congressional Record – Senate”, *United States of America Congressional Record, Proceedings and Debates of the 105th Congress, Second Session, Volume 144, Part 10, June 25 1998 to July 14 1998 (Pages 13913 to 15348)*, Washington: United States Government Printing Office, 1998, s. 14693.

¹⁴³ Giuseppe Cavaretta.

¹⁴⁴ Stanley Kuhl Hornbeck, A. B., “The Most-Favored Nation Clause in Commercial Treaties, Its Function in Theory and in Practice and Its Relation to Tariff Policies”, *Bulletin of the University of Wisconsin, Economics and Political Science Series*, No. 843, Vol. 6, No.2, 1910, s. 336, 337. Hornbeck tarafından aktarılan kaynak için bkz. Giuseppe Cavaretta, *La Clausola Della Nazione Più Favorita*, Palermo: Palermo Alberto Reber, 1906. Cavaretta'nın alıntılama yaptığı kaynak için bkz. Heymann Chone, *Die Handelsbeziehungen Kaiser Friedrichs II: Zu Den Seestädten Venedig, Pisa, Genua*, Berlin: Verlag von E. Ebering, 1902.

¹⁴⁵ “July 8 1998, Congressional Record-Senate”, 1998, s. 14693.

¹⁴⁶ Cavaretta'nın işaret ettiği üzere Marsilya ile birlikte Pisa ve Cenova şehirlerine gösterilen bu yardımseverlik ekonomik nedenlerden çok politik güdülerle gösterilmiştir. Karşılıklı gösterilen imtiyazlar ve ayrıcalıklı ülke teorisi her ne kadar bu antlaşmadan önce de görülse de, bu örnek başarılı bir şekilde değişikliğe uğramış ve 17.yüzyıl itibarıyla gerçek anlamda MFNc uygulanmaya başlamıştır. Bkz. Davis, 1942, s. 1.

¹⁴⁷ Davis, 1942, s. 1.

boyunca uluslararası ticaretin bütün dünyaya yayılması ve ticari antlaşmaların yaygınlaşmasıyla birlikte de antlaşmalarda kendisini gösteren MFN statüsü modern ticari antlaşmaların köşe-taşı haline gelmiştir¹⁴⁸. Uluslararası politik-ticari düzenlemelerde her devletin mümkün olan en iyi kazanımı sağlamayı ve mevcut veya gelecekteki dezavantajlardan kaçınmayı amaç edindiği göz önüne alınırsa; özellikle bu statünün en basit haliyle bile antlaşma sağlayan taraflarla birlikte tarafların hak sağlamayı garanti ettiği üçüncü bir devlete de her bakımdan ticaret ve seyrüsefer ile ilgili ayrıcalık, iyilik veya dokunulmazlık sağlaması¹⁴⁹ önem taşımaktadır.

MFNt'ne dair çeşitli itirazlar da mevcuttur. Bunlardan bir tanesi, MFNc'nin hükümetler için kendi aleyhlerinde bir durum yaratabilecek olmasına dair inanıştır. Bağımsız bir şekilde kendi gümrük vergilerinde istediği zaman düzenlemeye gidebilen bir ülke ile karşılaştırıldığında, kendi gümrük tarifeleri üzerinde müzakereye girişmeleri kendi yasaları tarafından engellenmiş bir ülke daha dezavantajlı bir konumdadır. MFNc ile bağlı olan taraflar, kendi gümrük sistemlerinde değişikliğe gitmedikçe, mütekabiliyet sonucu elde edilmiş olan imtiyazlar haricinde kendi mallarında lehte bir muamele elde edemezler. İkinci olarak ise, MFNc ülkelerin kendi gümrük tarifelerini yükseltmelerine neden olmaktadır. Bunun sebebi olarak ise, antlaşma kapsamında uygulamakla yükümlü buldukları gümrük vergisini hem en güçlü rakiplerine hem de en zayıf rakiplerine aynı şekilde uygulamak zorunda olmaları gösterilebilir¹⁵⁰.

15. ve 16. yüzyılda ticaretin artmasıyla birlikte İngiltere ve Hollanda'nın, İspanya ve Portekiz ile rekabeti; Fransa ve İskandinavların da Hanseatic Birliği üzerinde ihtilafa düşmeleri ve İtalyan devletlerinin güçlerini kaybetmeye başlaması¹⁵¹ uluslararası koşulları değiştirmiştir. Bu şartlar altında 17. yüzyılın başı, uluslararası ticaretin hızla gelişmesine sahne oldu. Her devlet, ticaret ve endüstri alanında kazanımlarını arttırmaya, elde ettikleri muhtemel avantajları korumak için çaba harcamaya ve karşılığında

¹⁴⁸ Hornbeck, 1910, s. 331.

¹⁴⁹ Hornbeck, 1910, s. 336.

¹⁵⁰ Bardey, 1938, s. 14.

¹⁵¹ Daha ayrıntılı bir inceleme ve bilgi için bkz. Fernand Braudel, *Civilization and Capitalism, 15th-18th Century, Volume II, The Wheels Of Commerce*, Siân Reynolds (Translation from the French by), London: Book Club Associates&William Collins Sons & Co Ltd, 1982.

imtiyazlar vermeye başladı¹⁵². Bütün bunları sağlamanın garantisi, antlaşmaların gerekliliğini de beraberinde getirdi. Fakat yapılan antlaşmalarda tekrarın önlenmesi, daha önceki antlaşmalara başvurulması, var olan antlaşma koşullarının benimsenmesi ve daha önceki hükümlerin yeni antlaşmalarla genişletilmesi gündeme gelmiştir¹⁵³. Özellikle ülkeler, yeni imzacı devletlere üçüncü devletler ile yapılan veya yapılacak antlaşmalarla elde edilen avantajları sunacakları veya otomatik olarak yeni imzacı devletleri de ikna edip güvenceye alacakları bir mekanizma üretme ihtiyacı hissettiler¹⁵⁴. Bu nedenle, haklarını sürdürmek ve gelecekte kendi aleyhlerine yaşanabilecek anlaşmazlıkları önlemek için devletler iki usul geliştirmişlerdir. Bunların birincisi, “milli muamele”; ikincisi ise MFNt idi. Milli muamele usulü; yabancı tüccarların konaklama, mülk, ticari işlemler, malların satışı gibi hususlarda yerli halklarla aynı haklara sahip olması genel kuralını karşılamaktadır¹⁵⁵. MFN statüsü ise hem oluşagelen tekrarın giderilmesi¹⁵⁶ anlamında hem de her bir tarafın, istediği iç düzenlemelerin yapılmasının kendi inisiyatifine bırakılması noktasında çözüm haline gelmiştir¹⁵⁷. Bu statü ile sadece genelleme sağlanmamış, aynı zamanda en önemli husus olarak görülen gelecekteki ayrımların önlenmesi noktasında her devlet kendi namına garanti sağlamıştır. Bu büyük bir önem arz etmektedir. Statü, yaygın kullanımı dolayısıyla aynı zamanda uluslararası ticarete yaşanan rekabet sonucunda ülkelerin dezavantajlı bir konuma düşmelerine karşı da bir önlem haline gelmiştir¹⁵⁸. Örneğin, statü öncesi durumda, ithalat veya ihracat mallarındaki vergi oranları ya tamamen yeni bir antlaşma ya da ek sözleşme ile düzeltilmek zorundaydı. Artık masrafların tek düzeliği ve haksız ayrıma gidilmesinin önünü ise yabancı devletler, MFNc’ne başvurarak engellemeye başlamışlardı¹⁵⁹.

Başlangıçta, imtiyazların genişletilmesi belirtilen bir veya iki devletle sınırlı kalmıştır. Örneğin, 6 Temmuz 1612 yılında Hollanda Cumhuriyeti ve Osmanlı arasında

¹⁵² American Society of International Law, 1909, s. 395.

¹⁵³ Hornbeck, 1910, s. 337.

¹⁵⁴ Walter B. Palmer, Clive Day, Jacob Viner and Stanley Kuhl Hornbeck, “Reciprocity and commercial treaties”, United States Tariff Commission, Washington, Govt. Print. Off., 1919, s. 17.

¹⁵⁵ Herod, 1901, s. 2, 3.

¹⁵⁶ Hornbeck, 1910, s. 337.

¹⁵⁷ Herod, 1901, s. 4.

¹⁵⁸ Hornbeck, 1910, s. 337, 338.

¹⁵⁹ Herod, 1901, s. 4.

yapılan antlaşma ile daha önce Birleşik Krallık ve Fransa'nın sahip olduğu haklar, Osmanlı için de sağlanmıştır. Bir sonraki adım ise avantajların geliştirilerek imtiyazlarla birlikte "herhangi bir ulusa" ibaresinin sağlanması olmuştur¹⁶⁰. 29 Ocak 1642 yılında İngiltere ve Portekiz ile yapılan antlaşmanın dördüncü maddesi, Birleşik Krallık'ın "Portekizliler ile işbirliğinde olan herhangi bir ulusun halkı¹⁶¹" cümlesine göre sağlanan bütün ayrıcalıklardan yararlanma hakkını içermekteydi. Bu antlaşma, ekonomik ve politik ilişkiler açısından iki ülke için dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. 11 Nisan 1654 yılında Birleşik Krallık ile İsveç¹⁶², 1659 yılında Fransa ile İspanya, 13 Şubat 1660'da Birleşik Krallık ve Danimarka ve 29 Kasım 1669 yılında yine Birleşik Krallık ve Danimarka arasında yapılan antlaşmalar ayrıcalıkların, ilişkide bulunan bütün uluslar için geçerli olacağı ifadesini içermektedir¹⁶³. 1675 Eylül'ünde Birleşik Krallık ve Osmanlı arasında yapılan antlaşmanın üçüncü maddesinde ise ilişkide bulunan herhangi bir ulus nitelmesi yerine "herhangi bir diğer Hristiyan milleti" tabiri yer bulmuştur. 16 Ağustos 1692 yılında ise Danimarka ile Hanse şehirleri arasında yapılan antlaşmanın altıncı maddesinde MFN tanımlaması kullanılmıştır¹⁶⁴.

İçerdiği hükümlerin biçimleri önemli ölçüde farklılık gösterse de¹⁶⁵, uluslararası antlaşmalarda kendisine önemli bir yer bulan MFNc, genel olarak *koşullu* veya *koşulsuz*

¹⁶⁰ Davis, 1942, s. 2.

¹⁶¹ Hornbeck, 1910, s. 338.

¹⁶² MFNc her zaman için baskın olan imzacı aracılığıyla zayıf olan karşı tarafa zorla kabul ettirilen tek taraflı bir hüküm değildir. Bu savın en erken tarihli örneğini 1654 tarihli İngiltere ve İsveç arasında yapılan antlaşmada görüyoruz. Antlaşmaya göre her iki ülkenin vatandaşları diğer ülkede buldukları sırada aynı ayrıcalıklardan yararlanma hakkına sahip olacaklardı. Bkz. Stirling Adams, "Negotiating a Commercial "Most Favored Nation" Clause", *International Law & Management Review*, Spring 2005, s. 82, Akiko Yanai, "The Function of the MFN Clause in the Global Trading System", *IDE APEC Study Center Working Paper Series*, 01/02, No.3, March 2002, s.3, Hornbeck, 1910, s.338.

¹⁶³ Bu dönemdeki tercümelelerde terminolojinin farklılık gösterdiği görülmektedir. 1654 ve 1660 tarihli iki örnekte "le people de n'importe quell nation etrangere" ifadesi "the people of any foreign nation – herhangi yabancı bir ulusun vatandaşları" şeklinde bir ifadeye anlam bulurken; aynı ifadenin 1667 tarihinde Büyük Britanya ve İspanya arasında yapılan antlaşmada tercümesi "all other strangers – diğer bütün yabancılar" şeklinde olmuştur. Bkz. Yanai, 2002, s.3-4.

¹⁶⁴ Hornbeck, 1910, s. 338, 339.

¹⁶⁵ Palmer vd., 1919, s. 389. William Smith Culbertson, *International Economic Policies; A Survey Of The Economics Of Diplomacy*, New York: D. Appleton and Company, 1925, s. 57. Thomas Barclay, "Effect of "Most-Favoured-Nation" Clause in Commercial Treaties", *The Yale Law Journal*, Vol. 17, No. 1, Nov., 1907, s. 26.

olmak üzere iki ana şekilde uygulanmıştır¹⁶⁶. Bunun yanında Avrupa’da hiçbir ayırım gözetilmeksizin bütün gümrük indirimlerinin uygulanması kabul edilmişken yani ayırım gözetilmeksizin¹⁶⁷ uygulanan bütün tarifelerin, antlaşma taraflarına eşit şekilde davranılarak, azaltılması şeklinde vuku bulmaktayken; Amerikan’ın bu statüye yaklaşımı daha farklı olmuş, genel nitelikli gümrük indirimi ve diğer bir devletin yapmış olduğu indirim karşılığında özellikle o ülkeye yapılan indirim arasında bir ayrıma gidilmiştir¹⁶⁸. Almanya tarafından mutlak bir MFNc uygulanırken, Fransa olabildiğince çift tarife uygulamaya çalışmıştır. İspanya, kavramın zorlayıcı kısıtlamalarından kendini kurtaracak bir ticari politikayı özenle geliştirmesine karşın, uygulamada çok kısıtlı bir şekilde başarılı olurken; Portekiz, benzer bir politika ile, MFNc formlarının hiçbirini kullanmadan birkaç antlaşma gerçekleştirmeyi başarabilmişti. İsviçre ise kavramın kullanımına karşıt görüş taşımakla birlikte, bu kavramı kullanmaya devam etmiştir. Daha sonra değinileceği üzere Çin ve Japonya ile imzalanan antlaşmalarda prensibin değişik formları birlikte kullanılmıştır¹⁶⁹.

Daha önce de değinildiği üzere, 18. yüzyılda hem ticaret antlaşmalarının öneminin artması hem de MFNc’nin kullanımı büyük oranda artmıştır. Ancak, ticari antlaşmaların sıklıkla kullanılan bir maddesi haline gelmesi yüzyılın sonunda gerçekleşmiş ve 19. yüzyılda sahip olduğu ve bahse konu olan özelliklerini kazanmıştır. Eski merkantilist politikaların ortadan kalkmaya başlaması, serbest ticaret prensibinin benimsenmesi ve bir devletin kazanımının diğer devletin kaybı olduğu düşüncesinin silinmeye başlaması ile birlikte mütekabiliyete dayalı ticaret düzenlemeleri dünya ticaretinin hızlı bir şekilde gelişmesine neden olmuştur¹⁷⁰. 19. yüzyıl boyunca MFNc’nin kullanımının yaygınlaşmasıyla her ne formda olursa olsun kavramın antlaşmalarda kendisine her zaman yer bulduğu görülmektedir¹⁷¹. Her ne kadar 18. yüzyıl boyunca uygulama ayırımına

¹⁶⁶ Jacob Viner, “The Most-Favored-Nation Clause in American Commercial Treaties”, *Journal of Political Economy*, Vol. 32, No. 1, Feb., 1924, s. 101.

¹⁶⁷ Coğrafi komşuluğa dayalı özel düzenlemeler, bir nedene bağlı olarak hariç tutulabilir. Bkz. Barclay, 1907, s. 27.

¹⁶⁸ Barclay, 1907, s. 27, 28.

¹⁶⁹ American Society of International Law, 1909, s. 401 – 402.

¹⁷⁰ Hornbeck, 1910, s. 339.

¹⁷¹ American Society of International Law, 1909, s. 401.

gidilmemiş olsa da, yüzyıl boyunca *koşulsuz* MFNc ticaret antlaşmalarının vazgeçilmezi haline gelmiştir¹⁷².

Bununla birlikte, Amerika'nın bağımsızlığını kazanması ise ticaret bakımından büyük önem taşımıştır. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin imzalanmasından kısa bir süre sonra Amerika, Avrupa ulusları ile antlaşmalar imzalamaya başlamıştır. Yapılan antlaşmaların neredeyse hemen hemen hepsi, imzalandığı anda veya akabinde MFNc içermektedir. Fakat, ilk kez, ilk ortaya çıktığı formundan farklı bir şekilde, verilen avantajların eşit olanlara tanınması şartı belirtilmiştir¹⁷³. Her ne kadar Amerikan Devrimi'nin erken dönemlerinde Avrupa'nın ticari pratiğinin dışında hareket etme isteğine dair bir emare görülme de¹⁷⁴, eşitlik şartını getiren Amerika, 6 Şubat 1778 tarihinde Fransa ile yapmış olduğu antlaşma ile birlikte, bu yeni gelişmenin ilk örneğini vermiş oldu. Antlaşma'nın ikinci maddesi¹⁷⁵ ile Fransa ve Amerika karşılıklı olarak diğer uluslara ticaret ve seyrüsefer ile ilgili herhangi bir iltimas tanımayacaklarına dair karşılıklı anlaşmaya varmışlar ve verilen herhangi bir imtiyazın genel anlamda olduğu gibi diğer uluslara da tanınmayacağına dair taahhütte bulunmuşlardır. Antlaşma maddesine aynı zamanda *koşullu* ibaresi de eklenmiştir¹⁷⁶. 10 Eylül 1785'te Prusya¹⁷⁷ ve 3 Nisan 1783'de İsveç¹⁷⁸ ile yapılan antlaşmalar da benzer kapsamı içermiştir. Böylelikle, bu antlaşmalarla birlikte sözde "Amerikan yorumunun da gelişmeye başlamış olduğu gözlenmektedir"¹⁷⁹.

1778 yılına kadar yapılan antlaşmalarda *koşullu* ifadesine rastlanmazken, bu tarihten sonra, MFNc iki şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Amerika, Avrupa ulusları ile birçok antlaşma imzalamasına rağmen, yaptığı antlaşmalarda düzenli olarak *koşullu* formu kullanmıştır. Avrupa devletleri kendi aralarında *koşulsuz* MFNc kullanmalarına

¹⁷² Hornbeck, 1910, s. 339, Yanai, 2002, s. 5.

¹⁷³ Chester Lloyd Jones, "The American Interpretation of the "Most Favored Nation" Clause", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 32, Tariff Revision, Sep., 1908, s. 120.

¹⁷⁴ Davis, 1942, s. 4.

¹⁷⁵ Jonathan Elliot, *The American diplomatic code embracing a collection of treaties and conventions between the United States and foreign powers: from 1778 to 1834, With an abstract of important judicial decisions, on points connected with our foreign relations*, Volume I, Washington: Jonathan Elliot Jr., 1834, s. 36.

¹⁷⁶ Jones, 1908, s. 120.

¹⁷⁷ Elliot, 1834, s. 334.

¹⁷⁸ Elliot, 1834, s. 168.

¹⁷⁹ Hornbeck, 1910, s. 340, American Society of International Law, 1909, s. 401.

karşılık, Amerika ile yaptıkları antlaşmalarda *koşulluluk* şartını kabul etmişler ve kademeli olarak Amerikan yorumunun altında yatan en önemli unsur olan tazminatı ödemeyi kabul etmişlerdir¹⁸⁰.

MFNc'ne Amerikan yorumu olarak addedilen mütekabiliyet prensibi, Amerika tarafından sağladığı gümrük imtiyazları karşılığında kesin başka imtiyazlar elde etmeyi garantilediği ve üçüncü bir ülkeye bu imtiyazların tanınmasının üçüncü ülke tarafından hak edilip edilmediği noktasında karar verici konumda bulunma hakkını elde ettiği bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle üçüncü taraflara verilen imtiyazların tanınması söz konusu olduğunda, Amerika eşitlik prensibini gözetmiş ve MFNc'nin farklı yorumlarını kullanan uluslar için karşılaştırma yapma yoluna gitmiştir.

Koloni ve ana ülke arasındaki özel ilişkinin, MFNc işleyişinin dışında tutulduğuna dair genel bir anlayış mevcuttur. Her ne kadar özel olarak belirtilmemiş olsa da, devletlerin kendileri ve kolonileri arasındaki mütekabiliyet ilişkilerinin, MFNc uygulamasında standart bir madde bahsi olarak görülmeyeceği kabul edilmiş bir anlayış idi. Bu tür kısıtlamaların dışında, statünün sınırlandırılması antlaşmalarda yer alan üslup ve bu üslubun yorumlanması ile yapılmıştır¹⁸¹. Genel olarak ise, eşitsiz antlaşmaların mevzu bahis olduğu antlaşmalarda koşullu MFNc'ye mütekabiliyete ihtiyaç olmadığı için gerek duyulmamıştır.

Mütekabiliyet esasına bağlı MFNc, genellikle Amerika'nın taraf olduğu ve konsolosları ilgilendiren konuları içeren hükümler taşıyan antlaşmalarda bulunsa da, pratikte bu tür MFNc *koşulsuz* olarak uygulanmaktadır. Amerika her ne kadar 1922 yılına kadar ticareti ve seyrüseferi ilgilendiren antlaşmalar için *koşullu* MFNc uygulasa dahi; söz konusu konsolosluk yetkileri olduğunda aynı imtiyazların karşı devlet tarafından da istenip istenmediğine bakmaksızın tek taraflı olarak talepte bulunmuştur¹⁸². Mütekabiliyet prensibinin 19.yüzyılda kesintiye uğramasının nedeni ise barbar olarak nitelendirilen ulusların egemenlik haklarının askıya ve aynı zamanda korunması gerektiği

¹⁸⁰ Hornbeck, 1910, s. 340, 341.

¹⁸¹ Hornbeck, 1910, s. 343, 344.

¹⁸² Horbeck, 1911, s. 342.

zikredilen Batı vatandaşlık haklarının ise garantiye alındığı *extrality* mekanizmasının uygulamaya konması ve konsolosluk yargılama düzenlemelerinin getirilmesidir¹⁸³.

1842 yılında İngiltere'nin ülkelerini ticarete "açmak" için Mançuryalılarla müzakereye girişmesi ile birlikte aynı ayrıcalıklara sahip olmak isteyen Amerika tarafından MFN statüsü ve eşitlik kavramlarına atfedilen önemin artması¹⁸⁴, Uzak Doğu'yu önemli kılmaktadır. Uzak Doğu'da uygulanan "açık kapı politikası"nın¹⁸⁵ bu noktada mütekabiliyete dayalı MFNc'nin başka bir tezahürü olduğu belirtilmektedir. Bu girişimin sadece doğrudan antlaşma ilişkisi bulunan güçler arasındaki ticarete adaleti sağlamak adına yapılması hususunda değil; aynı zamanda Doğu'nun zayıf uluslarıyla antlaşma sağlayan herhangi bir büyük gücün sağladığı herhangi bir hakkın, aynı durumda bulunan bir başka gücün ticari çıkarlarına zarar vermemesini garanti etmesi noktasında da söz konusu bir önemi haizdir¹⁸⁶. Özellikle Japonya'daki uygulamalar MFNc'nin uygulanışı bakımından çeşitlilik göstermektedir. Japon antlaşmalarının her iki şekli içerdiği göz önüne alındığında yorumlama açısından uyumsuzluğun nasıl bertaraf edildiğini gözlemek zordur. Japonya tarafından, Danimarka ile yapılan 19 Ekim 1895 antlaşmasının 14. maddesi "hemen ve *koşulsuz* bir şekilde" sözlerini içerirken; 22 Kasım 1894 yılında Amerika ile 20 Mart 1895 yılında Peru ile ve 5 Kasım 1895 yılında Brezilya ile yapılan antlaşmalar ise *koşulluluk* şartını içermektedir¹⁸⁷.

Her iki şeklin kullanılması Hornbeck'e göre iki şeyi işaret etmektedir. Bunlardan birincisine göre, Japonya ile müzakereye oturan taraflardan her biri kendi uygulamalarında genellikle kullandıkları formu dikte etmiş olabilirler. Bunu yaparken ya Japonya'ya durumu fark ettirmedikleri ya da kendilerinin bu durumu bilmediği ortaya çıkar ki Hornbeck'e göre her iki durum da olası değildir. İkinci olarak, Japonya'nın bu ayrımı fark ettiği ve bilinçli bir şekilde her iki formu da antlaşmalarda kabul ettiği

¹⁸³ Thomas Hippler and Miloš Vec (edited by), *Paradoxes of Peace in Ninetenth Century Europe*, United Kingdom: Oxford University Press, 2015, s. 51.

¹⁸⁴ Stanley Kuhl Hornbeck, *The United States And The Far East: Certain Fundamentals Of Policy*, Boston: World Peace Foundation, 1942, s. 13.

¹⁸⁵ Daha detaylı bilgi için bkz. Earl H. Prichard, "The Origins of the Most-Favored-Nation and the Open Door Policies in China", *The Far Eastern Quarterly*, Vol. 1, No. 2, Feb., 1942.

¹⁸⁶ Jones, 1908, s. 120.

¹⁸⁷ Hornbeck, 1910, s. 382.

düşünülmektedir. Böylece Japonya mantıklı olarak ayırıcı bir şekilde, her bir yorumu onu kullanan devletlerle başa çıkmak için kullanmıştır¹⁸⁸.

Çin ve Japonya ile yapılan ticaret antlaşmalarında ise mütekabiliyet ve eşitlik konseptlerinden kaçınılmıştır¹⁸⁹. Avrupa ve Latin Amerika ile mütekabiliyet esasına dayalı bir ilişki biçimiyle bağlanan Amerika; Asya, Afrika ve Orta Doğu'da diğer yabancı ülkeler gibi tek taraflı MFNc ve tek yönlü antlaşma arayışına girmiştir. 1844 yılında Çin ile ve 1854 yılında Japonya ile yapılan antlaşmalar tek taraflı formu içermektedir. Yani, Amerika Japon ve Çin pazarlarına diğer yabancılarla eş statüde erişme hakkına sahip olmuş; bununla birlikte Japonya ve Çin aynı eşitliği Amerika'dan sağlayamamıştır. *Extrality* ile birlikte Amerika, Çin ve Japonya'dan "milli muamele" ile elde edebileceğinden daha iyi haklara sahip olmasına rağmen; her iki ulusla yapılan antlaşmalar mütekabiliyet prensibini içermediğinden¹⁹⁰, imzacı diğer yabancı devletlerle Amerika arasında üstünlük sağlanabilecek bir ilişki doğmamıştır. Özellikle Çin ile yapılan antlaşmalarda standart MFNc antlaşmalarında görülen mütekabiliyet haklarının var olmaması, 19. yüzyıl itibarıyla bir sapmayı teşkil etmektedir¹⁹¹.

MFNc prensibi, mütekabiliyet antlaşmalarına müdahalede bulunacak bir özellik taşımamaktadır. Tam tersine, uluslararası, özgürlük içerisinde karşılıklı imtiyaz sağlama antlaşmaları gerçekleştirmelerine olanak sağlar¹⁹². Mütekabiliyet antlaşmaları gibi, *extrality* hükmü içeren her antlaşmanın da MFNc ile birlikte geçerli olması zorunluluğu bulunmamaktadır. *Extrality*'nin kaldırılması noktasında Japonya'nın yaptığı gibi, imzacı olan her bir güçle ayrı başa çıkma politikası izleyen Çin, 1919 yılında Bolivya ile imzaladığı antlaşmanın ikinci maddesi¹⁹³ gereğince, nota teatisini müteakip Bolivya'nın

¹⁸⁸ Hornbeck, 1910, s. 382.

¹⁸⁹ 21 Temmuz 1896 tarihli ana antlaşma ile birlikte 1871 ve 1875 yıllarından gelen eklemelerle Japonya, Çin limanları üzerindeki ticari haklarını arttırmış ve aynı zamanda MFNc ilkesine dayanarak *extraterritorial* yargılama hususunda haklarını genişletmiştir. Yapılan bu antlaşmalar eşitsiz olarak nitelenmekte, mütekabiliyet ilkesine dayanmamakta ve Çin tarafından antlaşmanın feshine olanak sağlayan herhangi bir madde içermemektedir. Bkz. Quincy Wright, *The Existing Legal Situation as it Relates to the Conflict in the Far East*, New York: International Secretariat, Institute of Pacific Relations, 1939, s. 109.

¹⁹⁰ Hornbeck, 1910, s. 402.

¹⁹¹ Dong Wang, *China's Unequal Treaties: Narrating National History*, UK: Lexington Books, 2005, s. 10.

¹⁹² Jones, 1908, s. 120 – 121.

¹⁹³ Shih Shun Liu, *Extraterritoriality Its Rise and Its Decline*, 1925, s. 106.

extrality ile sağlanan haklardan feragat etmesi¹⁹⁴ karşılığında, bu ülkeye MFNc sağlamıştır¹⁹⁵. Bununla birlikte MFNc kendi içerisinde *extrality* hakkı barındırmamaktadır. Yani, MFNc'ne sahip ülkenin de *extrality* ile sağlanan haklardan yararlanma imkanı yoktur. 1915 yılında yürürlüğe giren Çin-Şili arasındaki antlaşma¹⁹⁶ MFNc içermekteyken, *extrality* ile gelen haklara hukuksal bir zemin taşımamaktaydı. Fahri Şili konsolosunun Şangay'da Şili vatandaşlarının yargılama hakkını almak istemesi teşebbüsü Çin hükümeti tarafından reddedilmiştir¹⁹⁷. Ancak MFNc, bir Batılı devletin bile haklarını elinde tuttuğu sürece *extrality* uygulamasının devam etmesini sağlamaktadır. Statü, yargılamanın, yapılmış olan her bir antlaşma ile birlikte tamamen genişletilmesini ve bahsedilen bütün imtiyazların eşit bir şekilde imzacı güçlerin kullanımına sunulmasını etkiler. Yine önceden yapılmış veya gelecekte yapılacak olan antlaşmalarla birlikte yargılama yetkisinin her an genişletilmesi de söz konusu olabilmektedir. Örneğin, 1869 yılında Avusturya-Macaristan ve Japonya arasında yapılan antlaşma, İngiltere tarafından büyük bir ilgiye mazhar olmuştur. Bunda antlaşma ile birlikte gelen yeni imtiyazların 1858 yılında yapılmış olan antlaşmalardan daha geniş yargılama haklarını içeriyor olması önem taşımaktadır.

1.2.3. Konsolosluk Yargılama Yetkisi

Tezin ana konusunu da meydana getiren ve ikinci bölümde kapsamlı olarak ele alınacak olan *extrality* kavramını karşılayan konsolosluk yargılaması yetkisi, eşitsiz antlaşmaların eşitsiz olarak nitelendirilmesine yol açan en önemli unsurlardan biridir. Uzun bir süre uluslararası hukukçular tarafından medeni olmayan devletlerde bulunan medeni ülke vatandaşlarının yaşamlarına dair güvenliği sağlamak¹⁹⁸ için *extrality* gerekli

¹⁹⁴ Harold Scott Quigley, "Extraterritoriality in China", The American Journal of International Law, Vol. 20, No. 1, Jan., 1926, s. 52.

¹⁹⁵ Wang Wen-Jui, "Abolition of Extraterritoriality in China", *The China Critic*, October 3, 1929, s. 790.

¹⁹⁶ John V. A. MacMurray, *Treaties and Agreements with an Concerning China 1894 – 1919*, Volume II Republican Period (1912 – 1919), New York: Oxford University Press, 1921, s. 1190.

¹⁹⁷ Quigley, 1926, s. 52.

¹⁹⁸ Dettner, 1966, s. 1076.

görülmüştür. Özellikle yargılama alanında barbar ulusların yargısına olan güvensizlik nedeni ile antlaşmalara dahil edilen *extrality*, daha medeni olarak nitelendirilen Batılı devletlerin uluslararası hukukta kendi pozisyonlarını belirlemelerine de olanak sağlamıştır. Buna göre, medeni olmayan uluslar, yabancı vatandaşların korunması hususunda belirli garantileri sağlamadıkça uluslararası alanda eşit olarak muamele görmeyi beklememeliydiler¹⁹⁹. Batılı uluslararası hukukçular tarafından oluşturulan kuralların, medeni olmayan uluslar tarafından benimsenmesine olanak sağlayacak herhangi bir yaptırım veya araç bulunmaması nedeniyle, büyük güçler medeni olmayan ülkelerin deyim yerindeyse patronu edasıyla davranmışlardır²⁰⁰.

Bu misyon kapsamında, yabancı ülkelerde görevli konsoloslar, temsil ettikleri ulusun ticari çıkarlarını gözetmelerinin yanı sıra bir çok görev de üstlenmişlerdir. Bunların arasında evlilik, ölüm ve doğum kayıtlarının ve belgelendirilmelerinin yapılması, gemilerdeki kaçakların tespit edilmesi, gemilerde kötü muameleye maruz kalanların gözetilmesi, yoksul denizcilerin eve dönmelerini sağlayabilmek için finansal yardım yapılması, gemi ve pasaport kayıtlarının takibi ve karaya oturmuş gemilerin sahibi şeklinde işlem yapılması gibi daha bir çok görev tanımları bulunmaktadır²⁰¹. Daha çok Hristiyan topraklarından olan vatandaşların, gittikleri ülkelerde yerel yargıdan muaf tutulmalarına olanak sağlayacak *extraterritorial* hakların antlaşmalarda kendisine yer bulması sonucunda konsolosların görevleri²⁰² daha kapsamlı hale getirilmiştir²⁰³.

Göreve konu olan *extrality*, konsolsoluk mahkemeleri ve yetkilerine geçmeden önce konsoloslar ve konsolsoluk kurumunu kısaca inceleyecek olursak; konsolos terimi tarihin çeşitli zamanlarında farklı anlamlarda kullanılmıştır²⁰⁴. Gerçek anlamda konsolsosluk ofislerine antik çağlarda rastlanmamakla birlikte²⁰⁵, “konsolosların ataları sayılabilecek ilk oluşumun” Eski Mısır’da izine rastlandığını belirten Herodot, Yunanlı

¹⁹⁹ Detter, 1966, s. 1076.

²⁰⁰ Detter, 1966, s. 1076, 1077.

²⁰¹ Hajime Oura, “Consular Courts”, *Cornell Historical Thesis and Dissertations Collection*, 1893, s. 1,2.

²⁰² Tez çerçevesinde hem genel olarak Amerikan konsolsoluk yargılama sisteminde konsoloslara verilen yetkiler hem de Japonya özelinde konsolsoların sahip oldukları haklar üçüncü bölümde ele alınacaktır.

²⁰³ Oura, 1893, s. 3.

²⁰⁴ Ruth Kark, *American Consuls in the Holy Land*, Jerusalem: The Magnes Press, 1994, s.50.

²⁰⁵ Oura, 1893, s. 3.

yöneticilerin, kendi tüccarları ile Mısırlılar arasındaki iletişim noktasında konsolosluk görevini icra ettiklerini öne sürmüştür²⁰⁶. “‘Ön’ anlamına gelen ‘*pro, προ*’ ve yabancı anlamına gelen ‘*kseuos, ξενιός*’ sözcüklerinden oluşan terim”²⁰⁷, Roma’da aynı zamanda şeref ünvanı olarak kullanılmaktaydı²⁰⁸.

Orta Çağ’da konsoloslar yabancı ülkelerde bulunan farklı deniz limanlarına ve şehirlerine atanmaya başlanmışlardır. Yurtdışında mukim elçilerin nadir olmasıyla birlikte, çevre ülkelerde de ikamet eden bir elçinin bulunması zordu. Herhangi bir ihlal durumunda başvurulacak kimsenin olmaması, antlaşmalara olan inancın zayıf olması ve elçiliklerin genelde nadir veya kısa süreli varlığı, konsolosluk kurumunu uluslararası ticaret için önemli bir konuma yükseltmiştir. Konsolosluk kurumunun gölgesinde gelişen uluslararası ticaret söz konusu olduğunda, konsoloslar elçiler gibi bütün ayrıcalıklardan faydalanıyorlardı²⁰⁹.

Daha önce değindiğimiz üzere 17. yüzyılın başlarında, uluslararası ticaret ve ilişkilerdeki bütün koşulların değişmesinden ötürü kalıcı elçilikler, Avrupa kamu hukukunun bir parçası haline gelmiştir. Aynı zamanda ulusal egemenliğin daimi kılınması fikri ile birlikte konsolosların idari ve adli davalarda sahip olduğu *extraterritorial* haklar egemenlik mefhumu ile birlikte ciddi bir şekilde eleştiriye uğramaya başlamıştır. Bunun da ötesinde Avrupa’da yargı yetkisi bölge otoritelerine teslim edilmiş ve konsolosluk görevleri bir sisteme bağlanmıştır²¹⁰. Değişiklikler Avrupa ile sınırlı kalmış; antlaşmalarla birlikte Doğu ulusları üzerinde faaliyet gösterecek konsolosluk yargılama sistemi güvence altına alınmıştır²¹¹.

Eşitsiz antlaşmaların, egemen eşitlik yasal mefhumu yoluyla olgusal eşitsizliği teşvik ettiğine²¹² değinmiştik. Teknik olarak, 19. yüzyılda eşit ve rıza gösteren devletler

²⁰⁶ Kınılı, 2009, s. 12.

²⁰⁷ Kınılı, 2009, s. 13.

²⁰⁸ Kark, 1994, s. 41.

²⁰⁹ Sir Robert Phillimore, *Commentaries upon International Law*, Vol. 1, London: Butterworths, 1879, s. 268.

²¹⁰ Phillimore, 1879, s. 268,269.

²¹¹ Oura, 1893, s. 5.

²¹² Detter, 1966, s. 1070-1073.

arasında yapılan antlaşmalar, Avrupa diplomasisinin standart bir uygulamasıydı. Ancak, tekrar özetleyecek olursak, bu uygulamanın Doğu'ya ihraç edilmesi, bir yandan Avrupalı ve Amerikalı güçlerin arasındaki angajman kurallarını belirlerken; diğer yandan olumsuz anlamda büyük güçler ve Batılı olmayan uluslar arasındaki teamülleri de belirlemiştir²¹³. *Extraterritorial* konsolosluk yargılaması durumunda, bu tür antlaşmalar özellikle adaletsizdi. Bazı durumlarda, son derece şiddetli uygulama hükümleri içeren antlaşmalar, “gambot diplomasisi”²¹⁴ tehdidi nedeniyle de iptal edilmeleri imkansız görülüyordu. Batılı güçler Çin, Siam, İran, Osmanlı İmparatorluğu, Fas ve Japonya'yı²¹⁵ doğrudan kolonileştiremediğinden veya kolonileştirmeyi seçmemeleri nedeniyle, artan ticaret arzularını ve vatandaşlarının düzen-güvenlik ihtiyacını karşılayabilmek için alternatif yollar aramaya başladılar²¹⁶. Osmanlı'da kapitülasyon antlaşmalarının devamı ve diğer ülkelerde de antlaşma limanı sisteminin kurulması neredeyse doğal bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır²¹⁷. Örnek verecek olursak, Japonya'da 1880'lerin ortalarında, çeşitli antlaşma limanlarında 44 Batılı konsolosluk mahkemesi faaliyet göstermekteyken; 1926 yılında Çin'de 35 Japon, 26 İngiliz, 18 Amerikan ve 18 Fransız konsolosluk mahkemesi bulunmaktaydı²¹⁸.

²¹³ Richard Horowitz, “International Law and State Transformation in China, Siam, and the Ottoman Empire during the Nineteenth Century”, *Journal of World History*, Vol. 15, No.4, December 2004, s. 455.

²¹⁴ Politik hedeflerin gerçekleştirilmesi için tehdit ve sınırlı deniz gücünün kullanımı kastedilmektedir. Daha detaylı bilgi için bkz. Robert Mandel, “The Effectiveness of Gunboat Diplomacy”, *International Studies Quarterly*, Vol. 30, No. 1, Mart 1986, s. 60.

²¹⁵ Richard T. Chang, *The Justice of the Western Consular Courts in Nineteenth-Century Japan*, London: Greenwood Press, 1984, s. 3.

²¹⁶ Horowitz, 2004, s. 4. Raustiala, 2009, s. 17-18.

²¹⁷ Mariya Tait Slys, Exporting Legality, *The Rise and Fall of Extraterritorial Jurisdiction in the Ottoman Empire and China*, The Graduate Institute Geneva: Graduate Institution Publications, 2014, s. 11.

²¹⁸ Turan Kayaoğlu, “Sovereignty, State-Building and the Abolition of Extraterritoriality”, *Comparative Research Graduate Student Retreat- Working Paper*, May 2004, s. 1.

İKİNCİ BÖLÜM

EXTRATERRITORIALITY

2.1. EXTRATERRITORIALITY

Eşitsiz antlaşmalar, ortaya çıktığı dönem nedeniyle resmi sömürge ilişkilerini ortadan kaldırdığı için mi bir problem olarak görülüyordu, yoksa yeni bir antlaşma biçimi olarak ortaya çıkması hasebiyle sömürge ilişkilerinden doğan problemleri çözen bir gelişme olarak mı algılanıyordu tartışmasının merkezinde *extrality* yer almaktadır. Bir önceki bölümü bitirirken konsolosluk yargılaması yetkisinin antlaşmalarda varolmasının, eşitsiz antlaşmaları diğer ticaret antlaşmalarından ayıran en berligin özellik olduğuna değinmiştik. İmzalanan eşitsiz antlaşmalarla birlikte imzacı devletlerin topraklarında kurulan antlaşma limanlarında Batılı tüccarlar belirtilen düzenlemelerle ticaret yapma imkanına kavuşmuşlardı. Fakat, kurulan bu antlaşma limanlarında ikamet eden yabancı tüccarlar için, konsolosluk kurumlarının oluşturulmasına izin verilmiş ve extraterritorial hak içeren antlaşma maddesi uyarınca, bu kurumlar aracılığıyla yerel otoritelerle doğrudan iletişim de sağlanabilmiştir²¹⁹. Böylece antlaşmaların sağladığı en önemli sistem, ülkedeki yabancı misafirlerin, kendi konsoloslarının yetki alanlarına tabi tutulmaları idi. Bu düzenleme ise *extrality* veya zaman zaman konsolosluk yargılaması olarak adlandırılmaktadır²²⁰.

Extrality, diplomatik korumanın mutlak hali ile egemen otoritenin uzantısının birleşimi şeklinde anlaşılabilir. Egemen otoritenin gücünü coğrafi olarak kendi toprakları dışındaki bölgelerde kullanması durumu neredeyse uygulanamaz olarak tanımlanmaktadır. Bunun nedeni ise *extrality* ile kurulan sistemin üç aşamalı bir ilişki

²¹⁹ Par Kristoffer Cassel, *Grounds of Judgment: Extraterritoriality and Imperial Power in Nineteenth-Century China and Japan*, New York: Oxford University Press, 2012, s. 5.

²²⁰ Tez içerisinde konsolosluk yargılama yetkisi ile *extrality* aynı anlamda kullanılmaktadır.

biçimini öngörmesidir: devlet ve yurtdışındaki vatandaşları; yerleşik yabancılar ve yerel makamlar; iki ulusal hükümet²²¹. Bu iki ulusal hükümet söz konusu olduğunda ise büyük güç ile eşitsiz antlaşma imzalayan devletin egemenlik hakları kısıtlanmaktadır.

Egemen otoritenin coğrafi olarak kendi toprakları dışındaki bir bölgede gücünü devam ettiriyor oluşu ile bağlantılı olarak *extrality*, basit anlamda devletin kendi yargı yetkisini sınırları dışına genişletebilmesini ifade etmektedir. Hem yargılama yetkisi hem de ayrıcalık anlamlarına gelebilen ve apaçık bir şekilde *ex-territoriality* yani diplomatik temsilcilerin görev yaptıkları ülkelerde sahip oldukları imtiyazları ifade eden terimden farklıdır. Bu noktada *extrality*, diplomatik koruma ve devletlerin yurtdışında yaşayan vatandaşlarının haklarını koruma amacından da ayrı bir şekilde değerlendirilmelidir; çünkü her ne kadar müdahale söz konusu olsa da bu gibi durumlarda başka bir devletin yargı yetkisine kısıtlama getirilmemektedir. Dolayısıyla bu durumda egemen otoritenin şahsi bir karakterde karşımıza çıktığını belirtebiliriz²²². Ancak yargı yetkisi egemenliğin bir unsurudur. Tam olarak her iki kavramı birbirinden ayıran nokta, yargı yetkisinin konumlandırılışıdır. *Extrality*'nin en basit prensibi, "bütün davalar için geçerli olmakla birlikte, davalının uyruğu, davanın hangi ülkenin hukukuna göre bakılacağını ve dava yargıcının kim olacağını belirlemesidir"²²³. Diğer bir deyişle, Amerika-Japonya örneği bağlamında, Amerikalı vatandaşlar tarafından işlenen bütün suçlar Amerikan makamları tarafından yargılamaya tabi tutulacaktı ve Amerikan vatandaşlarına karşı işlenen hukuk davaları yine Amerikalı makamlar tarafından karara bağlanacaktı. Tam tersi bir durumda bütün yerel vatandaşlar tarafından Amerikan vatandaşlarına karşı işlenen suçlar ile hukuk davaları yerel mahkemelerin yargılama yetkisi altında olacaktı.

Büyükelçilik ve konsolosluk çalışanlarının görev yaptıkları ülkelerde sahip olduğu haklara işaret eden bir kavram olan *ex-territoriality*²²⁴ ile ülkeler arasında

²²¹ Edwin M. Borchard, *The Diplomatic Protection of Citizens Abroad*, New York: The Banks Law Publishing, 1925, s. vi-vii. Eileen P. Scully, *Bargaining with the State from Afar: American Citizenship in Treaty Port China, 1844-1942*, New York: Columbia University Press, 2001, s. 3.

²²² Jones, 1931, s. 1.

²²³ Francis Taylor Piggott, *Extraterritoriality The Law Relating to Consular Jurisdiction and to Residence in Oriental Countries*, London: William Clowes and Sons, 1892, s. 82.

²²⁴ Kavram, *ex-territoriality* ve *extraterritoriality* olarak iki farklı şekilde kullanılmaktadır. Satow, herhangi bir ayırım yapmadan hükümdarların, diplomatik personel ile ailelerinin ve Hristiyan olmayan ülkelerde

antlaşma yoluyla sağlanan hakların tamamını ifade eden *extrality* kavramının birbirinden ayrılmasını açıklayan Akipek, bu mefhumun ayrımını nitelikleri bakımından iki şekilde ayrıma tabi tutulabileceğini belirtmiştir. Dar anlamda, diplomasi görevlilerine verilmiş olan ayrıcalıkları belirtmek için kullanılan bu kavram, tam olarak “bir devlet ülkesinde diğer devletler temsilciliklerine neden ayrıcalıklar tanınmış olduğunu açıklamak” için kullanılmaktadır. Bir diğer şekli olan geniş anlamda ise, “bir devlet ülkesinde bulunan bazı şahısların veya şeylerin bu devletin kudretine ve dolayısıyla kazasına tabi olmadığını göstermek üzere kullanılan muhtevası geniş bir kavramdır.” şeklinde tanımlanmıştır²²⁵. Bu ayrımı belirginleştirmek için Baty, Fransa’daki İngiliz büyükelçisi ile Kahire’deki İngiliz tüccar arasındaki ayrımı örnek olarak vermektedir²²⁶. Bu açıdan düşünüldüğünde, hükümdarların, elçilik yetkililerin ve orduların sahip oldukları imtiyazlar ile kişilerin yabancı bir ülkede antlaşmalar dahilinde elde ettikleri ekonomik ve siyasi imtiyazlar farklıdır. *Extrality* imtiyazına sahip olan kişiler ülkelerinden hiç ayrılmamış şekilde bir muamele görmemektedirler. Örneğin, bir büyükelçi, yabancı topraklarda olmadığı şeklinde muamele gördüğü için yerel hükümdara karşı vatana ihanet etme gibi bir durumu söz konusu olamaz. Ancak elde ettiği imtiyazlara ve yargılama yetkisinin kendi ülkesinde olmasına karşın, yabancı topraklarda olan bir kişi bu suçu işleyebilir²²⁷.

Türkçe literatürde, Akipek’e göre, *extrality* kavramının sadece diplomasi ve konsolosluk ayrıcalıklarını tanımlamak için kullanılması uygun düşmez. Yalnızca imtiyazların söz konusu edileceği şekilde kullanımın yanlış olarak nitelendirilmesinin yanı sıra, yine bir devletin kendi toprakları içerisinde bulunan yabancı şahıslara veya diğer kurumlara karşı, o devletin ülkesinde değillermiş gibi bir muameleye tabi tutulmalarını varsayan bir kavram da değildir. Akipek, *extrality* mevhmunun anlaşılması noktasında, “Ortaçağ’da *territorium* (ülke)” kelimesine karşılık gelen “kaza” anlamında değerlendirilmesinin denk düşeceğini belirtmektedir²²⁸. Hakimiyetin mülki değil, şahsi

bulunan tüccarların antlaşmalarla elde ettikleri imtiyazları bir bütün olarak tanımlamış ve kavramlarda kullanım ayrımına gitmemiştir. Bkz. Satow, 1917, s. 240.

²²⁵ Akipek, 1967, s. 28-29.

²²⁶ T. Baty, D.C.L., L.L.D., 1 Hong Kong U. L.J. 83, 1927, s. 83.

²²⁷ Baty, 1927, s. 83.

²²⁸ Stephan Verosta, *Extraterritorialitaet*, s. 499’den aktaran Akipek, 1967, s. 29.

olduğu²²⁹ ilkesinin bahse konu olması nedeni ile geniş anlamda *extrality*'nin “ülke devletinin kazasına tabi olmaması” şeklinde tanımlanması uygun görülmüştür²³⁰. Buna göre, *extrality*, daha düzgün bir ifadeyle extaterritorial yargılama, egemenin kendi vatandaşları üzerinde kendi toprakları dışında da tam kontrolü sağladığı bir sistemi ifade etmektedir. Bir görüşe göre, genel kanının aksine bu sistem ne yeni ne de olağanüstü bir özelliktedir. Evrensel yasal anlayıştan ileri gelen bu kavram, yeni ortaya çıkmış olan yargılamanın bölgesel özellik kazanmasından ileri gelmektedir. *Extraterritorial* mahkemeler, Batı'nın Batılı olmayan ülkelere yasal olarak yayılma organı olarak kullanılmışlardır²³¹. *Extrality*, eşitsiz antlaşmalar sonucunda yasal olarak elde edilen 19. yüzyıl emperyalist hakimiyetin kilit bir sembolüdür²³². Öte yandan, diğer bir görüşe göre, *extrality* uluslararası hukukun içerisinde bulunmamaktadır. Lo'nun aktardığı şekliyle Mr. Hall, verilen imtiyazların, uluslararası hukuk çatısının altında yer bulamayacağını çünkü uluslararası hukuku uygulayamayan belirli devletlerle yapılan özel antlaşmaların bir sonucu olduklarını dile getirmiş ve teknik olarak *extrality*, ekstra-hukuki bir kavram olarak tanımlanmıştır²³³.

Kavramın çok tartışılan medeniyetleştirme ve egemenlik ilke olan ilişkisini açıklamadan önce, genel olarak *extrality*'nin tarihsel gelişimini kısaca değerlendirecek olursak; teoride Rönesans'tan daha eski bir geçmişe sahip olmasına rağmen, pratikte Fransız Devrimi'nden önce Avrupa'da bile geçerliliği olan bir sistem değildi²³⁴. *Extrality*'nin köken tartışması, bazı tarihçiler ve hukukçular tarafından emperyalizmle bağlantılandırılmış; bazıları tarafından Konstantinapol'de bulunan Yunan Hristiyan yöneticiler arasındaki özel mektuplara dayandırılmış; bazıları tarafından Müslüman fethçilerle ilişkilendirilmiş, bazıları tarafından ise 11. ve 12. yüzyıldaki İtalyan şehir devletleriyle konu edilmiştir²³⁵. Yabancıların, oturdukları topraklardaki yerel yargı sistemi yerine kendi hukukuna göre yargılanması gerektiğine dair inanç, hukukun

²²⁹ Meray, 1965, s. 29'dan aktaran Akipek, 1967, s. 29.

²³⁰ Akipek, 1967, s. 29.

²³¹ Kayaoğlu, 2010, s. 7.

²³² Daniel S. Margolies, *Spaces of Law in American Foreign Relations, Extradition and Extraterritoriality in the Borderlands and Beyond, 1877-1898*, Athens: University of Georgia Press, 2011, s. 448.

²³³ R. Y. Lo, “Extraterritoriality in China”, *9 Chinese Soc. & Pol. Sci. Rev.* 230, 1925, s. 230.

²³⁴ Keeton, vol. 2, 1969, s. 155.

²³⁵ Shalom Kassin, “Extraterritorial Jurisdiction in the Ancient World”, *29 Am. J. Int'l L.* 237, 1935, s. 239.

topraksallığından daha eski bir kökene sahiptir. Hukukun topraksallığı, nispeten modern egemenlik teorisinden türetilmiştir. Eski dönemlerde hukuk, evrensel olarak doğası gereği kişisel olmasıyla birlikte dini tören ve ritüellerle ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiş olan geleneklerden meydana gelmekteydi. Yasal hak ve yükümlülükler katılım, şehri, ülkesi veya kabilesine bakılmaksızın yabancı olan kişilere genişletilemeyecek kadar vatandaşlığın ayrılmaz bir parçası olarak görülüyordu²³⁶.

Bu görüş Ortaçağ boyunca Avrupa genel geleneği olarak varlığını sürdürmüş ve Müslümanlık ile birlikte daha da güçlenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünün zirvesinde olduğu dönemde, *extraterritorial* haklar cömert olarak verilmiş, herhangi bir antlaşma sağlanmamış olsa bile uygulanmalarına izin verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda hukukun bölgesel yerine kişisel olarak algılanması nedeniyle, birkaç yabancı tüccarın kendi yetki alanlarından muaf tutulması yoluyla devlet güçlerinin ihlal edildiğinin farkında değillerdi. Kapitülasyon verilen kafirlerin Müslüman hukukundan yararlanmamaları doğal ve doğru olarak kabul ediliyordu²³⁷.

Avrupalı tüccarların Yakın Doğu'da ticaretle uğraştıkları dönemde herhangi bir sınırlamayla karşılaşmadan kendi hukuklarını uygulayabiliyor olması neticesinde, aynı ayrıcalığı Uzak Doğu'da ticaret yapmaya başlamalarıyla birlikte elde etmek istediler²³⁸. İngiliz Doğu Hindistan Şirketi ile birlikte, 1664 yılında Siam Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'ne imzaladıkları antlaşma neticesinde yargı yetkisi sağlamışlardı. Japonya'da ise, 17. yüzyılın başında Portekiz, İspanyol, İngiliz ve Hollandalı tüccarlar kendi hukuklarından yararlanmaktaydılar²³⁹. Anghie'ye göre, Yakın Doğu'da görülen kapitülasyonlar eşitsiz antlaşma rejiminin imzacı devletlere uyguladığı sistemin bir parçasıydı ve genellikle ticaret yapma ve konut edinme haklarıyla bağdaştırılıyordu²⁴⁰. Alexandrowicz'den alıntılanarak devam eden Anghie, orijinalinde özellikle Asya'da kapitülasyon uygulamalarının gönüllü olarak kabul edildiğini belirtmiştir. Yabancı

²³⁶ Jones, 1908, s. 2.

²³⁷ Jones, 1908, s.3.

²³⁸ Liu, 1925, s. 67-70.

²³⁹ Liu, 1925, s. 79.

²⁴⁰ Anghie, 2004, s. 86.

tüccarların durumlarına sempatik bir yaklaşımda bulunan Asya'nın yerlileri, kapitülasyonlarla yabancı kültürleri olan tüccarların karşılaştığı problemlerin çözülmesi hususunda ticareti kolaylaştırmaya çalışmışlardır. Ancak bu durumun şartları eşit bir şekilde kabul edilmekteydi. Bu aşamadaki kapitülasyonlar, 19. yüzyılda görülen kapitülasyon uygulamasından farklı olarak eşitsizlik ve aşağılanma anlamına gelmemekteydi²⁴¹.

Siam ile İngiltere arasında 1855 tarihinde imzalanan Bowring Antlaşması, Bangkok'ta yabancı temsilciliklerin açılmasını, *extrality* sistemini ve Siam pazarının açılmasıyla uluslararası ticaret kurallarının tanımlanmasını öngörmekteydi²⁴². Tamamlayıcı ekleriyle birlikte 1857 yılında imzalanan Parker Antlaşması ise, Çin ve Osmanlı Devleti ile net benzerliklerin görüldüğü yarı-koloni sisteminin Siam için oluşturulduğu antlaşma olmuştur. Siam bu tarihten sonra Avrupa'nın domine ettiği uluslararası topluma yarı-koloni şeklinde adapte edilmeye çalışılmıştır²⁴³. Asya bölgesinde bulunan devletlerarası ilişki pratiğinin Siam için kopuşu, uluslararası hukukun ve buna bağlı olarak diplomasinin belirli şekilde uygulanmasını devletlere dikte etmesinden dolayı, diğer yarı-koloni devletler gibi bu tarihten sonra olmuştur²⁴⁴. Dolayısıyla, esas olarak yarı-sömürgeci politik sistemlerin altyapısı bölüm başında bahsedildiği üzere uluslararası hukukun dayatılması neticesinde gerçekleşmiştir. Sir John Bowring²⁴⁵ hem Osmanlı hem de Çin ve Siam için yapılan antlaşma müzakerelerinde bulunmuştur. Horowitz'e göre, Bowring'ten yola çıkarsak, ilk olarak Osmanlı Devleti ile kurulan ilişkiler, Hristiyan olmayan Asya devletleri ile müzakere konusunda Avrupalı devletlere bir model oluşturmuştur. Bu model, Nanking Antlaşması ile Çin'e zorla kabul

²⁴¹ Charles H. Alexandrowicz, *An Introduction to the History of the Law of Nations in the East Indies*, Oxford: Clarendon Press, 1967, s. 97'den alıntılan Anghie, 2004, s. 86.

²⁴² B.J. Terwiel, "The Bowing Treaty: Imperialism and the Indigenous Perspective", *ASAA, CAS, ISEAS Conference*, Singapore, 1-3 February 1989, s. 40-45.

²⁴³ Horowitz, 2004, s. 446.

²⁴⁴ Horowitz, 2004, s. 447.

²⁴⁵ İngiliz yazar ve diplomat. "The Kingdom and People of Siam; with a Narrative of the Mission to That Country in 1855" (London: John W. Parker and Son West Strand, 1857) kitabının yazarı.

ettirilmiş, daha sonra Siam ve Japonya ile imzalanan antlaşmalara da zemin hazırlamıştır²⁴⁶.

2.1.1. Medeniyetleştirme ve Extraterritoriality

“İngilizler batıda, Ruslar kuzeyde, uyanık ol vatandaşı, sonuçlandırdıkları antlaşmalar özünde güvenilebilir değil; milletler hukuku denilse bile, bir kriz meydana geldiğinde bu, orman kanuna dönüştürülebilir; bunun için hazırlıklı olalım!”²⁴⁷ Japonya’da 1880’lerde ilkokul çocuklarına öğretilen bu popüler şarkının sözlerinde ilk dikkati çeken husus, eşitsiz antlaşmaların ilkokul seviyesinde bile mevzu bahis edilmesidir. Diğer dikkat çeken nokta ise, milletler hukukununun orman kanuna dönüşebileceğine olan inançtır.

Chakrabarty, vatandaşlık, devlet, sivil toplum, kamusal alan, insan hakları, hukuktan önce eşitlik, bireysellik, özel ve kamusal alan ayrımı, uyruk fikri, demokrasi, egemenlik, sosyal adalet, bireysel rasyonellik gibi daha birçok kavramın hepsinin Avrupa düşünce tarihinin yükünü taşıdığını belirtmiştir²⁴⁸. Ayrıca, politik modernitenin ve modernleşmenin bu kavramların dışında düşünülemeyeceğini belirterek, aydınlanma döneminden itibaren, özellikle 19. yüzyıl boyunca uluslararası hukuk altında kendilerine yayılma alanı bulduklarını da eklemiştir²⁴⁹.

²⁴⁶ Horowitz, 2004, s. 448.

²⁴⁷ Shinya Murase, “Asian Perspectives on International Law in the Nineteenth and the Early Twentieth Century”, http://legal.un.org/avl/ls/Murase_IL.html (Erişim Tarihi: 19.03. 2019), Joe Hoffman, “Notes from Tokyo”, *Indiana Law Annotated*, Vol. 14, No. 6, February 1998, s. 10.

²⁴⁸ Dipesh Chakrabarty, *Provincializing Europe, Postcolonial Thought and Historical Difference*, Princeton: Princeton University Press, 2000, s. 4.

²⁴⁹ Chakrabarty, 2000, s. 4.

Avrupalı temsilciler²⁵⁰ 19. yüzyılda gittiklere ülkelere uluslararası hukuku²⁵¹ da yanlarında taşımışlardır. Esas olarak uluslararası hukukun kökenleri Otuz Yıl Savaşları'nın öncesi ve sonrasında bulunmakla birlikte, Horowitz, uluslararası hukukun devletlerarası ilişkilere medeniyet standardını getirmeye çalıştığını belirtmiştir²⁵². Medeniyet, 19. yüzyılda siyasi toplulukların hayal edilen değerlerini ve uluslararası hukukla olan ilişkilerini anlamak için anahtar bir kavramdır²⁵³. Uluslararası hukuk tarihinin, egemen devletlerin arasında yaşanan ilişkilere, çatışmalara ve anlaşmalara dair kuralların özel tarihçelerini betimleyen normatif bir alan olduğunu kabul edersek, önemli olan uluslararası siyasal ilişkilerdir²⁵⁴. Bu ilişkilerin, Otuz Yıl Savaşları'nın sonunda imzalanan 1648 Westphalia Barışı sonucunda, Grotius'un "olgunlaştırdığı fikirlerin önemli bir uygulama alanı"²⁵⁵ olarak doğduğuna inanılmaktadır.

Etkin ve genel geçer yaptırım gücüne sahip olmayan uluslararası hukuk, 19. yüzyılda profesyonel diplomatların²⁵⁶ ve uluslararası davranış standartlarının kodlanması ile oluşturulacak temel prensipleri belirlemeye çalışan bir grup entelektüelin²⁵⁷ ilgisi dahilindeydi. Özellikle Uluslararası Hukuk Derneği (International Law Association) ve Uluslararası Hukuk Enstitüsü (Institut de Droit International)'nün 1870'lerde kurulmasıyla birlikte uluslararası hukuk 19. yüzyıl itibarıyla bir meslek haline

²⁵⁰ 19. yüzyıl Amerikan medeniyet konsepti, 18. yüzyıldan bu yana süregelen Avrupa anlayışından farklı bir yol benimsememiştir. Bkz. Henna-Riikka Pennanen, *Material, Mental and Moral Progress, American Conceptions of Civilization in Late 19th Century Studies on 'things Chinese and Japanese'*, Academic Dissertaion, University of Jyväskylä, 2015, s. 10.

²⁵¹ Uluslararası hukuk kavramı ilk kez Jeremy Bentham tarafından 1780'lerde kullanılmaya başlanmış ve daha sonra yaygınlaşmıştır. Bkz. M. W. Janis, "Jeremy Bentham and the Fashioning of 'International Law'", *The American Journal of International Law*, Vol. 78, No. 2, April 1984, s. 405-418.

²⁵² Richard S. Horowitz, "International Law and State Transformation in China, Siam, and the Ottoman Empire during the Nineteenth Century", *Journal of World History*, Vol. 15, No. 4, December 2004, s. 449.

²⁵³ Liliana O. Tarazona, "The Civilized and the Uncivilized", *The Oxford Handbook of the History of International Law*, Bardo Fassbender ve Anne Peters (ed. by), Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 684.

²⁵⁴ Ahmet Haluk Atalay, *Uluslararası Hukukun Oluşumu, İlk Küreselleşme Dönemi, 1492-1648*, İstanbul: Göçebe Yayınları, 1997, s. 10.

²⁵⁵ Onur Kınlı, *Osmanlı'da Modernleşme ve Diplomasi*, Ankara: İmge Kitabevi, Nisan 2006, s. 88.

²⁵⁶ Japonya özelinde Amerikan Konsolosluk yazışmaları incelendiğinde belirli aralıklarla dönemin önemli uluslararası hukuk kitaplarının talep edilmesi bu yargıyı destekler niteliktedir. Örnek için bkz. January 13, 1893-August 29, 1894. January 13, 1893-August 29, 1894. MS Despatches from U.S. Consuls in Kanagawa, Japan, 1861-1897, Volume 20. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 10 Oct. 2014, s. 133.

²⁵⁷ Uluslararası yasal cemaat (international community of law)

gelmiştir²⁵⁸. Uluslararası hukukun 19. ve 20. yüzyılın başlarında temel işlevi günümüzde kendini var ettiği durumdan farklıydı. Uluslararası toplumda devletlerin davranışları özelinde daha çok uluslararası hukukun kamusal biçiminden yani davranış için belirlenmiş normlardan bahsedebiliriz²⁵⁹. Örneğin, hangi devletin ya da hangi oluşumun uluslararası diplomasi oyununda kendine yer bulacağını, yabancı diplomatlara nasıl davranılacağına ilişkin standartların oluşturulmasını ve antlaşmaların müzakere modellerinden nasıl onaylanacağına kadar birçok konuyu uluslararası hukukun normları arasında görebiliriz²⁶⁰. Dolayısıyla uluslararası hukukun bir kurum gibi algılandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Günlük siyasi biçimleri kurarak, uluslararası hukuk uluslararası siyaset için kurumsal bir çerçeve yaratmaktaydı²⁶¹.

Avrupa dışında ise, 19. yüzyıldan önce ulusların hukuku kavramı veya diplomatik uygulamalar tanınmamaktaydı. Uluslararası hukuk tanınan devletlerin eşitliğini varsayarken, Çin, Siam ve Osmanlı İmparatorluğu kendi ilişkilerini güçlünün güçsüz üzerinde özel hak ve sorumluluk elde edebildiği şekliyle hiyerarşik olarak düzenliyordu²⁶². Örneğin, Osmanlı halifesi bütün inananların koruyucusu olarak kabul ediliyordu²⁶³. 1600'lerden önce Avrupalılar tarafından da olağan kabul edilen bu hiyerarşik durum, 18. ve 19. yüzyıla gelindiğinde çatışmaların alevlenme noktasını oluşturmaktaydı²⁶⁴. Uluslararası hukukun ve diplomatik pratiklerin de evrenselleşmeye başlamasıyla birikti örneğin Osmanlı'nın askeri zayıflığı belirginleşmeye başladı. Yüzyıllar boyunca Avrupa sahnesinin önemli bir oyuncusu olarak kabul edilip, kendi kurallarını belirleyen Osmanlı bu dönemden itibaren yurtdışına temsilciler göndermeye başlamıştır²⁶⁵. Bunun öncesinde özellikle kapitülasyon antlaşmaları söz konusu

²⁵⁸ Stephen C. Neff, "A Short History of International Law", *International Law*, Malcolm D. Evans (ed. by), Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 43.

²⁵⁹ Horowitz, 2004, s. 449.

²⁶⁰ Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, New York: Columbia University Press, 1977, s. 136-142.

²⁶¹ Horowitz, 2004, s. 450.

²⁶² Horowitz, 2004, s. 450.

²⁶³ Selim Deringil, "Legitimacy Structures in the Ottoman State: The Reign of Abdulhamid II (1876-1909)", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 23, No. 3, Aug., 1991, s. 345-359.

²⁶⁴ Horowitz, 2004, s. 451.

²⁶⁵ Thomas Naff, "The Ottoman Empire and the European States System", Hedley Bull ve Adam Watson (edited by), *The Expansion of International Society*, Oxford: Clarendon Press, 1984, s. 143-169.

olduğunda sultanlar Avrupalı hükümdarları eşitleri olarak kabul etmedikleri için verdikleri imtiyazlara mütekabiliyet de beklemiyorlardı²⁶⁶. Ritüeller üzerine başlayan bu tartışma ile birlikte yabancı diplomatlar Doğu monarşilerine, eski hiyerarşik ritüel sisteminin artık geçerli olmadığını, devletlerin eşit olarak kabul edildiği Avrupa diplomatik ritüelleriyle uluslararası toplumun algılanması gerektiği ve bunun sonucunda eski emperyalist gelenekleriyle tepeden bakan bir yaklaşımla kendilerine patronluk taşlanmaması mesajını vermekteydiler. Sonuç olarak bu ritüel kavgaları, Avrupalıların kendi yasalca uluslararası toplum anlayışını küreselleştirme çabasının ilk aşamasını oluşturmaktaydı²⁶⁷. Fakat 1800'lerden önce tanımlanmış bulunan uluslararası hukukun, 19. yüzyıla gelindiğinde Avrupalıların genişlemeci imparatorluk iddialarına uyum sağlamadığı anlaşıldı. Bunun üzerine 19. yüzyıl, sömürge ve yarı-sömürge bağlamına uygulanabilir kılınmak için uluslararası hukukun felsefi temellerinin yeniden tanımlanmasına şahit oldu²⁶⁸.

Uluslararası hukuk konusundaki ilk yazarlar, yerli devletlerin ve yöneticilerin iddialarını aynı şekilde reddetmelerin zorlaştıran kapsayıcı olan doğal hukuk yaklaşımını benimsemişlerdir. Vattel²⁶⁹ ve Grotius²⁷⁰ uluslararası hukukun uygulanışının kaynaklarını Avrupa kökenli olsa bile doğal hukuk olarak tanımlamışlar ve evrensel kabul edilebilir bir uluslararası hukuk profili çizmişlerdir. Ancak 19. yüzyıla gelindiğinde, doğal hukuk görüşü ortadan kaybolmuş, yerine daha dar bir fikir öne sürülmüş ve uluslararası hukukun Hristiyan kökenli olduğu görüşü kabul ettirilmiştir. Bunun doğal sonucu olarak ise, Hristiyan olmayan ulusların uluslararası hukukta tam katılımcı olarak muamele görebilmeleri için Avrupalı devletlerle karşılaştırılabilir bir uygarlık seviyesine ulaşmış olmaları gerektiği koşulu öne sürülmüştür²⁷¹.

Doğal hukuk teorisinden sapmanın gerçekleştiğini en net olarak ilk kez Amerikalı diplomat ve hukukçu olan Henry Walton'ın 1836 tarihli *Uluslararası Hukukun Unsurları*

²⁶⁶ Jones, 1931, s. 3.

²⁶⁷ Horowitz, 2004, s. 451-452.

²⁶⁸ Horowitz, 2004, s. 452.

²⁶⁹ Vattel, 1834, s. 30.

²⁷⁰ Arthur Nussbaum, *A Concise History of the Law of Nations*, Macmillan Co., 1954, s. 108-110.

²⁷¹ Horowitz, 2004, s. 453.

kitabında görmekteyiz²⁷². Walton, doğal hukuk açıklamasının yeterli ve nitelikli olmadığını belirterek, evrensel bir ulusların hukuku kavramının olmadığını, bununla birlikte uluslararası hukuk pratiklerinin tam olarak İslami devletler ile de uygulanamayacağını öne sürmüştür²⁷³. Mattel'in uluslararası hukuk kavramının evrenselliğine karşı, Walton uluslararası hukukun medeni bağımsız Hristiyan uluslar arasındaki ilişkide var olduğunu ve düzenlenmesinin yine bu uluslar tarafından yapılacağını belirtmiştir²⁷⁴. Kısaca Sheraton'dan sonra uluslararası hukuk Hristiyan medeniyetinin bir eseri olarak görülmeye başlanmıştır²⁷⁵. Her ne kadar eşitsiz antlaşmalar Vattel tarafından da kabul edilip açıklansa da Asya ve Afrika'daki yerli uluslar ile Avrupalılar arasında imzalanan eşitsiz antlaşmalarda medeniyetleştirme misyonunun meşrulaştırılması hususuna Sheraton hizmet etmiştir.

Extrality'nin imzalanan antlaşmalarda yer almasının büyük devletler tarafından öne sürülen nedeni, daha önce de değinildiği üzere milletler hukukunun antlaşma yapılan ülkelerde geçerli olmaması, yani barbar ulusların medeni olmamasıdır. Ve fakat buna istisna olarak, Doğu'nun sadece teknik ve iliminin alınmasının mümkün olmadığını, medeniyetin kişisel olduğunu belirten Dickinson'ın²⁷⁶ aksine, eşitsiz antlaşmalardan kurtularak Batılı güç olarak addedilen Japonya²⁷⁷, “batının üstünlüğünü farketmekle birlikte, ondan en sağlıklı şekilde yararlanmayı başaramıştır”²⁷⁸. Çin ile tamamen tezat oluşturacak şekilde Japonya'nın medeniyet standardını, eşitsiz antlaşmalardan ve medeni güçlerin boyunduruğunun altından kurtularak gerçekleştirilmesi Wheaton tarafından da övgüyle karşılanmıştır²⁷⁹. Farklı bir görüş ise, Japonya'nın Batılı reformları 30 sene

²⁷² Horowitz, 2004, s. 453.

²⁷³ Henry Wheaton, *Elements of International Law with Sketch to the History of Science*, Philadelphia: Carey, Lea&Blanchard, 1836, s. 35-46.

²⁷⁴ Wheaton, 1836, s. 46.

²⁷⁵ Horowitz, 2004, s. 453.

²⁷⁶ G. Lowes Dickinson, *An Essay on the Civilisations of India, China and Japan*, London: J.M. Dent&Sons Ltd., 1914, s. 47.

²⁷⁷ Detter, 1966, s. 1076.

²⁷⁸ F. Şayan Ulusan Şahin, *Türk-Japon İlişkileri (1876-1908)*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001, s. 247.

²⁷⁹ Gerrit W. Gong, *The Standard of 'Civilization' in International Society*, New York: Oxford University, Press, 1984, s. 28.

içerisinde tamamlamasına karşın, Çin'in çok daha kısa sürede yargısal reformları tamamladığına dikkat çekerek, Çin'in *extrality*'den kurtulmasını sorgulamıştır²⁸⁰.

Medeniyetleştirme misyonu üzerinden süreci tekrar özetleyecek olursak, *extrality* ile görünürde elde edilmek istenen amaç; çoğunluğu tüccar olmak üzere Batılı olarak nitelendirilen Amerika veya Avrupa vatandaşlarının, hükümet yetkililerinin, misyonerlerin ve çeşitli amaçla yabancı topraklarda bulunan vatandaşların, tanıdık olmayan ve barbar şekilde nitelendirilen ulusların hukuklarına boyun eğmek zorunda kalmamaları idi²⁸¹. Bunu destekler şekilde, *extrality*'nin uygulamaya geçmesinden sonra da Çin'de yabancı-karşıtı hareketlerin artması ve yabancı karşıtlığının hükümet tarafından da destekleniyor oluşu, Çin mahkemelerinde çok küçük bir adalet bulma şansının öne sürülmesine, herhangi bir yabancının yargılanmasının bu mahkemelerde yapılacağına düşünülmemeyeceğine yol açmıştır²⁸².

1887 yılında yayınlanan bir raporda, cezai yargı yetkisinin ülkesel topraklar dışında uygulanabilmesi koşulu, cezai yargının barbar topraklarda işletilmesi koşuluna bağlanmıştı²⁸³. Bu görüşün tarihi olarak temeli, Orta Çağ Hristiyan devletlerinin uygulamalarından gelmektedir. Batılı devletlerin konsolosları, Hristiyan olmayan devletlerde yaşayan vatandaşları üzerinde tam bir cezai ve sivil yargı yetkisine sahipti²⁸⁴. Bir devletin yargısal otoritesini başka bir devletin sınırları içerisinde kullanma pratiği genellikle Batı ve Doğu ulusları arasında sınırlandırılmıştır. Bir devletin kendi sınırları içerisinde tam bir yetkiye sahip olduğu genel kuralının aksine yargı özerkliğinin bulunmuyor oluşu hem egemenliğin kısıtlanması hem de bir dereceye kadar aşağılanma sonucunu doğurmuştur. Medeniyetleştirme ve uluslararası hukuk arasındaki ilişkinin

²⁸⁰ Yun-Kuan Kuo, "Some Observations on Chinese Legal History, As Will Throw Light Upon the Questions of Law Reform and Abolition of Extraterritoriality in China", *The Chinese Social and Political Science Review* V. (a).4 (1920): 255+. Nineteenth Century Collections Online. Web. 27 Oct. 2014, s. 255.

²⁸¹ Raustiala, 2009, s. 17.

²⁸² Mason, Isaac. "Correspondence." *Friend* 22 Feb. 1901: 125+. Nineteenth Century Collections Online. Web. 27 Oct. 2014.

²⁸³ "Report on Extraterritorial Crime and the Cutting Case", Washington: Government Print Office, 1887, s.22.

²⁸⁴ William R. Slomanson, *Fundamental Perspectives on International Law*, Sixth Edition, United States: Wadsworth Cengage Learning, 2011, s. 94.

mahiyeti uluslararası hukukun ana sorularından birini oluşturmaktadır²⁸⁵. Medeni kavramının tanımı olarak Schwarzenberger, birçok kaynakta düşüncenin olgunlaşması, rasyonel davranış modelinin geniş anlamda kullanımı²⁸⁶ ve gelişme-ilerleme şeklinde açıklamaların olduğunu belirtmiştir²⁸⁷. Bununla birlikte medeniyetleştirme ise, dar anlamda kullanılmış ve gelişmenin ötesinde sadece barbarlığın doğrudan tersi olarak kullanılmıştır²⁸⁸.

Medeni olarak tanımlanmanın özünü oluşturan, Batılı ve Batılı-olmayan ayrımını pekiştirip teşvik eden ve destekleyen birbirine geçmiş iki tane unsur bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Hristiyan teolojisi geleneğinden doğmuş bir doktrin olarak hukuk; ikincisi ise “ortak bir medeniyeti paylaşan Avrupa uluslar topluluğu” kavramının üzerine kurulmuş 19. yüzyıl Avrupa’sının yayılcı ortamından beslenen tarihsel bir doktrin olarak gelişmiş hukuk kavramıdır²⁸⁹. İlk unsur ile bağlantılı olarak, Brett Bowden’a göre, Avrupa ile Avrupalı-olmayan diğer medeniyetlerin çatışmaya başladığı yıl 1245’tir²⁹⁰. Daha sonra Francisco de Vitoria ve Hugo Grotius gibi düşünürleri de etkilemiş olan Papa IV. Innocent (1243-1254), 1245 yılında Papa III. Innocent’ın dini hükümlerini, papa-kafir ilişkileri bağlamında yorumlayarak açıkça ifade etmeye başlar. Haçlı seferlerindeki hakimiyet tartışmalarına Papa IV. Innocent, “kafir topraklarını işgal etmek yasal mı?” sorusuna verdiği cevap ile açıklık getirmiştir. Papa’ya göre; egemenlik, hakimiyet ve yargı inananlar arasında olduğu gibi, kafirler arasında da günahsız bir şekilde yasal olarak var olabilirdi. Ancak, kendisinin gücünün sadece Hristiyanlar üzerinde değil, aynı zamanda kafirler üzerinde de olduğunu belirterek; kutsal toprakları işgal edenlere karşı, ki Müslümanların (Saracens) illegal olarak toprak sahibi olduğunu belirtmiştir, ceza uygulanabileceğini öngörmüştür²⁹¹. Papa IV. Innocent her ne kadar Hristiyanların

²⁸⁵ Georg Schwarzenberger, “The Standard of Civilisation in International Law”, *Current Legal Problems*, Volume 8, Issue 1, 1 January 1955, s. 212.

²⁸⁶ Quincy Wright, *A Study of War*, Volume 1, Chicago: The University of Chicago Press, 1942, s. 152.

²⁸⁷ Schwarzenberger, 1955, s. 215.

²⁸⁸ John Stuart Mill, *Dissertations and Discussions: Political, Philosophical and Historical*, New York: Henry Holt and Company, 1874, s. 189.

²⁸⁹ H. Owada, “The Encounter of Japan With the Community of Civilized Nations”, *Universiteit Leiden*, 3 Juli 2006, s. 5.

²⁹⁰ Brett Bowden, “The colonial origins of international law: European expansion and the classical standard of civilization”, *Journal of the History of International Law*, April 2005, s. 4, 5.

²⁹¹ Bowden, 2005, s. 4.

paganları kendi egemenlik ve topraklarından (dominium) yoksun bırakma haklarının meşruluğuna odaklanmış olsa da; aynı zamanda Hristiyanların, paganların kendi mülklerine ve kendi-kendilerini yönetmeye dair *doğal hakları* da tanınması gerektiğini belirtmiş; ancak bu hakların papalığın ilahi görev süresi ile sınırlı olduğunu da eklemiştir²⁹². Papa IV. Innocent'in St. Augustine'in savaş doktrinlerinden esinlenmiş²⁹³ olan papalık savlarını ise Martin Wight, 19. yüzyılda Avrupa'nın üstünlük iddialarının ilk sürümü olarak nitelendirmiş ve misyonerlerin, fetihçilerin ve hücum botlarının öncülleri olduğunu söylemiştir²⁹⁴.

Bu Hristiyan teoloji geleneğini devralan Francisco de Vitoria, Amerikalıların İspanyol fetihlerini, Yeni Dünya'nın sakinlerinin iddia ettiği savlarına karşılık, doğal hukukun geniş temelinde teoriye oturtmaya çalışmıştır. Vitoria, her ne kadar yerlilerin yasal haklarının destekleyicisi olarak görülse de, aslında temelde Avrupalılar tarafından düzenlenen "doğal hak" kavramının savunucularındandı. Bu nedenle, Vitoria'nın yerlilerin doğal haklarının tanınması; hem Avrupalıların onlarla yasal anlamda ilişki kurmaya gelenlerin haklarının tanımına ilişkin erken endişelerini, hem de Avrupalıların daha sonra uyguladıkları -temel standart medeniyetleşme olarak bilinen- temel elementler üzerindeki değişmeyen taleplerini örneklendirmek için kullanılmıştır²⁹⁵. Hristiyan Avrupa mirası içerisinde Vitoria, doğal haklar için kahraman bir öncü olarak görülmektedir²⁹⁶. Uluslararası hukukun kurucu babası olarak görülen Hugo Grotius ise; nasıl ki ulusların arasında doğal hukuk olduğuna inanılıyorsa, bu ulusların arasında da daha gelişmiş medeniyetlerin var olduğunu belirtmiştir²⁹⁷. "Porphyry" olarak nitelendirdiği insanın doğal sosyal hali²⁹⁸ doğru bir şekilde incelendiğinde, bazı ulusların

²⁹² Robert J. Miller, "The International Law Of Colonialism: A Comparative Analysis", *Lewis & Clark Law Review*, Vol. 15:4, February 2012, s. 856.

²⁹³ Jessica Buckelew, "The Man Who Sold The World: The Long Con of Discovery", *American Indian Law Journal*, Volume III, Issue II, Spring 2015, s. 365.

²⁹⁴ Martin Wight, *Systems Of States*, Hedley Bull (Edited with an introduction by), New Jersey: Leicester University Press&London School Of Economics And Political Science, 1977, s. 119.

²⁹⁵ Gong, 1984, s.36.

²⁹⁶ Owada, 2006, s. 6.

²⁹⁷ Owada, 2006, s. 6.

²⁹⁸ Hugo Grotius, *The Rights of War and Peace, Book I*, Richard Tuck (Edited and with an Introduction by), Knud Haakonssen (General Editor), Indianapolis: Liberty Fund, natural law and enlightenment classics, 2005, s.81.

vahşi (savage) ve insanlık dışı (inhuman) hale geldiğini ancak bunun, onların arasından hiçbir adil yargıcın çıkmayacak olması anlamına gelmeyeceğini belirtmiştir²⁹⁹. Uluslararası hukukun klasik anlamdaki bu öğretilerini inceleyen biri, Hristiyan teolojisindeki bu doğal hukuka ilişkin doktrinlerin, ikinci unsur olan Avrupa yayılcılığındaki Avrupa-merkezli bakış açısını geliştirmeye yarayan ilk faktörler olduğunu görebilir³⁰⁰.

Bahsedilen bu iki unsurun bağlantısı, Aydınlanma dönemi filozoflarından Montesquieu'nun kitabında³⁰¹ bulunabilir³⁰². Montesquieu'ya göre, bütün ulusların, ulusal hakları vardır. Örnek olarak verdiği mahkumlarını yiyen Iroquois ulusunun bile ulus olarak haklarının varlığını belirtmiştir. Savaş ve barışa dair haklarını bildiklerini söyleyen Montesquieu, sadece haklarının doğru prensipler üzerine oturmadığına dikkat çekmiştir. Buna ek olarak aynı zamanda bütün toplumların her biri için politik hakkın varlığı yine kitapta bahsedilen konular arasındadır³⁰³. Ayrıca Montesquieu, vahşi (savage) ve barbar (barbarian) arasındaki ayrımı yapan ilk kişidir³⁰⁴. Vahşi insanlar, belirli kesin nedenler dolayısıyla bir araya gelemeyen küçük dağınık milletler olarak tanımlanırken, barbarlar için normal olarak birleşebilen küçük milletler tanımı kullanılmıştır³⁰⁵.

Bu tanımları daha ileri götüren ve medeni, vahşi ve barbar arasındaki ayrımı ortaya koyan kişi ise 19. yüzyıl uluslararası hukuk otoritelerinden James Lorimer olmuştur³⁰⁶. Lorimer, politik bir fenomen olarak, insanlığın üç ortak merkezli olarak bölündüğünü söylemiştir. Medenileşmiş insanlık, vahşi insanlık ve barbar insanlık olarak ayrılan bu kategorilerden, ister ırksal özelliklerden olsun, isterse de aynı ırk içerisindeki gelişim farklarından olsun, medeni ulusların sınırsız siyasi tanınma (plenary political

²⁹⁹ Owada, 2006, s. 6.

³⁰⁰ Owada, 2006, s. 6.

³⁰¹ 1748 tarihli "De l'Esprit des Lois (The Spirit of Laws)"

³⁰² Owada, 2006, s. 6.

³⁰³ M. de Secondat Baron de Montesquieu, *The Spirit of the Laws, Vol.1*, London: J. Nourse and P. Vaillant, 1750, s. 8.

³⁰⁴ Owada, 2006, s. 6.

³⁰⁵ Montesquieu, 1750, s. 393, 394.

³⁰⁶ Owada, 2006, s.6.

recognition), kısmi siyasi tanınma (partial political recognition) ve doğal insan olarak tanınma (natura or mere human recognition) olarak üç aşamalı tanınma (three stages of recognition) hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Bu ayrıma bağlı olarak sınırsız siyasi tanınmanın, sömürgeleştirme eğiliminden ötürü bütün Avrupa ülkelerine genişletilebileceğinden bahseden Lorimer; o zamana kadar bu hakka sahip olanların Avrupa’da doğmuş veya ikamet eden kişiler, Güney ve Kuzey Amerika’daki devletler ve Avrupalıların kolonilerinden kendi bağımsızlığını kazanmış olan devletler olduğunu söylemektedir. Kısmi siyasi tanınmaya sahip çevrenin içerisine ise, Avrupa ve Asya’da bulunan Türkiye’yi, Avrupa bağımlılığı olmayan Asya’nın eski tarihi devletlerini, İran’ı, Orta Asya’nın diğer ayrık devletlerini, Çin, Japonya ve Siam’ı katmıştır. Doğal insani tanınma için ise ilerleme kaydeden ve ilerleme kaydedemeyen ırklar arasında ayırım yapılması gerektiğini öngörmüştür. Uluslararası hukukçuların doğrudan doğruya sınırsız siyasi tanınmaya sahip çevre ile ilgilenmesi gerektiğini dile getiren Lorimer; medeni ulusların, vahşilere ve hatta barbarlara uluslararası hukuku uygulamaları gerektiği üzerinde durmuştur³⁰⁷.

Bu şekilde incelendiğinde, uluslararası hukukun “Avrupa’nın medeni uluslarının hukuku” olarak düşünüldüğü açıkça görülmektedir. Bu ideolojinin yaratılması, hem özellikle 19. yüzyılda Batı tarafından yapılan Asya ve Afrika yayılcılığının haklı gerekçesinin hem de aynı zamanda Avrupalıların “medenileştirme misyonu” amacına dair teorik altyapının hazırlanmasına hizmet etmektedir³⁰⁸. Yine dönemin ünlü uluslararası hukukçularından Henry Wheaton ise açıkça uluslararası hukukun medeni ve Avrupa’nın veya Avrupa kökenli Hristiyan insanları ile sınırlı olageldiğini belirtmiştir³⁰⁹. 19. yüzyılın ikinci yarısında Cambridge uluslararası hukuk profesörlerinden John Westlake³¹⁰, aynı görüşü beslemekle birlikte, bunun ötesinde 19. yüzyılda yarı-sömürgeleştirme bağlamında Batı tarafından kullanılan bir sebebini de ortaya koymuştur. Türkiye’yi, kültürel hayatı, benzer hukuku ve benzer adalet duygusu nedeniyle kapsamın

³⁰⁷ James Lorimer, *The Institutes of the Law of Nations, A Treatise of The Jural Relations of Separate Political Communities*, Vol.1, Edinburgh&London: W. Blackwood and sons, 1883, s.101, 102.

³⁰⁸ Owada, 2006, s. 7.

³⁰⁹ Henry Wheaton, *Elements of International Law*, Sixth Edition, Boston: Little, Brown and Company, 1855, s. 16.

³¹⁰ Owada, 2006, s. 8.

dışında tutan Westlake; geriye kalan İran, Çin, Japonya ve Siam (Tayland) için Avrupalıların ve Amerikalıların kendilerini adalet yönetimi karşısında güvende hissetmediklerini belirtmiştir. Yabancı medeniyet karşısında, özellikle benzer olmayan çıkarların korunması noktasında her ne kadar sağlamlığı konusunda teminat verilirse verilsin, Batı uluslarına gerekli mekanizmanın sağlanamayacağı belirtilmiştir³¹¹. Buna örnek olarak, Amerika ve Batı uluslarının *extrality* mekanizmasını kullanarak kendi vatandaşlarını dış ülkelerde korumasına karşılık; Çin'in tam tersine bir tutum takınması örnek olarak gösterilebilir. Çin için yabancı ülkelerde yaşayan vatandaşların bu tutumu ilk bakışta vefasızlık olarak değerlendiriliyordu. Karşıt bir şekilde, barbarlar arasında yaşayan kişilere, devletin korumasını hak etmediği gözüyle bakılıyordu³¹².

Kısaca Lorca'nın özeti ile toparlayacak olursak; Batılı ve batılı olmayan devletler, zaman zaman resmi eşitliğe izin veren, ancak çoğunlukla Batılı olmayan devletlerin eşitsiz muamelemeye maruz kaldığı, buna rağmen ikisi arasında resmi ve yasal olarak uluslararası ilişkilerin tahakküm edildiği³¹³ ve her zaman Batılı olmayan ulusların egemenliklerinin kısıtlandığı antlaşmalar imzalamışlardır. 19. yüzyılda medeni kavramı, medeni-olmayan teriminin karşıtı olarak kendisine yayınlarda, yargı kararlarında, antlaşmalarda ve kurumsal dökümanlarda yer bulmuştur. Bu iki kavram kişileri, ulusları ve devletleri egemenlik ile olan ilişkileri bağlamında tanımlamış ve değerlendirmiştir³¹⁴.

³¹¹ L. Oppenheim (Edited by), *The Collected Papers of John Westlake on Public International Law*, Cambridge: University Press, 1914, s. 101, 102.

³¹² Slomanson, 2011, s. 202.

³¹³ Arnulf Becler Lorca, *Mestizo International Law, A Global Intellectual History, 1842-1933*, United Kingdom: Cambridge University Press, 2014, s. 46-47.

³¹⁴ Tarazona, 2012, s. 684-685.

2.1.2. Egemenlik ve Extraterritoriality

Batılı-olmayan devletlerde 20. yüzyılın ortalarına kadar Batılı konsolosluk mahkemelerinin varlığı, modern uluslararası sistemin benzersiz bir özelliği olan egemenlik kavramının kanıtı olarak nitelendirilmektedir³¹⁵. Yine Lorca ile devam edecek olursak, Batılı uluslararası hukukçular ve diplomatlar, kendi devletlerinin yayılcı politikalarını ve tüccarlarının çıkarlarını temsil ettikleri noktada, Batılı olmayanların egemen eşitlik temelinde uluslararası bir hukuk düzeninin ayrıcalıklarından faydalanmamasını haklı göstermek için Avrupa uluslararası hukukunu kullanmışlardır³¹⁶. Nitekim, *extrality*'nin uygulanması noktasında daha çok bu husus baz alınmıştır. Çünkü *extrality* zayıf Avrupa ülkelerine veya Latin Amerika ülkelerinde uygulanmamıştır. Her ne kadar 19.yüzyılda Latin Amerika ülkelerinin durumu Asya ülkeleri kadar kırılğan ve zayıf olsa da *extrality* antlaşmalarda yer almamıştır. Öte yandan, eşitsiz antlaşmalardaki bu ayrıcalıktan yararlananlar sadece Avrupa'nın güçlü ülkeleri olmamıştır. Japonya örneği göz önüne alındığında, Rusya ve Amerika başta coğrafi yarış güdüsüyle davransalar da *extrality* uygulanan diğer örnekler de düşünüldüğünde Avrupalı devletlerin imtiyazlar için işbirliğinde olduğu açıkça görülmektedir³¹⁷. Dolayısıyla Avrupalı olmayan devletlerin egemenliklerinin medeniyetleştirme üzerinden kısıtlanması söz konusudur. Kayaoğlu'nun da belirttiği üzere, egemenlik normları Avrupa'nın merkezinden çıkar ve daha sonra bu normlar Avrupa dışındaki çevreye uygulanır³¹⁸.

Extrality, varolan literatürde tarihçiler ve hukukçular tarafından ilgi görmüş bir konudur. Uluslararası İlişkiler ise *extrality* hakkında mesafeli davranmakla birlikte, yapılan tartışmalar daha çok *extrality* ve egemenlik kavramı çerçevesinde ele alınmıştır. Her ne kadar uluslararası sistemde egemenliğin ortaya çıkışı ve işlevi hakkında çeşitli

³¹⁵ Kayaoğlu, 2004, s. 42.

³¹⁶ Lorca, 2014, s. 46.

³¹⁷ Turan Kayaoğlu, *Legal Imperialism, Sovereignty and Extraterritoriality in Japan, the Ottoman Empire and China*, United States of America: Cambridge University Press, 2010, s. 8-9.

³¹⁸ Kayaoğlu, 2010, s. 9.

tartışmalar olsa da uluslararası ilişkiler uzmanları tarafından egemenlik düşünce ve uygulamalarının, Avrupa içerisinde doğduğu kabulü mevcuttur³¹⁹.

Extrality konusunu teoriler bağlamında inceleyen bir kaynak bulunmamaktadır. Gayton, bu mesafeli davranışın sürpriz olmadığını çünkü uluslararası ilişkilerin ana teorilerinden ikisinin -neorealizm ve neoliberalizm- *extrality* ile örtüşmeyen teorik ve metodolojik önyargı ve çıkarılara sahip olduğunu belirtmiştir³²⁰. Savaş ile barış, çıkar arayışları ve güç kullanımı gibi konulara odaklanan neorealizm, *extrality*'i yasal çıkar arayışı ve gücün saf kullanımı olarak halihazırda ilgilendiği konuların dışında görmemektedir. Ulusaşırılık, çok taraflılık, uluslararası rejimler gibi konulara odaklanan neoliberalizm ise, *extrality*'i ulusaşırılığın yargısal bir problemi olarak görecektir ancak tek taraflı doğasından ötürü ilgilenmeyecektir³²¹. Realistler de neorealistler de *extrality*'e teori analizlerinde yer vermemişlerdir. Ancak teorilerin kendisi incelendiğinde *extrality* hakkında çıkarım yapmak mümkün olabilmektedir. Bütün devletlerin dış politikaları, çıkarlarının peşindeki güç kullanımlarına bağlı olarak temellenmektedir; ana çıkarları ise genellikle güce sahip olmaktır. Bu görüş uluslararası ilişkilerin ana teorilerinden realist politikayı açıklayan bir görüş olmakla birlikte, Morgenthau realizmi güç açısından tanımlanan çıkar olarak nitelendirmiştir³²². Bu görüş aynı zamanda Morgenthau'nun güç dengesi mevhmunun da temelini oluşturmaktadır. Bu kavramla anlatılmak istenen, hiçbir devletin kendi gücü üzerinde bir güce sahip olacak başka bir devlete izin vermeyeceğidir³²³. Bu aşamada Morgenthau'nun egemenlik kavramını nasıl yorumladığına bakacak olursak, ona göre egemenlik uluslararası hukuk sisteminin güçlü ve etkili merkezileşmesi dolayısıyla bu yapıyla bağdaşmaz. Egemenliği tam tersine merkezileşmenin kopması, zayıflık ve etkisizlik olarak tanımlamıştır³²⁴. Dolayısıyla Morgenthau'ya göre, egemenlik uluslararası hukukun bir parçası değildir³²⁵. Uluslararası

³¹⁹ Jeffrey T. Gayton, "From Here to Extraterritoriality: The United States Within and Beyond Borders", *International Studies Association Conference*, 1997, s.7.

³²⁰ Gayton, 1997, s. 8-9.

³²¹ Gayton, 1997, s.7.

³²² Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 3rd ed., New York: Alfred A. Knopf, 1960, s. 5-6

³²³ Morgenthau, 1960, s. 167-223.

³²⁴ Morgenthau, 1960, s.313.

³²⁵ Gayton, 1997, s. 7-8.

sistemin yapısını güç ve çıkar yerine uluslararası anarşi açısından formüle eden neorealizmin önemli temsilcisi Kenneth Waltz ise, Morgenthau'nun aksine devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak için kendi kendilerine yetebilecekleri bir sistem kurmaları gerektiği görüşünü savunmuştur³²⁶. İç politika ile Morgenthau kadar ilgilenmeyen Waltz, devletleri birimlere benzetmiştir. Uluslararası anarşik sistemle etkileşim halinde olan bu birimler dikkate alındığında, Waltz her birimin kendi içerisinde diğer devletlerden bağımsız olduğuna vurgu yapmıştır³²⁷. Ona göre bu bir anlamda devletlerin egemen olduklarını söylemenin başka bir yolu³²⁸. Ancak görüldüğü üzere, realistler gibi neorealistler de egemenliği uluslararası hukukun bir parçası olarak görmemişlerdir³²⁹. Bu bilgiler ışığında hem realizmin hem de neorealizmin devletlerin çıkarları söz konusu olduğu zaman eğer yapabilecekleri güçleri varsa *extaterritorial* haklar elde edecekleri düşüncesinde olduklarını varsayabiliriz³³⁰. Aralarında işaret edilebilecek tek fark, çıkar kaynaklarını nasıl kullandıklarına dair olabilir. Söz konusu uluslararası hukuk ve egemenlik prensibi olunca, her iki teori de bu iki alanın herhangi bir etkisinin olmadığı üzerinde fikir birliğine varacaklarını söyleyebiliriz. Güçlü devletlerin çıkarları söz konusu olduğunda, uluslararası hukukun ya da egemenliğin ihlalinin söz konusu olabileceği açıktır³³¹.

Tartışmaların odak noktasında bulunan eşitlik ilkesinin somut yasal içeriği, imtiyazlı diye tabir edebileceğimiz Batılı devletler tarafından durum bazında tanımlanmıştır. Durum bazında diye tabir etmemizin en önemli nedenlerinden bir tanesi ilk bölümde bahsettiğimiz eşitsiz antlaşmaların varlığının söz konusu olmasıdır. Örneğin, konsolosluk kurumu üzerine çalışan Dışişleri Bakanlığı sekreteri Hammond 1857-58 Parlamento Seçme Kurulu'na Osmanlı Devleti üzerindeki adli ve idari yargılama hakkının, bu devletin egemenlik haklarına hakaret olduğunu belirterek Osmanlı Devleti'nin bu imtiyazlardan kurtulmakta kararlı olduğunu belirtmiştir. Siyasi açıdan bakıldığında ise İngiltere'nin veya eşitsiz antlaşma ilişkisine giren sömürgeci herhangi

³²⁶ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, New York: Random House, 1979, s. 95.

³²⁷ Waltz, 1979, s. 40.

³²⁸ Waltz, 1979, s. 95-96.

³²⁹ Gayton, 1960, s. 8.

³³⁰ Gayton, 1997, s.8-9.

³³¹ Gayton, 1997, s.8-9.

bir devletin mütakabiliyet esasına göre davranması olasılığı bulunmamaktaydı. Toprak egemenliği teorisi böyle bir mütakabiliyetin sağlanması noktasında, özellikle konsolosluk yargılaması imtiyazı söz konusuysa, Doğu tüccarları için söz konusu bile edilmemiştir³³². Keeton bu durumu genel olarak anlamlandırmaya çalışmış ve *extrality*'nin anormal bir durum olmadığını, sadece uluslararası gelişme ve kalkınmada gerekli olan geçici bir aşama olarak tanımlanmıştır³³³. Ancak gerçekte bu geçici aşama ile birlikte uygulanan yargılama yetkisi, güçlü Hristiyan uluslarının daha zayıf Doğu devletlerini uzun süreli olarak sadece yargısal anlamda değil siyasi ve ekonomik olarak da etki altına alması sonucunu doğurmuştur. Yine Moore, bu durumun geçici bir aşama olmadığını belirterek tam tersine *extraterritorial* hakların kullanıldığı ülkeler olan Müslüman veya Doğu uluslarının uluslararası hukuk topluluğuna Hristiyan güçler nedeniyle tam olarak kabul edilmediğinin altını çizmiştir³³⁴.

Egemen devletler genel olarak veraset ya da fetih savaşları sonucunda oluşan Avrupalı, Hristiyan ve krallıkla yönetilen ülkelerin karışımından oluşmaktaydı³³⁵. Devletler hükümdarlara ait olarak görülüyordu. Bunun sonucunda ise, uluslararası ilişkiler, saltanat aileleri arasındaki ilişkilere indirenmiş durumdaydı. Fransız Devrimi ile birlikte aristokrasinin varolan ayrıcalıklarına meydan okunmuş, her insanın eşit ve bağımsız olduğuna vurgu yapılmıştır³³⁶. Bununla birlikte egemen eşitlik ilkesi için yeni bir gerekçe sağlanmıştır. Vattel bu durumu “Küçük bir cumhuriyet, en güçlü krallıktan daha az egemen bir devlet değildir. Bu eşitliğin gerekli bir sonucu olarak, bir millet için yasal olan ne olursa olsun, diğer herkes için eşit derecede yasaldır ve birinde haksızlık ne

³³² G. W. Keeton, *The Development of Extraterritoriality in China*, Vol. II, New York: Howard Fertig, 1969, s. 165.

³³³ G. W. Keeton, *The Development of Extraterritoriality in China*, Vol. I, New York: Howard Fertig, 1969, s. 2-3.

³³⁴ John Bassett Moore, *A Digest of International Law as Embodied in Diplomatic Discussions, Treaties and Other International Agreements, International Agreements, International Awards, the Decisions of Municipal Courts and the Writings of Jurists, and especially in Documents, Published and Unpublished, Issued by Presidents and Secretaries of State of the United States, the Opinions of the Attorneys-General and the Decisions of Courts, Federal and State*, Washington: Government Printing Office, Vol. V, 1906, s. 38.

³³⁵ Antonio Cassese, *The Human Dimension of International Law*, Selected Papers, New York: Oxford University Press, 2008, s. 72.

³³⁶ Karandashov, 2017, s. 15.

olursa olsun; diğesinde de aynı durum geçerlidir” şeklinde dile getirmiştir³³⁷. Dolayısıyla eşitlik ilkesi tekrar konumlandırılmıştır. Devletlerin bağımsızlığına, sorumluluklarına, toprak bütünlüğüne saygı duyulmasına ve içişlerine karışılmamasına vurgu yapılmıştır³³⁸. Medeniyet standardı tamamıyla göz ardı edilmemiş; insan haklarına saygı duyulması gerektiği ve tam egemen devletlerin daha iyi bir eşitlik sağlaması gerektiği hususuyla desteklenmiştir. Napolyon savaşlarının ardından Avrupa’yı yeniden düzenleyen ve gerçek anlamda hegemonyayı meşrulaştıran 1814 Viyana Kongresi sırasında ise medeniyet standardı gölgede kalmıştır³³⁹. Yine de 19. yüzyılda uluslararası hukukta medeni ve medeni olmayan uluslar arasındaki ayrıma bağlı kalınmış, ancak medeni olmayan uluslar dışarıda bırakılarak, uygulama alanının mahiyeti sadece medeni devletler arasındaki ilişkilerle sınırlandırılmıştır³⁴⁰. Medeni uluslar tarafından fethedilen medeni olmayan devletler, rutin bir şekilde medeni devletlerin lehine antlaşmalar imzalamak zorunda bırakılmışlardır. İlk bölümde bahsettiğimiz eşitsiz antlaşmalarla sonuçlanan bu etkileşimde, medeni olmayan ulusların yerel adalet sistemleri bölüm başında bahsedildiği üzere Avrupalı devletler tarafından kabul edilebilir görülmemiş ve kendi vatandaşlarına uygulanabilir olduğu düşünülmemiştir. Kapitülasyon ve *extralimity* antlaşmaları ile egemenliği kısıtlayıcı hükümler medeni olmayan uluslar için uygulamaya konmuştur.

Uluslararası hukukta devletlerin eşitlik arzusunun geleneksel olarak başlangıç noktası 1648 Westphalia Barışı olarak görülmektedir. Scott, devletlerin eşitliğinin sadece Hristiyan devletler için uygulanabilir olmadığını, aynı zamanda Batı dünyasının barbar uluslarını da kapsadığını belirttiği için, bu hususu İspanyol hukukçu Vitoria’ya kadar dayandırmaktadır³⁴¹. Ancak bu görüş Anghie tarafından eleştirilmiş ve İspanyolların

³³⁷ Vattel, 1834, s. 59.

³³⁸ Karandashov, 2017, s. 14.

³³⁹ Gerry Simpson, *Great Powers and Outlaw States, Unequal Sovereigns in the International Legal Order*, United States of America: Cambridge University Press, 2004, s. 95-96.

³⁴⁰ Karandashov, 2017, s. 15.

³⁴¹ James Brown Scott, *The Spanish Origin of International Law, Francisco de Vitoria and His Law of Nations*, London: Humphrey Milford, 1934, s. 281- 828.

yerlilerin topraklarını ele geçirmeye dayalı emperyalist amaçlarının Vitoria tarafından eşitlik ve tarafsızlık perdesiyle gölgelendiğini dile getirmiştir³⁴².

Otuz Yıl Savaşları'nın sonucunda imzalanan Munster ve Osnabruck antlaşmalarıyla birlikte 1648 Westphalia barışının egemen eşitlik ilkesine dayanan çağdaş hukuk düzeninin temellerini ortaya çıkardığı savunulmaktadır³⁴³. Bunun sonucunda net olarak ortaya koyulmasa da eşitlik ilkesinin iki yönlü anlayışı presibi³⁴⁴ meydana gelmiştir. İlk olarak, devletlerin kendi bölgeleri üzerindeki otorite yetkilerine Kutsal Roma İmparatorluğu tarafından yapılan müdahalelere son verilmiş; devletlerin bağımsızlıklarının ve herhangi bir üst otorite yokluğunun eşitlik anlamına geldiği karara bağlanmıştır. İkinci olarak ise, egemen devletlerin inançlarına rağmen sahip olunan imtiyazlara kısıtlama getirebilecek dini konulara müdahalelerin sona erdirilmesine karar verilmiştir³⁴⁵. Oppenheim bu durumu, “ulusların hukuku”nun Hristiyan uygarlığının bir sonucu olduğunu söyleyerek ortaya koymuştur³⁴⁶. Dolayısıyla, uluslararası hukukun oluşumuna katkı sağlama hakkı sadece tam egemen ve medeni devletlerin elindeydi³⁴⁷.

Westphalia Barışı ile birlikte 1648 sadece “görünüşte dinsel karıştıkları adına yapılmış savaşların sonunu değil; aynı zamanda yüzyıllarca sürececek bir uluslararası ilişkiler ortamının, “Avrupa Devletler Sistemi”nin de başlangıcını” ifade etmektedir³⁴⁸. Atalay'ın dikkat çektiği şekliyle ise, Avrupa Devletler Sistemi teriminin kabul edilmesinin asıl nedeni, uluslararası hukukun Avrupa merkezli olduğunu “belirginlikle vurgulamaya yöneliktir”³⁴⁹. Avrupa Devletler sistemi ile kastedilmek istenen ise,

³⁴² Anthony Anghie, *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law*, New York: Cambridge University Press, 2004, s. 13-16.

³⁴³ Jose Manuel Barreto, “Cerberus: Rethinking Grotius and the Westphalian System”, *International Law and Empire, Historical Explorations*, Martti Koskenniemi, Walter Rech ve Manuel Jimenez Fonseca (edited by), United Kingdom: Oxford University Press, 2017, s. 149.

³⁴⁴ Treaty of Westphalia: Peace Treaty Between the Holy Roman Emperor and the King of France and Their Respective Allies, Avalon Project, Yale Law School (17 Ocak 2019), Maddeler III, V, VI, X, XI, XIV, XV, XXVII, XXVIII, XLIII, LXIV, LXV, LXVII, LXX, LXXVI, XCII, XCVII, CIV, CVIII, CXX, CXXI, CXXV, http://avalon.law.yale.edu/17th_century/westphal.asp (Erişim Tarihi: 28.04.2019) .

³⁴⁵ Karandashov, 2017, s. 14.

³⁴⁶ Oppenheim, 1905, s. 30.

³⁴⁷ Karandashov, 2017, s. 14.

³⁴⁸ Atalay, 1997, s. 18.

³⁴⁹ Atalay, 1997, s. 18.

“Avrupa Kamu Hukuku öznelerinin yalnızca kıtanın, ‘hukuksal anlamda egemen ve eşit’ ulus-devletleri olduğu bir uluslararası ilişkiler ortamı anlamına gelmektedir”³⁵⁰. Uluslararası hukukun oluşumunda Westphalia Barışı antlaşmaları Avrupa Kamu Hukuku’nun “öznelerini” yeniden belirlemiş ve “sözkonusu öznelerin yeni Avrupa’yı tanımlamalarını olanaklı kılmış”tır³⁵¹.

Topraksal egemenlik, kendi kendini tanımlayan medeni bir rejimin ve bu gibi medeni güçlerin haklarına saygı duyan, düzgün işleyen bir devlet sisteminin yapıtaşı haline geldi. Yargı yetkisinin kısıtlanmasıyla birlikte devlet, hem eylemlerin sınırlanmasından hem yurtdışında tanımlanmamış sorumluluklardan kurtulmuş oldu. Egemenlik, bölge/toprak ve yargı bir bütün haline geldi. Ancak bunun tek istisnası hükümetlerin kendileri tarafından yaratıldı. Bölgenin kutsallığı, diğer egemenliklerin içindeki egemenlik anlamına gelen *extrality* tarafından bozulmuştur. *Extraterritorial* güç, *imperium in imperio* olarak yaratılmış ve yargı ile güç arasındaki keskin ayrılığa işaret etmektedir. Terim, 19. yüzyıl Amerikan Dışişleri Bakanlığı diplomatı ve uluslararası hukuk uzmanı olan John Bassett Moore tarafından “tuhaf şekilde mecazi ve yanıltıcı” ve belki de en iyi anlaşılacağı şekliyle “gerçekte sadece bir işlemde muafiyet” olarak tanımlanmıştır³⁵². *Extrality*, eşitsiz antlaşmaların bir sonucu olarak sadece zorla değil, yasal olarak da elde edilen 19. yüzyıl emperyal kontrolünün kilit bir özelliğiydi. Maksimum tolerans ve sömürü için emperyalist güçlerin yasal boşluğunu da vurgulamaktadır. Kayaoğlu, hem “Batılı-olmayan hukuku ve egemenliği reddetmek için yasal bir çerçeve” hem de bu inkarı destekleme gücü gerektiren “yalın bir yasal emperyalizm” olarak tanımlamaktadır. Her ne kadar Başkan Grover Cleveland’a göre, *extrality* yalnızca “kötü tanımlanmış bir kurgu” olsa da, Amerikan politikacıları tarafından belirli durumlarda son derece yararlı bir istisna olarak kabul edilmiştir³⁵³.

³⁵⁰ Atalay, 1997, s. 18.

³⁵¹ Atalay, 1997, s. 24.

³⁵² “Letter from the Secretary of State, submitting report on the Citizenship of the United States, Expatriation, and Protection abroad,” 59th Cong., 2nd sess., H. Doc. 326, 197.

³⁵³ Raustiala, 2009, s. 226–27. Kayaoğlu, 2004, s. 6.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JAPONYA VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Reformların ardından büyük güçlerin arasına kabul edilerek *extraterritorial* haklardan kurtulan Japonya’da, İngiltere ve Amerika haricinde kayda değer ölçüde konsolosluk mahkemesi bulunduran ülke bulunmamaktaydı³⁵⁴. Her ülke için her devletin özel sistem geliştirmesinden bahsettiğimiz *extrality*’nin Amerika tarafından Japonya’da nasıl bir sistem kurduğunun açıklamasına geçmeden önce genel olarak Amerikan konsolosluk yargılamasına değinilecektir.

3.1. Amerikan Konsolosluk Yargılaması

Amerika açısından konsolosluk temsiliyetinin ilk kez sağlanması 1778’de Fransa ile imzalanmış bulunan Dostluk ve Ticaret Antlaşması’nın ardından 1780 yılında Fransa’ya atanan ilk konsolos ile birlikte gerçekleştirilmiştir³⁵⁵. İlk dönem incelendiğinde konsolosların atamalarına ilişkin tanımlanmış bir sistemin varlığından söz edilememekle birlikte, her ne kadar ilk konsoloslar denizcilik ve gemicilik alanlarında temel sorumluluk sahibi olsalar da³⁵⁶ konsolosların atandıkları ülkelerdeki görevlerine dair de belirli bir tanımlama bulunmamaktaydı. 1790’da Thomas Jefferson’ın dışişleri bakanı olarak atanmasıyla birlikte gerçekleştirilen altı konsolos ve dört yardımcı konsolos ataması ile düzenlemelerin yapılmasına başlanmış³⁵⁷ ve 14 Nisan 1792 tarihli Konsolosluk

³⁵⁴ Chang, 1984, s. 4.

³⁵⁵ Tarihine ilişkin daha kapsamlı bilgi, konsolosluk örgütlenmesinin incelemesinden önce önemi haiz olan kolonilerin bağımsızlıklarını kazanma süreci ve bununla birlikte bu sürecin ekonomi ve ticaret parametresinden bir değerlendirmesi için bkz. Kınlı, 2009, ss. 64 – 103.

³⁵⁶ Onur Kınlı, “Sam Amca’nın Diyar-ı Gurbet Memurları: 19. yy’daki Amerikan Konsolosluk Hizmetlerine Genel Bakış”, *Kebikeç*, Vol. 39, 2015, s. 254.

³⁵⁷ Wilbur J. Carr, “The American Consular Service”, *The American Journal of International Law*, Vol. 1, No. 4, Oct., 1907, s. 895.

Memurlarının Yetki ve İşlevlerinin Tanımlanması isimli kanun, konsolosluk düzenlemelerindeki belirsizliklerin giderilmesi noktasında ilk yasama girişimi olarak tarihe geçmiştir³⁵⁸. Geçirilen yasa ile konsoloslara denizcilerin, gezginlerin ve tüccarların başvuruları, istekleri, miras konusu, evrak işleri gibi konularda yetki kullanımı tanımlanmasının yanında aynı zamanda gerçekleştirdikleri hizmetler için de ücret toplama yetkisi verilmiştir. Atamalarda konsoloslar, Berberi kıyıları (Barbary Coast) haricinde maaş almamaktaydılar ve aynı zamanda konsolosluk harici bir iş yapmaları da yasaklanmıştı. Uygun bir Amerikalı'nın bulunamadığı yerlerde ise konsolos atamaları için saygıdeğer olarak addedilen yabancı uleustan diğer bir kişinin yardımcı konsolos olarak atanmasına karar verilmişti. 1803'te konsolosların denizciler ve gemiler üzerindeki yetkileri genişletildi. 1823 yılına gelindiğinde, kendilerinin en önemli yetkilerinden biri olan³⁵⁹ Amerikan limanlarından toplanan *ad valorem* vergi alınan malların üzerine gümrüğe tabi olarak vergilendirilen³⁶⁰. 1830'lardan itibaren Amerika'nın yabancı ülkelerle olan ticaretinin gelişmesi sonucunda konsolosluk servisinde, coğrafi dağılımında ve konsolosların yetkisinde düzenli bir büyüme/ilerleme görülmektedir.

1833 ve 1836 yıllarında konsolosluk servisinde ek reform ve yeniden yapılandırma çabaları görülmektedir. 1830'larda gerçekleştirilen en önemli idari değişiklik birbirinden bağımsız olarak genel emirlerin konsolosluk çalışanlarına yayımlanması oldu. Bunu 1855, 1857, 1874 ve 1896 yıllarındaki reformlar izledi. 1840'larda dışişleri bakanı James Buchana daha kapsamlı ve sistematik bir reform önerdi ve konsolosluk prensiplerine dair konsolosların güç ve görevlerinden statüleri ve maaşları ile alakalı bir dizi konsolosluk prensibi tanıtmaya çalıştı³⁶¹. Başkonsolosların atanmasının Avrupa ve Yakın Doğu limanlarına daha önemli olduğunu ancak buna rağmen konsolos sayılarının azaltılması gerektiğine inanıyordu. 1855 ve 1856 yıllarında bu öneriler yasal olarak resmîyet kazandı. 1906'ya kadar devam eden konsolosluk hizmetinde yeni bir dönemin başlamasına neden

³⁵⁸ Kark, 1994, s.51.

³⁵⁹ Kark, 1994, s. 51.

³⁶⁰ Chester Lloyd Jones, *The Consular Service of the United States, Its History and Activities*, Philadelphia: The John C. Winston Co, 1906, s. 8.

³⁶¹ Kark, 1994, s. 46-53.

oldu. 1856 yılında çıkarılan yönetmelik dış işleri ve konsolosluk servisleri açısından çerçeve belirleyerek düzenli maaşlar tanıtıldı³⁶².

1860 yılında çıkarılan önemli bir yasa ile dış işleri ve konsolosluk çalışanlarına Osmanlı'da dahil olmak üzere belirli ülkelerde *extraterritorial* yargılama yetkisi kazandırıldı. İlk olarak Amerika için *extraterritorial* hak kavramının kesin bir şekilde tanımlanması Çin ile imzalanan 1844 tarihli antlaşma ile olmuştur³⁶³. Amerika Birleşik Devletleri'nin bakan ve konsoloslarının yargı yetkisinin düzenlenmesi 11 Ağustos 1848 tarihli yasa ile belirlense de daha yeni ve daha geniş olan tüzük 22 Temmuz 1860'da onaylanmıştır. Böylece Amerikan konsoloslarının buldukları ülkelerde kendi vatandaşlarının yerel vatandaşlar ile yaşadıkları anlaşmazlıklar ve açılan davalarda söz sahibi olmaları bir yasayla karara bağlanmıştır³⁶⁴.

Yerel yargılamadan muaf tutulma ayrıcalığına sahip olma, Doğu ile antlaşma imzalama noktasında önemli bir müzakere hedefi haline gelen Amerika, ilk olarak İslami devletlerle, daha sonra Çin, Siam, Japonya ve Kore ile antlaşmalar imzalamıştır. 1787'de Fas ile, 1815'de Cezayir ile, 1833'de Maskat (Zanzibar) ile, 1856'da İran ile, 1830'da Osmanlı ile, 1844'de Çin ve 1858'de Japonya ile *extraterritorial* haklar içeren antlaşmalar imzalamıştır³⁶⁵.

Fas ile 1786 yılında yaptığı antlaşma neticesinde, kendi vatandaşları üzerinde yargılama yetkisi kazanıp ilk kez *extrality* hakkını elde eden Amerika, 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde 14 ülke³⁶⁶ üzerinde benzer haklar elde etmiş durumdaydı. 1786 tarihli antlaşma³⁶⁷, 1837 yılında taraflar arasında tekrar yinelenmiştir. Konsoloslara Osmanlı ile imzalanan antlaşmadan daha geniş yetkiler tanıyan antlaşmanın 21.

³⁶² Kark, 1994, s. 47.

³⁶³ Kınılı, 2015, s. 272.

³⁶⁴ Kınılı, 2015, s. 272.

³⁶⁵ Hinckley, 1906, s. 19-40.

³⁶⁶ Cezayir, Borneo, Çin, İran, Japonya, Kore, Libya (Trablus), Madagaskar, Fas, Samoa, Tanzanya (Zanzibar/Umman-Muscat), Tayland (Siam), Tunus ve Osmanlı İmparatorluğu. Bkz. Hinckley, 1906, s. 19-40.

³⁶⁷ Treaty of Peace and Friendship with Morocco, June 28 and July 15 1786. Bkz.

http://avalon.law.yale.edu/18th_century/bar1786t.asp (Erişim tarihi: 27.03.2019)

maddesine göre; “Eğer bir Amerikan vatandaşı, Faslı bir vatandaşı öldürür veya yaralarsa veya tam tersi bir şekilde bir Faslı, bir Amerikan vatandaşını öldürür veya yaralarsa, davada konsolosa yardımcı olunarak ülke kanunları geçerli kılınıp eşit adalet sağlanır. Herhangi bir suçlunun kaçmasına neden olunması durumunda ise, konsolos hiçbir şekilde bu durumdan sorumlu tutulamaz”³⁶⁸.

Amerika ile Osmanlı Devleti arasında 1832 tarihinde deklare edilen antlaşmanın 4. maddesine göre “Eğer Babıali tebaası ile Amerika Birleşik Devletleri vatandaşları arasında dava ve anlaşmazlık söz konusu olur ise, taraflar Amerikan dragomanının³⁶⁹ hazır bulunmadığı takdirde dinlenmeyecek ve herhangi bir hüküm telaffuz edilmeyecektir. 500 kuruşu geçen davalar Babıali’ye aktarılacak; eşitlik ve adalet hukukuna göre bir yargıya varılacaktır. Sessiz bir şekilde ticaretini sürdüren ve daha önce suçlanıp hüküm giymemiş Amerika Birleşik Devletleri vatandaşları taciz edilmeyecek; bazı suçlar işleseler bile, diğer Frenklerde uygulandığı şekliyle, kendi Bakan veya Konsolsoları tarafından yargılanacaklardır”³⁷⁰.

Madagaskar hükümeti ile 1867 yılında ilk kez antlaşma yapılmasına karşılık, konsolosluk yargılanması 1881 tarihli antlaşma ile sağlanmıştır³⁷¹ Amerikan konsoloslarına, uyuşmazlık veya suç konusu olduğunda hem münhasır hem cezai yargıda ayrıcalıklı haklar tanınmıştır. Antlaşmanın 6. maddesine göre; “Amerika Birleşik Devletleri vatandaşları ile Madagaskar vatandaşları arasında çıkabilecek tüm

³⁶⁸ “Peace and Friendship Treaty between United States of America and Morocco”, *Treaties and Other International Agreements of the United States of America 1776-1949*, Volume 9: Iraq-Muscat, Charles I. Bevans (compiled by), Washington: Department of State Publication, March 1972, s. 1289. 1 Ekim 1836’da imzalanmış, 28 Ocak 1837’de sonuçlanmış, 30 Ocak 1837’de ilan edilmiştir.

³⁶⁹ Avrupalılar Osmanlı içerisinde birçok aracı/arabulucu çalıştırmaktaydılar. Dragoman, Osmanlı’da tercümanlara verilen addır. Osmanlı özelinde dragomanların konsolosluk mahkemelerindeki görevleriyle alakalı daha kapsamlı bilgi için bkz. E. Natakie Rothman, “Interpreting Dragomans: Boundaries and Crossings in the Early Modern Mediterranean”, *Comparative Studies in Society and History*, Vol.51, No.4, October 2009. Maurits H. Van den Boogert, “Ottoman Intermediaries in the 18th Century: Analysis of a “dirty trade”, *Oriente Moderno*, Nuova serie, Anno 93, Nr. 2, 2013. Mauris H. Van den Boogert, “Consular Jurisdiction in the Ottoman Legal System in the Eighteenth Century”, *Oriente Moderno*, Nuova serie, Anno 22 (83), Nr. 3, The Ottoman Capitulations: Texts and Context, 2003.

³⁷⁰ “Treaty between the United States of America and the Ottoman Empire: Commerce and Navigation”, *Treaties and Other International Agreements of the United States of America 1776-1949*, Volume 10: Nepal-Peru, Washington: Department of State Publication, March 1972, s. 1289. 7 Mayıs 1830’da tamamlanmış; 4 Şubat 1832’de deklare edilmiştir.

³⁷¹ Hinckley, 1906, s. 38.

münakaşalar ve farklılıklar, Amerika Birleşik Devletleri vatandaşları tarafından Madagaskar vatandaşlarına karşı işlenecek bütün cezai suçlar, Madagaskar vatandaşları tarafından Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlarına karşı işlenecek bütün cezai suçlar ile birlikte Madagaskar hukukunun ihlaline sebep olan Amerika Birleşik Devletleri vatandaşları karma mahkemeler tarafından soruşturulur; yargılanır ve hüküm verilir”³⁷². Madagaskar’da, karma ve üst mahkemeler bulunmakla birlikte antlaşmanın 6. maddesinde kapsamlı olarak açıklandığı üzere, temyiz başvuruları asli mahkemelerden üst mahkemelere taşınabilmekteydi³⁷³.

İlk olarak İngiltere ile imzaladığı antlaşmada³⁷⁴ konsolosluk yetkisi tanıyan Siam, 1856 tarihli aynı antlaşmayı aynı sene içerisinde Amerika ile de imzalamıştır³⁷⁵. Antlaşmanın 1. maddesinde belirtilen koşullara göre; Siam ve Amerikan vatandaşları arasında doğabilecek ihtilaflarda, taraflar Siam yetkilileri tarafından konsolosların gözetiminde dinlenip haklarında hüküm verilecekti. Herhangi bir suçlu kaçarak kendini Siam topraklarında gizlediği, mesken edindiği veya ticaret yaptığı durumlarda, Amerikan konsolosunun talebi üzerine Siam yetkilileri suçluyu Amerika Birleşik Devletleri’ne teslim etmekle yükümlüydü³⁷⁶.

Çin ve Japonya ile kurduğu ilişkiye gelecek olursak, Amerika’nın Asya’ya olan ilgisinin ilk başlarda sadece ticari, daha sonra dini, en son aşamada topraksal anlamda olduğunu düşünebiliriz. Komodor Perry başarılı bir şekilde Japonya ile antlaşma sağlamadan önce Amerika dört adet donanma göndermiştir. Çin’e 1854 ile 1859 yılları arasında ve daha sonra 1900’de yaşam ve varlıkların korunması amacıyla Amerika, dört

³⁷² “Peace and Friendship and Commerce Treaty between United States of America and Morocco”, *Treaties and Other International Agreements of the United States of America 1776-1949*, Volume 9: Iraq-Muscat, Charles I. Bevans (compiled by), Washington: Department of State Publication, March 1972, s. 753-754.

³⁷³ “Peace and Friendship Treaty between United States of America and Morocco”, *Treaties and Other International Agreements of the United States of America 1776-1949*, Volume 9: Iraq-Muscat, Charles I. Bevans (compiled by), Washington: Department of State Publication, March 1972, s. 754.

³⁷⁴ “Treaty of Peace, Friendship, Commerce and Navigation between the United States and Siam”, *British and Foreign State Papers, 1855-1856*, Vol. 46, London: William Ridgway, 1865, s. 384-385.

³⁷⁵ Francis Bowes Sayre, “The Passing Extraterritoriality in Siam”, *The American Journal of International Law*, Vol.22, No.1, January 1928, s. 71.

³⁷⁶ British and Foreign State Papers, 1865, s. 384-385.

kez çıkarma yapmıştır³⁷⁷. Dolayısıyla özellikle “güçlü denetim anlayışı ve kapalı toplum olma vasıfları”³⁷⁸ yüzünden Amerika’nın Asya ile antlaşma sağlaması kolay olmamıştır.

Amerika, Çin ile ilk antlaşmasını 1844 yılında imzalamış ve Çin’in 1920 ve 1930’larda imzalamış olduğu eşitsiz antlaşmalardan kurtulmak için verdiği mücadele, eşitsiz antlaşmalarla ilgili süregelen tartışmaları alevlendirdiği³⁷⁹ hususuna birinci bölümde değinmiştik. Bu tartışmanın tipik bir örneği, 1927 yılında Amerikan Uluslararası Hukuk Topluluğu’nun yıllık toplantısından çıkan eşitsiz antlaşmaların sonlandırılması mevzudur³⁸⁰. Ancak eşitsiz antlaşma siseminin sonlandırılması karışık bir yasal süreci de beraberinde getirmiştir. Sistemin en çok gözetilen ulus kaydı ile bağlı olmasından ötürü, devletleri bir döngünün içine hapsedmiştir³⁸¹.

Çin ve Amerika arasında imzalanan 1844 tarihli antlaşmanın 21. maddesine göre; Amerikan vatandaşlarına karşı Çin vatandaşları tarafından işlenen herhangi bir cezai durum, Çin hukukuna göre Çin hükümeti tarafından tutuklanıp cezalandırılacaktı. Çin’de suç işleyen Amerika vatandaşları, sadece konsoloslar tarafından yargılanıp cezalandırılabilirdi. Tüm tartışmaların ve hoşnutsuzluğun önlenmesi için adalet her iki tarafa da eşit ve tarafsız bir şekilde uygulanacaktı³⁸².

Komodör Perry’nin çıkartmasının ardında 1858 tarihinde imzalanmış olan Amerika ve Japonya arasındaki antlaşmanın 4. maddesine göre; Amerikan vatandaşlarının Japonya’da işledikleri suçlara Amerikan başkonsolosu veya konsolosu, Amerikan hukukuna göre ceza biçme yetkisine sahipti. Öte yandan, Amerikan vatandaşlarına karşı Japon vatandaşlarının işledikleri suçların davaları Japon mahkemelerinde, Japon hukukuna göre görülecekti. Antlaşmanın 25. maddesinde ise;

³⁷⁷ “Pacific and Asiatic Doctrines Akin to the Monroe Doctrine, Early American Interest in Asia”, 9 *Am. J. Int’l L.* 802, 1915, s. 808-809.

³⁷⁸ Kınılı, 2015, s. 269.

³⁷⁹ Lung-Fong, 1974, s. 29.

³⁸⁰ Lung-Fong, 1974, s. 29.

³⁸¹ Hsieh, 2015, s. 106.

³⁸² “Peace, Amity and Commerce Treaty between United States of America and China”, *Treaties and Other International Agreements of the United States of America 1776-1949*, Volume 6: Germany-Iran, Charles I. Bevans (compiled by), Washington: Department of State Publication, March 1972, s. 654, 655.

Amerika Birleşik Devletleri vatandaşları ve Çin arasında mülk veya kişi hakları hususundan doğabilecek bütün sorunların yargıya intikal ettirilmesine ve hükümet yetkilileri tarafından çözümlenmesine karar verilmiştir. Çin’de Amerika ve diğer yabancı ülke vatandaşları arasında çıkan anlaşmazlıkların, Çin hükümetinin müdahalesi olmadan, hükümetler arasındaki antlaşmalarda öngörülen şartlara göre nihai bir sonuca ulaşılması hükme bağlanmıştır³⁸³.

İran ve Amerika arasında 1856 tarihinde imzalanan antlaşmanın 5. maddesine göre; İranlı ve Amerikalı vatandaşlar arasında doğabilecek bütün anlaşmazlıklar ve davalar İran mahkemelerinde görülecekti. Amerikan konsoloslarının ikamet ettiği bu mahkemelerde kararlar, konsolosun huzurunda eşitlik prensibine göre alınacaktı. İran ve Amerikan vatandaşları arasında doğabilecek anlaşmazlıklar ve davalar ise, konsoloslar tarafından hükme bağlanacak ve Amerikan hukuku esas alınacaktır. İran’da Amerikan vatandaşları ve diğer yabancı ülkelerin vatandaşları arasında doğabilecek anlaşmazlıklar, her iki ülkenin konsoloslarının aracılığı ile nihayete erdirilecekti. Amerika Birleşik Devletleri’nde bulunan İranlı vatandaşların kendi aralarında, Amerikan vatandaşlarıyla veya yabancı vatandaşlar ile aralarında doğabilecek davalar, *en çok gözetilen ulus kaydına* tabi olan vatandaşlara saygı göstererek Amerika tarafından kabul edilen kurallara göre sonuçlandırılacaktı³⁸⁴.

Tarihsel bir sırayla Amerika’nın konsolosluk yargılaması ile ilgili imzaladığı bazı antlaşmaların ilgili maddelerini belirttikten sonra genel olarak toparlayacak olursak, konsolosların yargı üzerinde kendilerine tanımlanan görevler her ülkeye özel olmuştur. Özünde kendi vatandaşlarını yerel yargı sistemlerinden muaf tutma amacı taşısa da konsolosluk mahkemeleri her ülkede belirli bir standarda göre işlev görmemiştir. İran’daki davalarda, konsolosun bulunduğu yerel mahkemelerde, konsolosluk çalışanının

³⁸³ “Rights of American Citizens in Japan”, *Treaties and Other International Agreements of the United States of America 1776-1949*, Volume 9: Iraq-Muscat, Charles I. Bevans (compiled by), Washington: Department of State Publication, March 1972, s. 360.

³⁸⁴ “Friendship and Commerce Treaty between United States of America and Persia”, *Treaties and Other International Agreements of the United States of America 1776-1949*, Volume 8: Germany-Iran, Charles I. Bevans (compiled by), Washington: Department of State Publication, March 1972, s. 1256.

huzurunda tarafların dinlenip hüküm verilmesi koşulu bulunmaktaydı. Japonya’da, sanık mahkemelerinin de yargı yetkisi bulunmaktaydı. Çin ve Siam’da karma mahkemeler tarafından hüküm verilmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu’nda dragomanların hazır bulunmadığı bir anlaşmazlık hakkında karara varmak vaki değildi. Dolayısıyla, Japonya’da da kendine münhasır bir sistem oturtan Amerikanın *extraterritorial* hakları ilerleyen sayfalarda örnekler dahilinde detaylı olarak açıklanacaktır.

3.2. Japonya ve Amerikan Konsolosluk Yargılaması

Japonya’nın Avrupa ile ilk temasının 16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın başı arasında kısa bir dönem olduğu belirtilmektedir. Japonya yönetiminin, Tokugava (Edo) Bakufu, Batı ile tüm teması fiilen olarak kestiği tarih 1639’dur. Tamamen içe kapanma politikasının nedeni, “ticari temaslardan soyutlanmasının mümkün olmadığı artık netleşen Hristiyanlığın potansiyel yıkıcı etkisinin dışında kalmak arzusu” olarak ifadeleştirilmektedir. Bu aşamada talep edilen dış temaslar politik istikrara yönelik bir tehdit olarak görülmüştür³⁸⁵. Uzun bir süre resmi olarak Avrupa ile bağlantısı olan kısım, daha önce de Hollanda, İngiltere, İspanya ve Portekiz ile ilişkiye girmiş olan Nagazaki’deki Deşima adasıydı. Bu ada küçük bir Hollamda ticaret merkeziydi³⁸⁶. Batılı ulusların 1790’lardan itibaren nüfuz elde etmeye yönelik çabaları engellense de 1840’lı yıllarda resmi ilişkilerin arttığını belirtebiliriz³⁸⁷.

Dönemsel açıdan Japonya’nın ticarete açılması ile yakından ilgilenen iki büyük güç mevcuttu; bu devletler ABD ve Rusya idi. Rusya’nın ve Amerika’nın Japonya için sahip oldukları politikaların benzer amaçlar taşıdığı ileri sürülmektedir. Ruslar özellikle sınır yerleşimine ilgi duymuşlar, Amerikalılar ise, kendi denizcilerini ve tedarik alımlarını

³⁸⁵ Janet E. Hunter, *Modern Japonya’nın Doğuşu, 1853’ten Günümüze*, Çeviren: Müfit Günay, Ankara: İmge Kitabevi, 2002, s. 33-34.

³⁸⁶ Hunter, 2002, s. 34.

³⁸⁷ Francis L. Hawks, *Narrative of the Expedition of an American Squadron to the China Seas and Japan, Performed in the Years 1852, 1853 and 1854 under the Command of Commodore M. C. Perry, United States Navy, by Order of the Government of the United States*, New York: D. Appleton and Company, 1856, s. 56-57.

korumak amacıyla politikalar üretmişlerdir. Her iki devletin de isteği diğer güçlerden önce ilk olarak Japonya ile ilişki kurabilmektir. Yine her iki devletin de kurdukları bu ilişkiden geniş anlamda bir imtiyaz beklentileri vardı³⁸⁸. Her iki devletin Japonya'ya "sahip olma" isteklerini aktaran Hawks'a göre Rusya açısından, Çin'de yaşanan Batı yayılmacılığının ardından, Japonya ile kurulacak ticari ilişkisinin yanı sıra dostane bir iletişim içerisine girilmesi, Uzakdoğu'daki konumunu sürdürme ve güvenceye alma açısından önem taşımaktaydı. Hawks'a göre, Rusya Japonya'ya sahip olsaydı, limanlarının bolluğu ve sahip olduğu kaynaklarla birlikte rakipsiz bir güç olma yolunda Pasifik'in ticaretini kontrol altına alma şansı kazanacaktı. Dolayısıyla Rusya için Japonya, amacını gerçekleştirme yolunda bir fırsattı. Japonya üzerinde herhangi bir ticari çıkarı bulunmamaktaydı. Ancak ticaret dünyasında ticari bir güç haline gelip diğer güçlerden daha avantajlı bir pozisyonda bulunması Japonya'nın elde edilmesi hususunu önemli kılıyordu çünkü Rusya kazanımının onu amacına taşıyacağını düşünüyordu³⁸⁹.

Hawks, Amerika'nın Rusya İmparatoru I. Nikolaj Pawlowitsch'in Japonya'ya askeri çıkarma yapacak olmasını duyduktan sonra telaşlandığını ileri sürmüştür. Bunun nedenlerine değinen Hawks, Amerika için Japonya'ya sahip olma ve ilişkilerini kontrol etme noktasında hiçbir gücün Rusya kadar önem taşımadığını belirtmiştir. Yarımkürenin diğer tarafında bulunan Rusya aynı zamanda Japonya dikkate alındığında, Amerika için adaların diğer tarafındaki rakip anlamına gelmekteydi. Pasifik Okyanusunun yoğun ticari sahip olma stratejilerine sahne olacağı öngörülmekteydi. Amerika, Atlantik'e kolay ulaşım noktasında Rusya'yı dışarıda bırakabiliyordu.

Amerika'nın Japonya ile resmen ilişkileri başlatmak üzere resmi olarak 1853 yılında Komodor Perry'i görevlendirmiştir. Haziran 1853'te Tokyo Körfezi'nin güney ucundaki Uraga'ya dört gemiyle varan Perry³⁹⁰, Japonlar tarafından Nagasaki'ye yönlendirildi. Japonya sorun ve huzursuzluk çıkarıcı yabancıları "oyalamanın geleneksel

³⁸⁸ Edgar Franz, *Philipp Franz von Siebold and Russian Policy and Action on Opening Japan to the West in the Middle of the Nineteenth Century*, Germany: IUDICIUM, 2005, s. 69.

³⁸⁹ Hawks, 1856, s. 78.

³⁹⁰ Daha ayrıntılı bir süreç anlatımı için bkz. Robert Tomes, *The Americans in Japan: An Abridgment of the Government Narrative of the U.S. Expedition to Japan*, under Commodore Perry, New York: D. Appleton&Co., 1857.

bir yolu olarak” Nagazaki’ye yönlendiriyordu³⁹¹. Perry bu öneriyi reddederek, Amerikan gemilerinin “ihtiyaçlarının karşılanması, Amerikalı denizcilerin kazalarıyla ilgilenilmesini ve resmi ilişkilerin geliştirilmesini içeren bir anlaşma talep eden” ultimatoma sundu³⁹². Ayrılmadan önce daha büyük bir donanmayla geri döneceğini söyleyen Perry, 1854 yılında dokuz gemilik daha büyük bir donanmayla³⁹³ döndüğünde Bakufu, “Hakodate ve Şimoda’nın sığınma limanları olarak açılmasına, gemicilerin dönüşlerine izin verilmesine ve daha sonraki bir tarihte konsoloslar atanmasına”³⁹⁴ ilişkin antlaşmaya varıldı.

Amerika ve Japonya arasında kurulması öngörülen konsolosluk kurumu, taraflar arasında imzalanmış olan 1857 tarihli ilk antlaşmanın dördüncü maddesinde; “Japonya’da suç işleyen Amerikalılar, Amerikan Başkonsolosu veya Amerikan Konsolosu tarafından Amerikan yasalarına göre cezalandırılacaktır” şeklinde ifade edilmiştir³⁹⁵. Daha sonra 1858 yılında yapılan nihai antlaşma metnine giren madde ise şöyle ifade bulmuştur:

Madde 6 - Japonya’da suç işleyen Amerikalılar, Amerikan Konsolosluk Mahkemesi’nde yargılanacak ve suçlu buldukları takdirde Amerikan hukukuna göre cezalandırılacaklardır. Konsolosluk Mahkemeleri, Amerikan vatandaşlarına karşı hak taleplerine olanak tanımak için Japon alacaklılara açık olacaktır³⁹⁶.

Bunun yanında dokuzuncu madde ise, Amerikan konsolosları tarafından Japon yetkililere asker kaçaklarını, kaçakları, firarileri veya mültecileri tutuklama talebinde bulunacağına dair hüküm içermekteydi³⁹⁷. Bu iki maddeden çıkarılacak olan sonuç, Amerikalıların

³⁹¹ Hunter, 2002, s. 34-36.

³⁹² Hunter, 2002, s. 36.

³⁹³ Hunter, 2002, s. 36.

³⁹⁴ A. W. Ward, G. W. Prothero, Stanley Leathes (Edited by), *The Cambridge Modern History*, Volume XI, *The Growth of Nationalities*, 1909, s. 829-830.

³⁹⁵ G. H. Scidmore, LL. B., *Outline Lectures on the History, Organization, Jurisdiction and Practice of the Ministerial and Consular Courts of the United States of America in Japan*, Tokio: Igrisu Horitsu Gakko, 1887, s. 1.

³⁹⁶ Jones, 1931, s. 170.

³⁹⁷ Jones, 1931, s. 172.

kendilerine Japonya’da hukuk davalarında herhangi bir arabuluculuk hakkı tanınmamıştır.

Bununla birlikte 1854 yılında imzalanan Kanagawa Antlaşması’nın 9. maddesi gereğince, eğer Japon hükümeti ileriki zamanlarda bir veya birden fazla devlet ile Amerika’ya daha önce tanımadığı belirli ayrıcalık ve avantajlar vaat edeceği bir antlaşma imzalarsa, aynı ayrıcalık ve avantajların da vakit geçirilmeden Amerikan hükümeti ve vatandaşlarına da sağlanacağı üzerinde karara varılmıştır³⁹⁸. Bununla birlikte birinci bölümde bahsettiğimiz üzere, Japonya 1854 antlaşmasıyla Amerika’ya *en çok gözetilen ulus* hakkı tanımıştır. Bu maddenin tam güç ve etkisinin yürürlüğe girebilmesi için, Japonya’nın diğer devletlerle de antlaşma imzalaması zorunluydu. Japonya Amerika’yla birlikte 16 devlet ile ülkesini ticarete açma hususunda antlaşma imzalamıştır: İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, Belçika, Danimarka, Hawaii, İtalya, Hollanda, Peru, Portekiz, Rusya, İspanya, İsveç, Norveç ve İsviçre³⁹⁹. Örneğin İngiltere ile 1858 yılında imzalanan antlaşma neticesinde, mülk veya kişi fark etmeksizin bütün İngiltere vatandaşlarının İngiliz otoritelerinin yargı yetkisi altında bulunduğu belirtilmiştir. İngiltere vatandaşları tarafından Japon vatandaşlarına karşı işlenen herhangi bir suçun hükmünün verilmesi yetkisi konsoloslarla birlikte yetkili herhangi bir kamu görevlisine de tahsis edilmiştir⁴⁰⁰. Japonya’da en geniş ayrıcalıklara sahip olan Avusturya-Macaristan ile imzalanan 1869 tarihli antlaşma ile de, konsolosluk yargılama yetkisinin kapsamı genişletilmiştir. Buna göre; mülk veya kişi fark etmeksizin haklar konusunda Avusturya-Macaristan vatandaşları ve Japonya arasında çıkabilecek bütün konular, İmparatorluk’un yargı yetkisi altında çözümlenecekti. Japonya’da Avusturya-Macaristan vatandaşları ve diğer antlaşma devletleri vatandaşları arasında doğabilecek anlaşmazlık veya davalarda Japonya’nın hiçbir şekilde söz hakkı bulunmayacaktı. Japon vatandaşlarına veya diğer ulusların vatandaşlarına karşı

³⁹⁸ *Treaties and Other International Agreements of the United States of America 1776-1949*, Volume 9: Iraq-Muscat, Charles I. Bevans (compiled by), Washington: Department of State Publication, March 1972, s. 351.

³⁹⁹ Chang, 1984, s. 4.

⁴⁰⁰ *Treaties and Other International Agreements of the United States of America 1776-1949*, Volume 9: Iraq-Muscat, Charles I. Bevans (compiled by), Washington: Department of State Publication, March 1972, s. 351.

Avusturya-Macaristan vatandaşları tarafından işlenen herhangi bir suç önce konsolosluk ofisine getirilecek ve kendi kanunlarına göre hüküm verilecekti⁴⁰¹. Bu antlaşma ile birlikte en çok gözetilen ulus kaydından faydalanan Amerika, böylece konsolosluk yargılaması yetkisi hususunda kapsamlı bir imtiyaz elde etmiştir⁴⁰².

Japonya ile yapılan antlaşmanın tüm hükümlerinin tam olarak yürürlüğe girebilmesi için 1860 yılında, yargı otoritesi haline gelen Bakan ve Konsolosların yetkilerini tanımlayıp adalet yönetiminde uymaları gereken kurallar bir tüzükle belirlenmiştir⁴⁰³. Amerika profesyonel konsoloslarını Kanagawa, Hiogo/Osaka ve Nagazaki'de buldurmaya devam etmiştir. Hakodate ise zaman zaman temsilcisz bırakılmıştır⁴⁰⁴. Diğer antlaşma güçlerinde olduğu gibi Amerika için de Kanagawa konsolosluğu büyük önem taşımaktaydı. Amerika 1874 yılında Kanagawa konsolosluğuna Başkonsolos atayarak bu konsolosluğun önemini tanımıştır⁴⁰⁵.

Amerika'nın Japonya'daki konsolosluk mahkemeleri için yayınladığı tüzüğe göre; konsolosluk mahkemesindeki görevliler; konsolos (başkonsolos veya konsolos), konsolosun yokluğu sırasında onun yerine refakat edebilecek başkonsolos yardımcısı veya konsolos yardımcısı, belirli özel şartlar altında konsolosluk yetkilisiyle birlikte mahkemelerde yer alacak Amerikan vatandaşlarından oluşan üyeler⁴⁰⁶. Amerikan Başkanı tarafından atanan komisyonun altında görev yapan ve görevleri bir şerifin sorumluluklarına benzeyen bir mareşal de mahkemede bulunuyordu. Mareşal'in görevi, Japonya'daki Amerika Birleşik Devletleri Bakanı veya ikamet ettiği limandaki konsolos tarafından kendisine verilen görevleri yerine getirmektir. Kendisinin emri altında

⁴⁰¹ MS Despatches from U.S. Consuls in Hakodate, Japan, 1856-1878 Volume 1. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 9 Oct. 2014.

⁴⁰² MS Despatches from U.S. Consuls in Hakodate, Japan, 1856-1878 Volume 1. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 9 Oct. 2014.

⁴⁰³ MS Despatches from U.S. Consuls in Hakodate, Japan, 1856-1878 Volume 2. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 9 Oct. 2014.

⁴⁰⁴ MS Despatches from U.S. Ministers to Japan, 1855-1906 Volume 30. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 22 Oct. 2014.

⁴⁰⁵ MS Despatches from U.S. Ministers to Japan, 1855-1906 Volume 31. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 21 Oct. 2014.

⁴⁰⁶ December 12, 1884-May 29, 1886. December 12, 1884-May 29, 1886. MS Despatches from U.S. Consuls in Kanagawa, Japan, 1861-1897 Volume 15. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 9 Oct. 2014.

kendisinin seçtiği mareşal yardımcısı, hapisane görevlileri ve gardiyanlar bulunmaktaydı. Mahkeme katibi olarak tanınan ve konsolos tarafından atanan mahkeme yetkilisi ise; mahkemenin mühür ve sicil kayıtlarının tutulması, korunması ve mahkeme belgelerinin feshi ve delillerin kaydının tutulması hususunda görevliydi. Japonca veya diğer dillerdeki dökümanların İngilizce'ye çevrilmesiyle ilgilenen çevirmen de konsolosluk mahkemesi görevlilerinden biridir. Son olarak avukatlar aynı zamanda konsolosluk mahkemesinin yetkilileri olarak görev yapmaktaydılar. Avukatlar için en önemli şart, Amerikan vatandaşı olup avukatlık yeminlerini etmiş ve Amerika'ya bağlılıklarını bildirip hükümetten onay almış olmaları idi. Bu nedenle yabancılar mahkemelerde avukat olarak görev alamıyorlardı⁴⁰⁷.

Aynı tüzük altında belirtilen görevlere bakacak olursak; para cezasının maksimum 500\$'ı geçmediği veya maksimum 90 gün süreyi aşan hapis cezasının gerekli olmadığı bütün davaları konsolos dinleyip hükme bağlıyordu. Fakat bütün davalarda, eğer para cezası 100\$ üzerindeyse veya işlenen suçta mukabil 60 günü aşan hapis cezası verilmişse, sanki davayı temyize götürabiliyordu. Sonuç olarak konsolosun 100\$ altında para cezası verdiği ve 60 günü aşmayan hapis cezalarının tamamı son hüküm olarak kabul ediliyordu. Konsolosun yasal olarak tereddüt edebileceğine kanaat getirdiği veya normalde uygulanan cezalardan daha ağır bir ceza verileceği zaman, konsolos toplum tarafından saygın olarak nitelendirilen 1 ila 4 kişiyi mahkemeye üye olarak çağırabilirdi. Üyelerden birinin konsolos ile ayrı fikirde olması durumunda, dava hükmünün kararını bakan vermekteydi. Adam öldürmeyle alakalı olarak sermaye davalarında ve Japonya'ya karşı Amerikan vatandaşlarının çıkarabileceği ayaklanma davalarında ise hem konsolos hem de bakan yargı yetkisine sahipti. Konsolosun hüküm verdiği bu tür davalarda, eğer üyeler ve konsolos aynı fikirde değilse veya bakan tarafından hüküm onaylanmamışsa ceza kesinleşmiyordu⁴⁰⁸. Hukuk davalarında ise, zarar 500\$'ın üzerinde değilse konsolosun hüküm verme yetkisi bulunmaktaydı. Buna mukabil, eğer verilen zarar bu miktarı aşıyorsa veya hukuki olarak tereddüt edilecek bir durum var ise, limanda ikamet eden 2

⁴⁰⁷ Statutes at large, 41st Congress, 3rd session, Ex. Doc. No. 25.

⁴⁰⁸ August 24, 1871-September 21, 1872. August 24, 1871-September 21, 1872. MS Selected Records of the U.S. Legation in Japan, 1855-1912 August 24, 1871-September 21, 1872. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 16 Oct. 2014.

veya 3 Amerikan vatandaşının konsolosun yanında üye sıfatıyla mahkemede hazır bulunması gerekiyordu⁴⁰⁹.

Japonya ile olan ilişkilerde, Amerikan konsolosluk görevlilerinin dostça ilişki kurmaya çalıştıklarını gösteren birçok örnek mevcut olmasına rağmen, bunlardan en önemlisi Japonya'nın Çin ile savaşı sonucunda ödenmesi gereken 1,837,823,78\$'lık Şimonoseki tazminatının, 785,000,87\$ tutarını Amerika'nın ödemiş olmasıdır⁴¹⁰. Bunun yanı sıra afyon ticaretinin Japonya tarafından eczacılar harici kullanımın yasaklanması sonrasında, Japon limanlarına girmek isteyen Amerikan gemisi Halcyon'un limana giriş yapmadan önce Japon yetkililere haber verilmesi memnuniyetle karşılanmıştır⁴¹¹. Özellikle Çin'de kullanımı yaygın olan afyonun kendi ülkesinde uyuşturucu olarak kullanılmasını istemeyen Japonya, özellikle ifade ettiği şekliyle Çin vatandaşlarının afyon edinmesini kesinlikle yasaklamıştır. Bu yasağın uygulanması hususunda ise Japonya yine Amerika'dan yardımlarını esirgememesini rica etmiştir⁴¹². Şangay'dan gelen ve daha önce Japonya'dan yasadışı eylemleri nedeniyle kovulmuş olan George W. Lake isimli İngiltere vatandaşının Japon yetkililer tarafından ikametinin engellenmesi üzerine, Amerika olaya dahil olmuş olsa da Japon yetkilileri sürgün hususunda Amerika'nın davaya karışmasına karşı çıkmışlardır. Fakat Amerika'nın olaya dahil olmasıyla herhangi bir sert yaptırımın uygulanmadığı raporlanmıştır⁴¹³. Kamuoyu oluşturup prestij kollamak için yapılagelen örneklerden bir diğeri ise, 1889 yılında Yamada Yasunosuke adlı vatandaş boğulmaktan son anda kurtaran Başkonsolos yardımcısı G.H. Scidmore'dur⁴¹⁴.

⁴⁰⁹ Statutes at large, 41st Congress, 3rd session, Ex. Doc. No. 25.

⁴¹⁰ December 4, 1882-July 31, 1883. December 4, 1882-July 31, 1883. MS Despatches from U.S. Ministers to Japan, 1855-1906 Volume 48. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 18 Oct. 2014.

⁴¹¹ April 8, 1889-January 28, 1889. April 8, 1889-January 28, 1889. MS Despatches from U.S. Consuls in Kanagawa, Japan, 1861-1897 Volume 18. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 9 Oct. 2014.

⁴¹² September 19-November 22, 1870. September 19-November 22, 1870. MS Selected Records of the U.S. Legation in Japan, 1855-1912 September 19-November 22, 1870. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 15 Oct. 2014.

⁴¹³ January 17, 1894-July 29, 1899. January 17, 1894-July 29, 1899. MS Despatches from U.S. Consuls in Nagasaki, Japan, 1860-1906 Volume 6. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 10 Oct. 2014.

⁴¹⁴ April 8, 1889-January 28, 1889. April 8, 1889-January 28, 1889. MS Despatches from U.S. Consuls in Kanagawa, Japan, 1861-1897 Volume 18. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 9 Oct. 2014.

Yedo körfezinde intihar etmek amacıyla “City of Rio de Janeiro” adlı gemiden denize atlayan vatandaşı kurtarmayı başaran başkonsolos yardımcısına Japonya’nın minnet duygusu hayli yüksek olmuştur⁴¹⁵.

Her ne kadar İngiltere konsolosluk mahkemelerinde olduğu gibi Amerikan konsolosluk mahkemelerinde verilen kararlarda hile, adam kayırma, rüşvet gibi yolsuzluklar görülme de, Amerikan konsolosları hakkında birçok şikayet mevcuttu. Yetki aşımı, cezaların ve ücretlerin belirlenenden yüksek toplanması ve konsolosların davranışlarındaki aşırılıklar göze çarpmaktaydı. Amerika'nın konsolosluklarına finansal anlamda yeterli destek olamaması, konsolosların topladıkları ücretlerle finansal durumu sağlamaya çalışması ve yetkililerin hukuk eğitimi alıp almadığını bakmaksızın göreve alınması görünür nedenler olarak sıralanmıştır. Dolayısıyla antlaşma limanlarında ikamet etmekte olan Amerikan vatandaşları kendi konsoloslarından şikayetçiydiler⁴¹⁶.

Japonya'nın *extraterritorial* haklardan kurtulup özgür kaldığı gün işlenen ve 2 Japon vatandaşıyla birlikte 3 kişinin ölümüne neden olan dava önemli addedilmektedir. Robert Miller davası, Japonya’da ikamet etmekte olan Charles S. Arthur isimli bir vatandaş, Yokohama’nın en büyük oteli olan Grand Otel’in müdürünü tehdit etmesi nedeniyle şikayette bulunulmuştur. Tuhaf ve sıkıntılı davranışlarından ötürü akıl sağlığının yerinde olmadığına karar verilmiştir. 17 Temmuz’da Konsolosluk’tan gönderilen 28 Temmuz 1899 tarihli raporda ceza davasının ne zaman görüleceği bilinmemekle birlikte, Japan Gazette isimli gazetede yayınlanmış olan Japon hükümetinin kovuşturması Amerika’ya iletilmiştir. Japonya'nın ilk sınavı olan bu önemli davada, Kanagawa polisi aceleci davranmış, akıl sağlığı yerinde olmamasına rağmen ölüm cezası verilmiş ve infazı gerçekleştirilmiştir. Bir Amerikan vatandaşının ölümle cezalandırılması, Amerika tarafından herhangi bir müdahalede bulunulmaması, bununla birlikte reformlardan sonra medenileşmiş yargı sistemiyle alınan ilk kararda bu derecede

⁴¹⁵ April 8, 1889-January 28, 1889. April 8, 1889-January 28, 1889. MS Despatches from U.S. Consuls in Kanagawa, Japan, 1861-1897 Volume 18. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 9 Oct. 2014.

⁴¹⁶ Chang, 1984, s. s. 12 – 13.

sert tutum takınılması, Japon vatandaşlarının *extralimity*'nin adaletsizliğine olan öfkelerine ve Japonya'da süregelmekte olan Batılı karşıtlığına yorulmuştur⁴¹⁷.

Japonya tarafından Amerika ile alakalı olarak güvenin sağlanmış olmasıyla birlikte Çinli yetkililerin savaş sebebiyle Japonya'dan ayrılmalarının istenmesi üzerine Çinli vatandaşların yargılama yetkileri Amerika tarafından üstlenmiştir⁴¹⁸. Örneğin, Çinli bir vatandaşın gemide öldürülmesi sonucunda açılan davada Amerikan avukatları görev yapmıştır⁴¹⁹. Yine aynı zamanda Japonya'da telgraf sisteminin bulunmamasından dolayı Kore ve Çin ile iletişim Amerikan telgraf sistemi üzerinden sağlanmıştır⁴²⁰. Görüldüğü üzere Amerika Japonya'nın en yakın müttefiki sayılabilecek derecede yakın ilişkiler kurmuştur.

Japonya'nın misyonerlere karşı tutumu mesafeli bir şekilde sürmüştür. 1873'te yayınlanan bir makalede, misyonerlik faaliyetlerinin sadece açık limanlarda yabancı yerleşimle sınırlandırıldığı ve Hristiyanlığa karşı İmparatorluk tarafından yayınlanmış olan fermanın kamu bültenlerinden henüz silindiğinden bahsedilmiştir. Her ne kadar açık bir şekilde Hristiyanlığa karşı resmi tavır ortadan kalkmış olsa da, makalede bu durumun toplumda hala hissedilebilir ve yürürlükte olduğu söylenmiştir. Herhangi bir kişisel şiddetin yaşanmamasına karşı, misyonerlik görevlilerinin herhangi bir yabancı kasabada vaaz vermek bir uygun bir yer kiralaması, Pazar-okulları hükümet tarafından bir şekilde önleniyordu. Özellikle yabancıların bir araya gelerek toplanmasını engellemek isteyen hükümet, Pazar yerinde veya herhangi bir kamuya açık alanda toplanan yabancı grupları sürekli uyanık bir şekilde bekleyen polis aracılığıyla dağıtıyordu ve konuşmacılar dinleyicisiz kalıyordu. Fakat bununla birlikte İncil'in eksik Japonca çeviri versiyonları,

⁴¹⁷ August 2, 1899-August 27, 1901. August 2, 1899-August 27, 1901. MS Despatches from U.S. Consuls in Yokohama, Japan, 1897-1906 Volume 2. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 10 Oct. 2014.

⁴¹⁸ January 13, 1893-August 29, 1894. January 13, 1893-August 29, 1894. MS Despatches from U.S. Consuls in Kanagawa, Japan, 1861-1897 Volume 20. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 10 Oct. 2014.

⁴¹⁹ January 13, 1893-August 29, 1894. January 13, 1893-August 29, 1894. MS Despatches from U.S. Consuls in Kanagawa, Japan, 1861-1897 Volume 20. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 10 Oct. 2014.

⁴²⁰ January 3, 1905-August 13, 1906. January 3, 1905-August 13, 1906. MS Notes from the Japanese Legation in the United States to the Department of State, 1858-1906 Volume 9. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 11 Oct. 2014.

her ne kadar yerli alimler tarafından eleştiriye uğrasa da, insanlar tarafından hevesle aranılıyordu ve Yeddo ile birlikte bir çok yerdeki kitapçılarda bulunabiliyordu⁴²¹.

Antlaşma revizyonunun nihayete erdirilmesi ve *extraterritorial* haklardan Japonya'nın kurtulması konusunda isteksiz olan Batılı devletlerle birlikte birçok vatandaş fikir beyanında bulunmuştur. Amerika her ne kadar Japonya'nın yanında olduğu izlenimi verse de, Amerikan vatandaşları Kobe ve Yokohama'da⁴²² yapılan toplantılara ev sahipliği yapmıştır. Amerikan vatandaşları tarafından yönetilen revizyon karşıtı toplantılarda, imzacı devletlerin vatandaşları sahip oldukları hakların korunması hususunun dikkate alınması için çaba sarf etmişlerdir. Bunun sonucunda Japonya halkı arasında zaten varolan yabancı düşmanlığı körüklenmiş ve saldırılarda artış görülmüştür⁴²³. Amerikan vatandaşları arasında antlaşmaların revizyonunun tamamlanması yönünde olumlu görüş bildirenler Amerikan misyonerleri olmuştur. Japonya'nın uluslararası hukuka uygun yeni kanunları tarafından yönetilmekte hiçbir sakınca görmediklerini belirten misyonerler, Amerika'nın her zaman kendi vatandaşlarının fikirlerini önemseydiğini bildiklerini ve bu nedenle Osaka'da yapılan toplantı sonucunda olumlu fikir birliğine vardıklarını belirtmişlerdir. Dini ve sivil özgürlüklerin yeni anayasa ile tanındığını belirten misyonerler, uluslararası hukukun prensipleri gereğince Japonya'nın antlaşma revizyonu hakkının bulunduğunu belirtmişlerdir. İngiliz ve Amerikan 47 misyoner topluluğunun imza attığı toplantı bildirisi sonucunda, *extraterritorial* haklarla belirli bir pozisyona sahip olan vatandaşların yeni düzen içerisinde de ayrıca düzenlemelere ihtiyaç duydukları belirtilmiştir. 1890 itibarıyla 25 senelik farklı konumlarının en azından bazı ayrıcalıkları gerektirdiğine

⁴²¹ July 6, 1873-September 2, 1873. July 6, 1873-September 2, 1873. MS Despatches from U.S. Ministers to Japan, 1855-1906 Volume 25. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 22 Oct. 2014.

⁴²² July 7, 1890-December 24, 1890. July 7, 1890-December 24, 1890. MS Despatches from U.S. Ministers to Japan, 1855-1906 Volume 62. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 19 Oct. 2014.

⁴²³ July 7, 1890-December 24, 1890. July 7, 1890-December 24, 1890. MS Despatches from U.S. Ministers to Japan, 1855-1906 Volume 62. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 19 Oct. 2014.

dikkat çeken topluluklar, gerekli düzenlemelerin hükümetler tarafından yapılmasını talep etmişlerdir⁴²⁴.

Çin ile Japonya arasında süregelen savaşta Japonların 30 yıllık reform döneminin ardından büyük güçlerin takdirini kazandığı belirtilmiş, Çin ile durum karşılaştırılarak, Çin’de bulunan Japon vatandaşlarının küçük bir şüpheyile bile ölümle cezalandırılması Çin’in reformlara olan direnci şeklinde yorumlanmıştır⁴²⁵. Buna karşılık, ilk kez Amerika ile imzalanmış olan 1858 tarihli antlaşma ve en son olarak 1869 yılında Avusturya-Macaristan ile imzalanmış olan antlaşmalarla birlikte *extrality* hakkına kavuşan büyük güçlere karşı antlaşma revizyonunda ısrarcı olan Japonya 1894 yılında imzalanıp 1899 yılında yürürlüğe giren bir antlaşma ile *extraterritorial* hakları fesh etmiştir⁴²⁶. Batılı karşıtı hareketlerin Japonya içerisinde daha fazla hissedildiği bir dönemde Meiji hükümeti de eşitsiz antlaşmaların getirdiği yüklerden kurtulmaya çalışıyordu⁴²⁷. İlk antlaşmada bulunan MFNC’den dolayı bütün antlaşmaların ayrı ayrı fesh edilmesini olanaksız kılıyordu. Beş başarısız girişimin ardından tüm antlaşmaların tek bir seferde fesh edilmesi gerektiğine karar veren Meiji hükümeti, zamanla yasal manipülasyonlarla birlikte ulusal amacına ulaşmıştır⁴²⁸.

⁴²⁴ July 7, 1890-December 24, 1890. July 7, 1890-December 24, 1890. MS Despatches from U.S. Ministers to Japan, 1855-1906 Volume 62. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 19 Oct. 2014.

⁴²⁵ Mason, Isaac. "Correspondence." Friend 22 Feb. 1901: 125+. Nineteenth Century Collections Online. Web. 27 Oct. 2014.

⁴²⁶ William P. Ker, "Treaty Revision in Japan, A Survey of the Steps by which the Abolition of Foreign Privilege was Accomplished in the Island Empire", *Pacific Affairs*, November 1928, s. 1.

⁴²⁷ September 4, 1876-March 6, 1877. September 4, 1876-March 6, 1877. MS Despatches from U.S. Ministers to Japan, 1855-1906 Volume 33. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 22 Oct. 2014.

⁴²⁸ March 11-July 22, 1872. March 11-July 22, 1872. MS Minutes of Treaty Conferences between U.S. and Japanese Representatives, and Treaty Drafts, 1872 March 11-July 22, 1872. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 10 Oct. 2014.

SONUÇ

Uzun bir tarihsel süreç boyunca Batı ve Batılı olanla ilişkilerini hayli sınırlı tutmuş bir yapı olan Japonya, sanayi devriminin kaçınılmaz sonuçlarından olan uluslararası kapitalizmin küreselleşmesi sonucu bu izolasyonunu sürdürememiştir. Batı dünyasıyla ve uluslararası kapitalizmle kurduğu bu gönülsüz karşılaşma ve tanışmanın yönetilmesi, düzenlenmesi ve bitirilmesi, uluslararası ilişkilerdeki tartışmalarda kendisine yer bulamayan yasal yayılmacılığa dikkatlerin çekilmesine neden olmuştur. Erken dönemden başlamak üzere çok çeşitli uygulamalarla ilişkilendirilen *extrality*, emperyalizmin 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren farklı bir dünya düzeni ve birikim sürecine girmesi ile birlikte, büyük güçlerin bir aracı haline gelmiştir. Yasal genişlemenin gözardı edilmesi ve yargının küreselleşme paradigması, yasal kapitalist birikimin doğasında olan zorlamayı ve sömürüyü dönem itibarıyla gizlemiştir.

Extrality, sadece zorlamayla değil, yasal olarak elde edilen, genellikle eşitsiz antlaşmaların bir sonucu olarak 19. yüzyıl emperyal kontrolünün kilit bir özelliği idi. Sadece Amerika için değil, diğer Avrupa devletleri tarafından da 19. yüzyılda talep edilen *extraterritorial* haklar kapsam olarak sınırlı kalmakla birlikte büyük önem taşımaktadır. Kapsam olarak sınırlı kalması iddiası, uygun olarak görülen tek şartın, medeni olmayan veya yarı medeni uluslar ile Pagan veya Müslüman olan uluslarla eşitsiz antlaşma imzalanmasına dayanmaktadır. Uzun süre Avrupa emperyalist pratiğine öncülük eden *extrality*, zayıf bir devlet üzerinde bu yerel egemenliği işgal etmeye zorlayacak kadar güçlü bir devlet tarafından öne sürülebilmekteydi. Bu noktada imzalanan eşitsiz antlaşmalar hem yasal bir dayanak oluşturmuş hem de birçok tartışmaya neden olmuştur.

Yabancılar için özel bir yasal statü kazandıran konsolosluk kurumlarının 19. yüzyılın yeni bir buluşu olmadığı fakat kökenlerinin Antik Çağlar'dan beri izlenebilmesine karşın, 19. yüzyılda yeni bir karakter kazandığı aşikardır. İkinci bölümde değinildiği üzere erken dönem örneklerini kapitülasyonlar ile gördüğümüz *extrality*, önceleri daha çok hukukun kişiselliğine dayanmaktaydı. Konsolosluk yargı yetkisinin

egemen devletin kamusal bir yetkinliği haline gelmesi ise ülkesellik ilkesinin varlığıyla olmuştur.

Amerika birçok devletle eşitsiz antlaşma imzalamasına karşın bunlar arasında en bilinenleri Çin, Osmanlı İmparatorluğu ve Japonya'dır. Bunun yanında birçok devletle de benzer antlaşmalar içerisine girmiştir. Bu devletler arasında en önemlilerinden biri Japonya'dır. Pasifik'teki balıkçılık ve taşımacılık faaliyetleri neticesinde Doğu Asya genişlemesini gerçekleştirmek isteyen Amerika, 1852 yılında Başkan Millard Fillmore'un, sömürge elde etme amaçlarının olmadığını vurgulamasına rağmen, Kongre'de yaptığı bir konuşma ile başlangıç oluşturmuştur. Bu konuşmadan sonra Japon kıyıları Komodor Perry tarafından ziyaret edilmiş ve sert bir üslupla Japonya'nın yabancılara açılması talep edilmiştir. Bu durum Amerika'nın 19. yüzyıldaki yayılma azmi ve kararlılığını göstermesi bakımından önemlidir.

İmzalanan antlaşmalarla birlikte Japonya'da çıkan haberlerde *extrality*'nin, yerel hukukla "dalga geçmek", vergi ödememek ve limanlara gelen yabancıların canları nerede isterse özgürce çalışmak olarak görülmesi dikkat çekicidir. Bununla birlikte yabancılara polis korumasının sağlanması, yerel hükümetin yabancılar için birçok kolaylık öngörmesi öfkeye neden olmuştur. Çoğunlukla İngiliz vatandaşlarının ikamet ettiği belirtilirken, *extrality*'e karşı oluşan bu tepkinin bazı yazarlar tarafından ısrarla "duygusal şikayet" olarak tanımlanması da hoşnutsuzlukla karşılanmıştır. Kurulan konsolosluk sistemindeki hataların olabileceği (kabulü)⁴²⁹ ve birçok karışıklıkla birlikte sahip olunan hukuk ayrılıkları, konsolosluk mahkemelerinde -özellikle İngiliz konsolosluk mahkemelerinde- görülen davalardaki cezaların eşitsizliği, suçlanan kişinin vatandaşlığı hakkında çıkan anlaşmazlıklar, adli yetersizlikler, otoritelerin çatışması ve bakanlık girişimleri gibi daha birçok husus antlaşma limanlarında gerçek adaletin olamayacağını Japonlara düşündürmüştür. İngiliz mahkemelerinde adaletle dalga geçilmesi ve adaletsizliğin teşvik edildiğinin belirtilmesi ile Japonya, *extrality*'nin Batılıların barbar topraklarda

⁴²⁹ December 4, 1882-July 31, 1883. December 4, 1882-July 31, 1883. MS Despatches from U.S. Ministers to Japan, 1855-1906 Volume 48. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 18 Oct. 2014.

bulunmalarından ötürü adaletsiz değil, yargısal bir “işkence” olmasından ötürü kabul edilebilir olmadığını belirtmiştir⁴³⁰.

Japonya’yı dünya kapitalizmine eklemleyen Amerika için de süreci başlatan zorbalık bu nedenle sürdürülebilir değildi. Başta gösterdiği sert tutumu devam ettirmeyen Amerika, zorbalıkla kazandığı imtiyazları kalıcı kılmak için politika değişikliklerine gitmiştir. Japonya’nın küresel rakiplerine yaklaşmasını önlemek için Japon modernizasyonu başta olmak üzere Japonya’daki üst-yapı reformlarının da destekçisi olmuştur. Dönüşen ilişkilerde “iyi geçimli” bir ortak gibi davranmaya çalışan Amerikan yetkilileri Japon kamuoyunun da sempatisini kazanmaktan geri durmamışlardır. Halka açık alanlarda konsolosların dostça davranması, boğulan birinin yardımına koşmak gibi küçük kahramanlık gösterileri de buna dahildir. Japon halkına sempatik gelecek bu gibi hal ve hareketlerde bulunmalarının yanı sıra özellikle Şimonoseki tazminatı için Japonya’ya para ödemesi de Japonya için uluslararası kapitalizme dahil olduğu kadar onun hukukunun da bir parçası olduğunun göstergesi olmuştur. Bununla birlikte Japonya, gümrük görüşmeleri sırasında karşılan zorluklarla birlikte Amerika’nın çıkarını zedeleyen tehlikeli bir durum olduğunda, Japonya kadar bencil olabildiğinin de farkındaydı⁴³¹. Antlaşma revizyonu sırasında her ne kadar “iyi niyetli” olarak öncü antlaşma imzalamış olsa da, Japonların bütün antlaşma güçleriyle fesih antlaşması imzalamadan bu antlaşmanın yürürlüğe giremeyeceğinin anlaşılması da buna örnek olarak gösterilebilir.

Tez çalışmamız süresince izini sürebildiğimiz ölçüde, bölgesel gerilimlerde özellikle Çin ile olan rekabette Amerikan konsoloslarının ve diğer yetkili organlarının etkin bir arabuluculuk yaptığı da gözlemlenmiştir. Diplomatik ilişkilerin Çin ve Japonya arasında kesildiği dönemlerde, neredeyse yeniden ilişkilerin tesis edildiği 1896 yılına kadar Çin ile olan görüşmelerde Amerikan telgraf sistemi kullanılmıştır. Böylesine bir

⁴³⁰ January 7, 1884-June 30, 1884. January 7, 1884-June 30, 1884. MS Despatches from U.S. Ministers to Japan, 1855-1906 Volume 50. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 23 Oct. 2014.

⁴³¹ December 4, 1882-July 31, 1883. December 4, 1882-July 31, 1883. MS Despatches from U.S. Ministers to Japan, 1855-1906 Volume 48. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 18 Oct. 2014.

angajman Japonya tarafından Amerika'nın iyi niyeti olarak yorumlanmış ve ödeme konusunda titiz davranılmıştır. 1894 yılı itibarıyla Çinli vatandaşlar Amerikan konsolosluk korumasının altına girmiştir. Bu durumda bile yapılan yazışmalarda görülen en önemli husus, Japon hükümetinin rızası olmadan böyle *extraterritorial* bir zorlamanın yapılamayacağı idi. Japonya ile bu konu üzerinde yapılan görüşmelerde “iyi itibarı”nı kaybetmek istemeyen Amerika'nın, Çin'e karşı savaş durumunda dahi Japonya'nın medeni kalabileceğini ve “insanlığı” öncülleyebileceğini göstermesi hususunda yardımcı olacağı fikri hayli ilginçtir. Özellikle emek gücünün hareketliliği bağlamında başta balıkçılık ve gemicilik alanında Çin ve Japon vatandaşlarının konusu olduğu hukuki süreçler yakından takip edilmiş kimi zaman vakıa-yi adiyeden sayılabilecek olaylar elçilik, bakanlık düzeyinde gözlemlenmiş ve değerlendirilmiştir.

Amerika'nın Pasifik hakimiyeti bağlamında Japonya'ya verdiği önem diplomatik hizmetlerindeki hassasiyet üzerinden de gözlemlenmiştir. Kısa sürede konsolosluk sayısı artmıştır. 5 antlaşma limanında hizmet veren konsoloslukların yanı sıra, Amerika limanlara giriş yapan en çok geminin de sahibidir. Aylık veriler incelendiğinde İngiltere ile yarışır derecede geminin ziyaret etmesi dikkat çekici bir unsurdur. Düzenli olmasa da aylık olarak yayınlanan posta servisi raporunda da Japonya ve Amerika arasındaki yazışmaların yıllık olarak arttığı gözlemlenebilmektedir. Bu aynı zamanda antlaşma limanlarındaki ikamet sayısının da artması anlamını taşımaktadır. 1892'ye kadar yabancılara Japon topraklarında mülk edinme ve belirli bölgeler harici kiralama yapma hakkının verilmemesi de bu durumun gözlemlenmesinde önemli rol oynamıştır.

Japonya'nın yetişmesine katkı sağladığı ünlü hakimlerden biri olan Hatoyama Kazuo, uygulamada Avrupa ve Amerikan vatandaşlarının açık limanlarda ikametinin çok küçük olduğunu belirtmiş ve *extralimity*'nin zarar verecek derecede bir etkilerinin olmadığını düşündüğünü belirtmiştir. Kazuo, önemli olanın ilkesel olarak, son derece hassas Japon toplumu tarafından kabul edilebilir bir uygulama olmadığını ifade etmiştir⁴³². Japonya'nın kendisini Batılı güçlere bağlayan antlaşma hükümlerinin insafsızlığından sürekli şikayet etmesi ve yapılan tartışmalarda ahlak, adalet ve çıkar gibi

⁴³² Chang, 1984, s. 136.

kavramların öne çıkması, ısrarla antlaşmalardan hoşnutsuz olduğunu belirtmesiyle reformların hızla uygulamaya konması antlaşma revizyonunu da hızlandırmıştır.⁴³³

Japon ulusu için bir onur meselesi haline gelen ve Amerika ile 1854 yılında imzaladığı ilk antlaşmadan sonra neredeyse 45 sene boyunca büyük güçler tarafından elde edilen *extraterritorial* haklardan kurtulmak isteyen Japonya, 1899 itibarıyla bütün antlaşmaları fesh etmiştir. Japon ulusunun “işkence” olarak tanımladığı bu yolun son 20 senesinde Japonya, Batılı devletler tarafından ilk antlaşmaya eklenen *tek taraflı* MFNc’yi ve yarattığı sonuçları anlamakla meşgul olmuştu. Bir dizi reformun ve Meiji Hükümeti’nin beş başarısız antlaşma revizyonunun ardından Japonya egemenliğine ve gümrük özerkliğine kavuşabilmiştir. Uluslararası kapitalizmin hakim kodlarını güçlü ve hoyrat muhataplarından öğrenen Japonya için bu yorucu ve zor deneyim, 20.yüzyılın ilk çeyreğinde farklı bir dönemece girecektir. Deneyimlerini önce bir ulus devlet inşası ve hemen ardından bölgesel bir güç olarak üreten Japonya, Çin ile imzaladığı eşitsiz antlaşmalarla emperyal devletlerin yanında yer almıştır.

⁴³³ January 7, 1884-June 30, 1884. January 7, 1884-June 30, 1884. MS Despatches from U.S. Ministers to Japan, 1855-1906 Volume 50. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 23 Oct. 2014.

KAYNAKLAR DİZİNİ

Birincil Kaynaklar

July 15, 1856-Aug. 20, 1878. July 15, 1856-Aug. 20, 1878. MS Despatches from U.S. Consuls in Hakodate, Japan, 1856-1878 Register. National Archives (United States). GALE Nineteenth Century Collections Online. Web. 9 Oct. 2014.

July 15, 1856-Dec. 31, 1869. July 15, 1856-Dec. 31, 1869. MS Despatches from U.S. Consuls in Hakodate, Japan, 1856-1878 Volume 1. National Archives (United States). GALE Nineteenth Century Collections Online. Web. 9 Oct. 2014.

Jan. 1, 1870-Aug. 20, 1878. Jan. 1, 1870-Aug. 20, 1878. MS Despatches from U.S. Consuls in Hakodate, Japan, 1856-1878 Volume 2. National Archives (United States). GALE Nineteenth Century Collections Online. Web. 9 Oct. 2014.

1861 – 1897, MS Despatches from U.S. Consuls in Kanagawa, Japan, National Archives (United States). GALE Nineteenth Century Collections Online, Web. 9 Oct. 2014.

1860 – 1906, MS Despatches from U.S. Consuls in Nagasaki, Japan, National Archives (United States), GALE Nineteenth Century Collections Online, Web. 9 Oct. 2014.

1868 – 1906, MS Despatches from U.S. Consuls in Osaka and Hiogo (Kobe), Japan, National Archives (United States), GALE Nineteenth Century Collections Online, Web. 9 Oct. 2014.

1868 – 1906, MS Despatches from U.S. Consuls in Yokohama, Japan, National Archives (United States), GALE Nineteenth Century Collections Online, Web. 9 Oct. 2014.

March 11-July 22, 1872. March 11-July 22, 1872. MS Minutes of Treaty Conferences between U.S. and Japanese Representatives, and Treaty Drafts, 1872 March 11-July 22, 1872. National Archives (United States). GALE Nineteenth Century Collections Online. Web. 10 Oct. 2014.

May 22, 1858-August 13,1906. May 22, 1858-April 5,1875. MS Notes from the Japanese Legation in the United States to the Department of State, National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 11 Oct. 2014.

1856 - 1873. MS Selected Records of the U.S. Legation in Japan, 1855-1912. National Archives (United States). Nineteenth Century Collections Online. Web. 14 Oct. 2014.

League of Nations, May 29, 1937, Economic and Financial Section. International economic conference, Geneva. Documentation, Commercial Treaties: tariff systems and contractual methods, by D. Serruys.

“Letter from the Secretary of State, submitting report on the Citizenship of the United States, Expatriation, and Protection abroad,” 59th Cong., 2nd sess., H. Doc. 326, 197

“July 8, 1998 Congressional Record – Senate”, *United States of America Congressional Record, Proceedings and Debates of the 105th Congress, Second Session, Volume 144,*

Part 10, June 25 1998 to July 14 1998 (Pages 13913 to 15348), Washington: United States Government Printing Office, 1998

“Report on Extraterritorial Crime and the Cutting Case”, Washington: Government Print Office, 1887.

Statutes at large, 41st Congress, 3rd session, Ex. Doc. No. 25.

Treaty of Peace, Amity, and Commerce, Between the United States of America and the Chinese Empire, U.S.-China, 18.madde, 3 Temmuz 1844.

Treaty of Peace and Friendship with Morocco, June 28 and July 15 1786. Bkz. http://avalon.law.yale.edu/18th_century/bar1786t.asp (Erişim tarihi: 27.03.2019).

Treaty of Peace, Friendship, Commerce and Navigation between the United States and Siam, *British and Foreign State Papers, 1855-1856*, Vol. 46, London: William Ridgway, 1865.

Treaty of Westphalia: Peace Treaty Between the Holy Roman Emperor and the King of France and Their Respective Allies, Avalon Project, Yale Law School (17 Ocak 2019), http://avalon.law.yale.edu/17th_century/westphal.asp (Erişim Tarihi: 28.04.2019).

Peace Treaty Between the Queen of Great Britain and the Emperor of China. U.K.-China, 26 Haziran, 1858

İkincil Kaynaklar

_____ American Society of International Law, “The Most-Favored-Nation Clause”, *The American Journal of International Law*, Vol. 3, No. 2, Apr., 1909.

_____ *Black’s Law Dictionary*, Bryan A. Garner (editör in Chief), Deluxe Ninth Edition, United States of America: West Publishing Co., 2009.

_____ “Pacific and Asiatic Doctrines Akin to the Monroe Doctrine, Early American Interest in Asia”, *9 Am. J. Int’l L.* 802, 1915.

Adams Stirling, “Negotiating a Commerical “Most Favored Nation” Clause”, *International Law & Management Review*, Spring 2005.

Akipek Ömer İlhan, “Ülke-Dışılık”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XXIV, Sayı 1-4, 1967.

Anderson Mark, *Japan and the Specter of Imperialism*, United Kingdom: Palgrave, 2009.

Anghie Anthony, *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law*, New York: Cambridge University Press, 2004.

Arthur Nussbaum, *A Concise History of the Law of Nations*, Macmillan Co., 1954.

Atalay Ahmet Haluk, *Uluslararası Hukukun Oluşumu, İlk Küreselleşme Dönemi, 1492-1648*, İstanbul: Göçebe Yayınları, 1997.

Atalay Ahmet Haluk, *Uluslararası Hukukun Oluşumu, İlk Küreselleşme Dönemi, 1492-1648*, İstanbul: Göçebe Yayınları, 1997.

Auslin Michael R., *Negotiating with Imperialism, The Unequal Treaties and the Culture of Japanese Diplomacy*, Cambridge: Harvard University Press, 2004.

Aust Anthony, *Handbook of International Law*, New York: Cambridge University Press, 2005.

Barclay Thomas, “Effect of "Most-Favoured-Nation" Clause in Commercial Treaties”, *The Yale Law Journal*, Vol. 17, No. 1, Nov., 1907.

Bardey Gladys Araminta, “Reciprocity and Commercial Treaties”, Thesis, Boston University College of Business Administration, 1938.

Barreto Jose Manuel, “Cerberus: Rethinking Grotius and the Westphalian System”, *International Law and Empire, Historical Explorations*, Martti Koskenniemi, Walter Rech ve Manuel Jimenez Fonseca (edited by), United Kingdom: Oxford University Press, 2017.

Baty T., D.C.L., L.L.D., 1 Hong Kong U. L.J. 83, 1927.

Bevans Charles I., *Treaties and Other International Agreements of the United States of America 1776-1949*, (compiled by), Washington: Department of State Publication, March 1972.

Boisen Camilla, "Grotius and Empire on Andrew Fitzmaurice 'Sovereignty, Property and Empire 1500-2000'", *Grotiana*, 36, 2015.

Boogert Mauris H. Van den, "Consular Jurisdiction in the Ottoman Legal System in the Eighteenth Century", *Oriente Moderno*, Nuova serie, Anno 22 (83), Nr. 3, The Ottoman Capitulations: Texts and Context, 2003.

Boogert Maurits H. Van den, "Ottoman Intermediaries in the 18th Century: Analysis of a 'dirty trade'", *Oriente Moderno*, Nuova serie, Anno 93, Nr. 2, 2013.

Borchard Edwin M., *The Diplomatic Protection of Citizens Abroad*, New York: The Banks Law Publishing, 1925.

Bosma Ulbe ve Webster Anthony (edited by), *Commodities, Ports and Asian Maritime Trade Since 1750*, New York: Palgrave Macmillan, 2015.

Bowden Brett, "The colonial origins of international law: European expansion and the classical standard of civilization", *Journal of the History of International Law*, April 2005.

Braudel Fernand, *Civilization and Capitalism, 15th-18th Century, Volume II, The Wheels Of Commerce*, Siân Reynolds (Translation from the French by), London: Book Club Associates & William Collins Sons & Co Ltd, 1982.

Buckelew Jessica, “The Man Who Sold The World: The Long Con of Discovery”, *American Indian Law Journal*, Volume III, Issue II, Spring 2015.

Bull Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, New York: Columbia University Press, 1977.

Caflich Lucius, “*Unequal Treaties*”, 35 *German Y.B. Int'l L.* 52, 1992.

Carr Wilbur J., “The American Consular Service”, *The American Journal of International Law*, Vol. 1, No. 4, Oct., 1907.

Cassel Par Kristoffer, *Grounds of Judgment: Extraterritoriality and Imperial Power in Nineteenth-Century China and Japan*, New York: Oxford University Press, 2012.

Cassese Antonio, *The Human Dimension of International Law*, Selected Papers, New York: Oxford University Press, 2008.

Chakrabarty Dipesh, *Provincializing Europe, Postcolonial Thought and Historical Difference*, Princeton: Princeton University Press, 2000.

Chang Ha-Joon, “Policy Space in Historical Perspective – with special reference to Trade and Industrial Policies”, *Talk presented at Tufts University*, November 2005.

Chang Richard T., *The Justice of the Western Consular Courts in Nineteenth-Century Japan*, London: Greenwood Press, 1984.

Chen Lung-Fong, *State Succession Relating to Unequal Treaties*, Archon Books, 1974.

Christian Wolff, *Jus Gentium Methodo Scientifica Pertractatum (The Law of Nations According to the Scientific Method)*, Vol. 2, çeviri: Joseph H. Drake, London: Humphrey Milford, 1934.

Cortazzi Sir Hugh, “The First Treaties with Japan (1853-1868)”, *The Revision of Japan’s Early Commercial Treaties, Discussion Paper, The Suntory Centre, Suntory and Toyota International Centres for Economics and Related Disciplines*, London School of Economics and Political Science, November 1999.

Cosenza Mario Emilio, *The Complete Journal of Townsend Harris*, First American Consul General and Minister to Japan, New York: Doubleday, Doran&Company, Inc., 1930.

Craven Matthew, “What Happened to Unequal Treaties? The Continuities of Informal Empire”, *74 Nordic J. Int’l L.* 335, 2005.

Culbertson William Smith, *International Economic Policies; A Survey Of The Economics Of Diplomacy*, New York: D. Appleton and Company, 1925.

Davis Hugh O., *America’s Trade Equality Policy*, Wiliam S. Culbertson (Introduction by), United States: American Council on Public Affairs, 1942.

De Jonge Alice, “From Unequal Treaties to Differential Treatment: Is There a Role for Equality in Treaty Relations?”, *Asian Journal of International Law*, Vol. 4, 2014.

Deringil Selim, “Legitimacy Structures in the Ottoman State: The Reign of Abdulhamid II (1876-1909)”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 23, No. 3, Aug., 1991.

Detter Ingrid, “The Problem of Unequal Treaties”, *15 Int'l & Comp. L.Q.* 1069, 1966.

Dörr Oliver ve Schmalenbach Kirsten, *Vienna Convention on the Law of Treaties A Commentary*, London: Springer, 2012.

Elliot Jonathan, *The American diplomatic code embracing a collection of treaties and conventions between the United States and foreign powers: from 1778 to 1834, With an abstract of important judicial decisions, on points connected with our foreign relations*, Volume I, Washington: Jonathan Elliot Jr., 1834.

Fassbender Bardo ve Peters Anne, *The Oxford Handbook of the History of International Law*, United Kingdom: Oxford University Press, 2012.

Finkelstein Jesse A., “An Examination of the Treaties Governing the Far-Eastern Sino-Soviet Border in Light of the Unequal Treaties Doctrine”, *Boston College International and Comparative Law Review*, Volume 2, Issue 2, Article 9, 1979.

Franz Edgar, *Philipp Franz von Siebold and Russian Policy and Action on Opening Japan to the West in the Middle of the Nineteenth Century*, Germany: IUDICIUM, 2005.

G. Lowes Dickinson, *An Essay on the Civilisations of India, China and Japan*, London: J.M. Dent&Sons Ltd., 1914.

G. W. Keeton, *The Development of Extraterritoriality in China*, New York: Howard Fertig, 1969.

Garner J. W., “The Doctrine of Rebus Sic Stantibus and the Termination of Treaties”, *American Society of International Law*, 1927.

Gayton Jeffrey T., “From Here to Extraterritoriality: The United States Within and Beyond Borders”, *International Studies Association Conference*, 1997.

Gong Gerrit W., *The Standard of ‘Civilization’ in International Society*, New York: Oxford University, Press, 1984.

Greenberg Katherine A., “Hong Kong’s Future: Can the People’s Republic of China Invalidate the Treaty of Nanking as an Unequal Treaty?”, *Fordham International Law Journal*, Volume 7 Issue 3, Article 4, 1983.

Grotius Hugo, *De Jure Belli Ac Pacis Libri Tres (Law of War and Peace)*, çeviri: Francis W. Kelsey, Volume 2, Oxford: Clarendon Press, 1925.

Hawks Francis L., *Narrative of the Expedition of an American Squadron to the China Seas and Japan, Performed in the Years 1852,185 and 1854 under the Command of Commodore M. C. Perry, United States Navy, by Order of the Government of the United States*, New York: D. Appleton and Cmpany, 1856.

Herod Joseph Rogers, M. A., *Favored Nation Treatment, An Analysis of the Most Favored Nation Clause with Commentaries on Its Uses in Treaties of Commerce and Navigation*, New York: The Banks Law Publishing Co., 1901.

Hippler Thomas and Vec Miloš (edited by), *Paradoxes of Peace in Ninettenth Century Europe*, United Kingdom: Oxford University Press, 2015.

Hoffman Joe, “Notes from Tokyo”, *Indiana Law Annotated*, Vol. 14, No. 6, February 1998.

Hornbeck Stanley Kuhl, A. B., “The Most-Favored Nation Clause in Commercial Treaties, Its Function in Theory and in Practice and Its Relation to Tariff Policies”, *Bulletin of the University of Wisconsin, Economics and Political Science Series*, No. 843, Vol. 6, No.2, 1910.

Hornbeck Stanley Kuhl, *The United States And The Far East: Certain Fundamentals Of Policy*, Boston: World Peace Foundation, 1942.

Horowitz Richard S., “International Law and State Transformation in China, Siam, and the Ottoman Empire during the Nineteenth Century”, *Journal of World History*, Vol. 15, No. 4, December 2004.

Horowitz Richard, “International Law and State Transformation in China, Siam, and the Ottoman Empire during the Nineteenth Century”, *Journal of World History*, Vol. 15, No.4, December 2004.

Hsieh Pasha L., “The Discipline of International Law in Republican China and Contemporary Taiwan”, 14 *Wash. U. Global Stud. L. Rev.* 87 2015.

Hulle Inge Van, “Grotius, Informal Empire and the Conclusion of Unequal Treaties”, *Grotiana*, Vol. 37, 2016.

Hunter Janet E., *Modern Japonya'nın Doğuşu, 1853'ten Günümüze*, Çeviren: Müfit Günay, Ankara: İmge Kitabevi, 2002.

Janis M. W., "Jeremy Bentham and the Fashioning of 'International Law'", *The American Journal of International Law*, Vol. 78, No. 2, April 1984.

John Bassett Moore, *A Digest of International Law as Embodied in Diplomatic Discussions, Treaties and Other International Agreements, Interntional Agreements, International Awards, the Decisions of Municipal Courts and the Writings of Jurists, and especially in Documents, Published and Unpublished, Issued by Presidents and Secretaries of State of the United States, the Opinions of the Attorneys-General and the Decisions of Courts, Federal and State*, Washington: Government Printing Office, Vol. V, 1906.

Jones Chester Lloyd, "The American Interpretation of the "Most Favored Nation" Clause", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 32, Tariff Revision, Sep., 1908.

Jones Chester Lloyd, *The Consular Service of the United States, Its History and Activities*, Philadelphia: The John C. Winston Co, 1906.

Jones F.C., *Extraterritoriality in Japan and the Diplomatic Relations Resulting in Its Abolition 1853-1899*, New York: Ams Press, 1931.

Karandashov Innokenty ve Shestakova Ksenia, "The Principle of Equality of States in the Wake of the Russian Revolution", *Russian Law Journal*, Volume V, Issue 4, 2017.

Kark Ruth, *American Conculs in the Holy Land*, Jerusalem: The Magnes Press, 1994.

Kassan Shalom, "Extraterritorial Jurisdiction in the Ancient World", 29 Am. J. Int'l L. 237, 1935.

Kayaoğlu Turan, "Sovereignty, State-Building and the Abolition of Extraterritoriality", *Comparative Research Graduate Student Retreat- Working Paper*, May 2004.

Kayaoğlu Turan, *Legal Imperialism, Sovereignty and Extraterritoriality in Japan, the Ottoman Empire and China*, United States of America: Cambridge University Press, 2010

Keene Donald, *Emperor of Japan, Meiji and His World, 1852-1912*, New York: Columbia University Press, 2002.

Kelsen Hans, *Principles of International Law*, New York: Rinehart&Company, 1952.

Ker William P., "Treaty Revision in Japan, A Survey of the Steps by which the Abolition of Foreign Privilege was Accomplished in the Island Empire", *Pacific Affairs*, November 1928.

Kınlı Onur, "Sam Amca'nın Diyar-ı Gurbet Memurları: 19. yy'daki Amerikan Konsolosluk Hizmetlerine Genel Bakış", *Kebikeç*, Vol. 39, 2015.

Kınlı Onur, *19.Yüzyıl'da Amerika Birleşik Devletleri'nin İzmir'deki Konsolosluk Faaliyetleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilimdalı, Doktora tezi, İzmir, 2009.

Kınlı Onur, *Osmanlı'da Modernleşme ve Diplomasi*, Ankara: İmge Kitabevi, Nisan 2006.

Kuo Yun-Kuan, "Some Observations on Chinese Legal History, As Will Throw Light Upon the Questions of Law Reform and Abolition of Extraterritoriality in China", *The Chinese Social and Political Science Review* V. (a).4 (1920): 255+. Nineteenth Century Collections Online. Web. 27 Oct. 2014.

Lebedová Eliška, "The Opening of Japan", *West Bohemian Historical Review* VI, 2016.

Liu Shih Shun, *Extraterritoriality Its Rise and Its Decline*, 1925.

Lo R. Y., "Extraterritoriality in China", *9 Chinese Soc. & Pol. Sci. Rev.* 230, 1925.

Lorca Arnulf Becler, *Mestizo International Law, A Global Intellectual History, 1842-1933*, United Kingdom: Cambridge University Press, 2014.

Lorimer James, *The Institutes of the Law of Nations, A Treatise of The Jural Relations of Separate Political Communities*, Vol.1, Edinburgh&London: W. Blackwood and sons, 1883.

Louis G. Perez, *The History of Japan*, London: Greenwood Press, 1998.

Ludwig Ernest, *Consular Treaty Rights and Most Favored Nation Clause*, Ohio: The New Werner Company, 1913.

Luis Amadeo Hernandez, “The Japan-Mexico Treaty 1888 and the Most Favored Nation Clause in the Unequal Treaties”, October 2010, <http://ssrn.com/abstract=1763219> (erişim tarihi: 09.11.2016).

M. de Secondat Baron de Montesquieu, *The Spirit of the Laws, Vol.1*, London: J. Nourse and P. Vaillant, 1750.

MacMurray John V. A., *Treaties and Agreements with an Concerning China 1894 – 1919, Volume II Republican Period (1912 – 1919)*, New York: Oxford University Press, 1921.

Mandel Robert, “The Effectiveness of Gunboat Diplomacy”, *International Studies Quarterly*, Vol. 30, No. 1, Mart 1986.

Margolies Daniel S., *Spaces of Law in American Foreign Relations, Extradition and Extraterritoriality in the Borderlands and Beyond, 1877-1898*, Athens: University of Georgia Press, 2011.

Marx Karl ve Engels Friedrich, *Din Üzerine*, Beşinci Baskı, Çeviren: Kaya Güvenç, Ankara: Sol Yayınları, 2013.

Mason Isaac. "Correspondence." *Friend* 22 Feb. 1901: 125+. *Nineteenth Century Collections Online*. Web. 27 Oct. 2014.

Mill John Stuart, *Dissertations and Discussions: Political, Philosophical and Historical*, New York: Henry Holt and Company, 1874.

Miller Robert J., “The International Law Of Colonialism: A Comparative Analysis”, *Lewis & Clark Law Review*, Vol. 15:4, February 2012.

Monebhurrun Nitish, "Essay on Unequal Treaties and Modernity Through the Example of Bilateral Investment Treaties", *11 Braz. J. Int'l L.* 203, 2014.

Morganthau Hans J., *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 3rd ed., New York: Alfred A. Knopf, 1960.

Murase Shinya, "Asian Perspectives on International Law in the Nineteenth and the Early Twentieth Century", http://legal.un.org/avl/ls/Murase_IL.html (Erişim Tarihi: 19.03.2019).

Murase Shinya, "The Most-Favoured-Nation Treatment in Japan's Treaty Practice During the Period 1854-1905", *70 AM. J. INT'L L.* 273, 1976.

Naff Thomas, "The Ottoman Empire and the European States System", Hedley Bull ve Adam Watson (edited by), *The Expansion of International Society*, Oxford: Clarendon Press, 1984.

Natakie Rothman E., "Interpreting Dragomans: Boundaries and Crossings in the Early Modern Mediterranean", *Comparative Studies in Society and History*, Vol.51, No.4, October 2009.

Neff Stephen C., "A Short History of International Law", *International Law*, Malcolm D. Evans (ed. by), Oxford: Oxford University Press, 2003.

Noviçev A. D., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yarı Sömürgeleşmesi*, Çevirmen: Nabi Dinçer, Ankara: Onur Yayınları, 1979.

Oppenheim L. (Edited by), *The Collected Papers of John Westlake on Public International Law*, Cambridge: University Press, 1914.

Oppenheim Lassa Lawrence, *International Law A Treatise*, Vol.1 Peace, Longmans Green and Co., 1905.

Oppenheim Lassa Lawrence, *International Law A Treatise*, Vol.1 Peace, Longmans Green and Co., 1905.

Oura Hajime, "Consular Courts", *Cornell Historical Thesis and Dissertations Collection*, 1893.

Owada H., "The Encounter of Japan With the Community of Civilized Nations", Universiteit Leiden, 3 Juli 2006.

Palmer Walter B., Clive Day, Jacob Viner and Stanley Kuhl Hornbeck, "Reciprocity and commercial treaties", United States Tariff Commission, Washington, Govt. Print. Off., 1919.

Parker P., *Journal of an Expedition from Singapore to Japan, with a Visit to Loo-Choo; Descriptive of these Islands and their Inhabitants; In an Attempt with the Aid of Natives Educated in England, to Create an Opening for Missionary Labours in Japan*, London: Smith, Elder and Co., Cornhill, 1838.

Pennanen Henna-Riikka, *Material, Mental and Moral Progress, American Conceptions of Civilization in Late 19th Century Studies on 'things Chinese and Japanese'*, Academic Dissertaion, University of Jyväskylä, 2015.

Peters Anne, *Unequal Treaties: The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford University Press, 2011.

Phillimore Sir Robert, *Commentaries upon International Law*, Vol. 1, London: Butterworths, 1879.

Piggott Francis Taylor, *Extraterritoriality The Law Relating to Consular Jurisdiction and to Residence in Oeriental Countries*, London: William Clowes and Sons, 1892.

Prichard Earl H., "The Origins of the Most-Favored-Nation and the Open Door Policies in China", *The Far Eastern Quarterly*, Vol. 1, No. 2, Feb., 1942.

Pufendorf Baron, *De Jure Naturae et Gentium (Of the Law of Nature and Nations)*, Eight Books, çeviri: Basil Kennett, London: J. Walthoe, R. Wilkin, J. And J. Bonwickie, S. Birt, T. Ward and T. Osborne, 1729.

Quigley Harold Scott, "Extraterritoriality in China", *The American Journal of International Law*, Vol. 20, No. 1, Jan., 1926.

Quincy Wright, *A Study of War*, Volume 1, Chicago: The University of Chicago Press, 1942.

Raustiala Kal, *Does the Constitution Follow The Flag? The Evolution of Territoriality in American Law*, New York: Oxford University Press, 2009.

Robinson Ronald, “The Excentric Idea of Imperialism, with or without Empire”, Wolfgang J. Mommsen ve Jürgen Osterhammel, *Imperialism and After: Continuities and Discontinuities*, London: Allen&Unwin, The German Historical Institute, 1986.

Roshchin Evgeny, *Friendship Among Nations, History of a Concept*, Manchester University Press, 2017.

Satow Ernest, *A Guide to Diplomatic Practice*, Vol. 1, New York: Longmans, Green and Co., 1917, s. 240-241. Akipek, 1967.

Sayre Francis B., “The Most-Favored-Nation Policy in Relation to Trade Agreements”, *The American Political Science Review*, Vol. 33, No. 3, Jun., 1939.

Sayre Francis Bowes, “The Passing Extraterritoriality in Siam”, *The American Journal of International Law*, Vol.22, No.1, January 1928.

Schwarzenberger Georg, “The Standard of Civilisation in International Law”, *Current Legal Problems*, Volume 8, Issue 1, 1 January 1955.

Scidmore G. H., LL. B., *Outline Lectures on the History, Organization, Jurisdiction and Practice of the Ministerial and Consular Courts of the United States of America in Japan*, Tokio: Igrisu Horitsu Gakko, 1887.

Scott James Brown, *The Spanish Origin of International Law, Francisco de Vitoria and His Law of Nations*, London: Humphrey Milford, 1934.

Scully Eileen P., *Bargaining with the State from Afar, American Citizenship in Treaty Port China, 1844-1942*, New York: Columbia University Press, 2001.

Scully Eileen P., *Bargaining with the State from Afar: American Citizenship in Treaty Port China, 1844-1942*, New York: Columbia University Press, 2001.

Simpson Gerry, *Great Powers and Outlaw States, Unequal Sovereigns in the International Legal Order*, United States of America: Cambridge University Press, 2004.

Slomanson William R., *Fundamental Perspectives on International Law*, Sixth Edition, United States: Wadsworth Cengage Learning, 2011.

Slys Mariya Tait, *Exporting Legality, The Rise and Fall of Extraterritorial Jurisdiction in the Ottoman Empire and China*, The Graduate Institute Geneva: Graduate Institution Publications, 2014.

Starke J.G., *Introduction to Interational Law*, Seventh Edition, London: Butterworths, 1972.

Şahin F. Şayan Ulusan, *Türk-Japon İlişkileri (1876-1908)*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001.

Takkeuchi Keiichi, "Some Remarks on the Texts by Foreigners on Japan up to the End of the Nineteenth Century, How They Changed the Image of Japan Abroad and the Impact They had on the Landscape Sensibilities of the Japanese", *Finisterra*, XXXIII, 1998.

Tarazona Liliana O., “The Civilized and the Uncivilized”, *The Oxford Handbook of the History of International Law*, Bardo Fassbender ve Anne Peters (ed. by), Oxford: Oxford University Press, 2012.

Taylor Hannis, *A Treatise on International Public Law*, Chicago: Callaghan&Company, 1901.

Terwiel B.J., “The Bowing Treaty: Imperialism and the Indigenous Perspective”, ASAA, CAS, ISEAS Conference, Singapore, 1-3 February 1989.

Tomes Robert, *The Americans in Japan: An Abridgment of the Government Narrative of the U.S. Expedition to Japan*, under Commodore Perry, New York: D. Appleton&Co., 1857.

Tuck Richard (Edited and with an Introduction by), Knud Haakonssen (General Editor), Indianapolis: Liberty Fund, natural law and enlightenment classics, 2005.

Vattel Monsieur de, *Le Droit Des Gens, ou Principes de la loi Naturelle (The Law of Nations)*, çeviri: Joseph Chitty, 1834.

Viner Jacob, “The Most-Favored-Nation Clause in American Commercial Treaties”, *Journal of Political Economy*, Vol. 32, No. 1, Feb., 1924.

Waltz Kenneth N., *Theory of International Politics*, New York: Random House, 1979.

Wang Dong, *China's Unequal Treaties: Narrating National History*, UK: Lexington Books, 2005.

Ward A. W., Prothero G. W., Leathes Stanley (Edited by), *The Cambridge Modern History*, Volume XI, The Growth of Nationalities, 1909.

Wen-Jui Wang, "Abolition of Extraterritoriality in China", *The China Critic*, October 3, 1929.

Wheaton Henry, *Elements of International Law with Sketch to the History of Science*, Philadelphia: Carey, Lea&Blanchard, 1836.

Wheaton Henry, *Elements of International Law*, Sixth Edition, Boston: Little, Brown and Company, 1855.

Wight Martin, *Systems Of States*, Hedley Bull (Edited with an introduction by), New Jersey: Leicester University Press&London School Of Economics And Political Science, 1977.

Wright Quincy, *The Existing Legal Situation as it Relates to the Conflict in the Far East*, New York: International Secretariat, Institute of Pacific Relations, 1939, s. 109.

Yanai Akiko, "The Function of the MFN Clause in the Global Trading System", *IDE APEC Study Center Working Paper Series*, 01/02, No.3, March 2002, s.3, Hornbeck, 1910.

Yates Sarah, "Black's Law Dictionary: The Making of an American Standard", *Law Library Journal*, Vol. 103:2, 2011-2012.

Zouche Richard, *Iuris et iudicii feciales, sive, iurus inter gentes (An Exposition of Fecial Law and Procedure, or of Law between Nations and Questions concerning the Same, Wherein are set forth Matters regarding Peace and War between different Princes or Peoples, derived from the Most Eminent Historical Jurists)*, translated by J. L. Brierly, Volume 2, Carnegie Institution of Washington, 1911.

EKLER

EK A

Başkan Millard Fillmore'un Japonya İmparatoruna Mektubu

Komodor Perry tarafından takdim edildi (14 Temmuz 1853).

MILLARD FILLMORE,

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı

Saygıdeğer Majeste,

Büyük ve Yakın Dostum Japonya İmparatoru,

Bu genel mektubu Birleşik Devletleri donanmasındaki en yüksek rütbeli temsilci olan Komodor Matthew C. Perry ile gönderiyorum ve şu an filo kumandanı saygıdeğer majestelerinin sömürgelerini ziyaret etmektedir.

Komodor Perry'e siz saygıdeğer majestelerini hükümetinize ve size en nazik hisleri beslediğime dair ikna etmesi için emir verdim, onu Japonya'ya göndermekte başka bir amacım yoktur fakat siz saygıdeğer majestelerine Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya'nın dostluk içinde yaşamasını ve birbirleri arasında ticari görüşmelerin olmasını önermekteyim.

Birleşik Devletlerin anayasa ve yasaları diğer milletlerin dini veya politik endişelerine yapılacak bütün müdahaleleri yasaklamaktadır. Komodor Perry'i siz saygıdeğer majestelerinin sömürgelerinde asayişi bozabilecek her türlü hareketten kaçınması için özellikle görevlendirdim.

Amerika Birleşik Devletleri okyanusa ulaşmakta ve bizim Oregon topraklarımız ile Kaliforniya Devletimiz siz saygıdeğer majestelerinin sömürgelerinin tam karşısında konumlanmaktadır. Vapurlarımız Kaliforniya'dan Japonya'ya 18 günde gidebilmektedir.

Bizim büyük Kaliforniya Devletimiz her yıl gümüş, civa, değerli taşlar ve birçok değerli eşyanın dışında altından 60 milyon dolar elde etmektedir. Japonya da zengin ve bereketli bir ülke olmak ile birlikte birçok değerli eşya üretmektedir. Siz saygıdeğer majestelerinin tebaası birçok işte kalifiyedir. İki ülkenin de, hem Japonya hem Birleşik Devletlerin yararı için ticaret yapmaları konusunda istekliyim.

Siz saygıdeğer majesteleri hükümetinin eski yasalarının Çin ve Hollanda ile yapılan haricindeki dış ticarete izin vermediğini bilmekteyiz fakat dünya devletleri değiştiğinden ve yeni hükümetler ortaya çıktığından, yeni yasalar yapmak akıllıca gibi görünüyor. Siz saygıdeğer majesteleri hükümetinin yaptığı eski yasaların ilk olduğu zamanlar olmuştur.

Bazen yeni dünya olarak da adlandırılan Amerika, ilk olarak Avrupalılar tarafından bulunmuş ve yine Avrupalılar buraya yerleşmişlerdi. Uzun bir süre çok az insan bulunuyordu ve çok fakirlerdi. Şimdi sayıları çok fazla; ticaret hacimleri çok geniş; ve eğer siz saygıdeğer majesteleri bugüne kadar var olan eski yasayı, iki ülke arasında serbest ticarete izin verecek şekilde değiştirirse, bu durum iki ülke için de son derece yararlı olacaktır.

Eğer siz saygıdeğer majesteleri dış ticareti yasaklayan eski yasaları tamamen kaldırmaktan memnun olmazsa, bu yasalar 5 ya da 10 yıllığına deneme amacıyla sarkıtılabilir. Eğer umulduğu gibi olmazsa eski yasalar iyileştirilebilir. Birleşik Devletler yabancı devletler ile olan anlaşmalarını sık sık birkaç yıl ile sınırlar ve daha sonra memnun kaldığı ölçüde onları yeniler ya da yenilemez.

Komodor Perry'i siz saygıdeğer majestelerine başka bir konuyu belirtmesi için görevlendirdim. Bizim birçok gemimiz her yıl Kaliforniya'dan Çin'e geçiyor; ve çok

sayıda insanımız Japonya kıyılarının yakınlarında balina avcılığının peşine düşüyor. Bu bazen bizim gemimizin siz saygıdeğer majestelerinin kıyılarında battığı fırtınalı havalarda. Bütün bu olaylar ile, sizden beklentimiz, biz bir gemi gönderip onları aldırana kadar, talihsiz insanlarımız anlayışlı ve nazik bir biçimde tedavi görmeli ve onların malları korunmalı. Bu konuda çok samimiyiz.

Komodor Perry'e benim adıma hareket etmesi için talimat verdim. Biz gemilerimizin Büyük Okyanusu aşarken çok fazla kömür harcadığını anladık ve bu yol Amerika'dan gerekli olan kömürü getirmek için elverişli bir yol değil. Biz umuyoruz ki, gemilerimiz Japonya'da duraklamak ve kendilerine kömür, su ve erzak tedarik edebilmek için izinli olsunlar. Bütün bunlar için siz saygıdeğer majestelerinin tebaasını tercih ettiği şekilde ödeme yapılacaktır, ve biz siz saygıdeğer majestelerinden imparatorluğun güney tarafında bizim gemilerimizin duraklayabilecekleri müsait bir liman tahsis edilmesini rica ederiz. Biz bu konuda çok istekliyiz.

Komodor Perry ve güçlü bir filo ile, siz saygıdeğer majestelerinin ünlü şehri Yedo'yu ziyaret etme amaçları: dostluk, ticaret, kömür tedariki ve bizim insanlarımızın korunmasıdır.

Komodor Perry'e siz saygıdeğer majesteleri için gönderdiğim birkaç armağının kabulü için yalvarması talimatını verdik. Hiçbirinin büyük bir değeri yok fakat bazıları Birleşik Devletlerde üretilmiş malların numunesidir, ve onlar bizim samimi ve saygıdeğer dostluk ilişkimizin nişanıdır.

Dostunuz,

Başkan Millar FILLMORE

EK B

Başkan FILLMORE'un mektubuna Japonya'nın cevabı

Siz ekselanslarının geçen yıl bu milletin saygıdeğer imparatoruna teslim ettiğiniz saygıdeğer başkanın mektubuna göre, Birleşik Devletler elçisinin bu imparatorluğa dönüşü bekleniyordu. Hükümetinizin bütün bu tekliflerine bir kerede yeterli cevabı vermek imkansız.

Bizim imparator atalarımız tarafından yasalarla bir değişim en olumlu yönde yasaklanmıştır, bizim için eski yasalara bağlılığı sürdürmek, devrin ruhunu yanlış anlamak gibidir. Fakat biz şimdi zorunlu gereklilikler tarafından yönetiliyoruz. Geçen yıl siz ekselanslarının bu imparatorluğa ziyareti sırasında majesteleri bir önceki imparator hasta idi ve şimdi öldü. Sonradan majesteleri şimdiki imparator krallığa geldi. Burada birçok iş henüz tamamlanmadı ve diğer düzenlemelerin gerçekleşmesi için zaman yok. Bundan başka, majesteleri yeni imparator prenslere ve imparatorluğun yüksek temsilcilerine yasaları gözden geçirmeleri için talimat verdi; bu yüzden onun şu anda eski yasalara herhangi bir değişiklik getiremeyeceği belirgindir.

Geçen sonbahar Hollanda gemisinin ayrılışında, Hollanda ticaretinin Japonya'daki yöneticisi bu olaydan sizin hükümetinizi haberdar etmemizi rica etti, ve biz onun yaptığı gibi yazı ile haberdar ettik.

Rus elçisi Nagazaki'ye geldi, hükümetinin bir isteğini ulaştırmak için. Buradan ayrıldı çünkü aynı istekleri ulaştıran bütün milletlere verilecek bir cevap yoktu. Ancak gereklilikleri tanıdık; kömür, su, erzaklar ve onların içerisindeki mürettebatlarının korunması ile ilgili olan hükümetinizin tekliflerine uyulacaktır.

Son olarak, malların fiyatları ve takas malları Kurokawa Kahei ve Moriyama Einosuke tarafından düzenlendi. Konular düzenlendikten sonra, gelecek görüşmede anlaşma tamamlanmış ve imzalanmış olabilir.

EK C

Üst Düzey Meclis Üyesi Hayashi'ye Komodor Perry'nin Mektubu

10 Mart 1854

Bana dün Kurokawa Kahei ve tercüman Moriyama Einosuke tarafından sunulan mektubumuza cevabınızda Japonya Hükümeti'nin diğer milletlere saygı duyarak değişmesi gerekliliğine olan inancı ile Birleşik Devletler ile dostluk görüşmelerine izin verdiğini öğrenmenin bana büyük zevk verdiğini söylemek için acele ettim.

Her ne kadar aydınlanmış ruhun güçlü açıklığının temsilcisi olan sizin ve imparatorluğun sunmaktan onur duyduğum önerilere karşı istekli olan yetkili kişilerinin teklifleri bildiride bulursa da; benim umduklarımdan çok daha azını kapsıyorlar ve söylemekten çekinmiyorum ki, onlar Başkanı tatmin etmeyecektir.

Sizin nazik bir anlaşmayı garanti eden, Japonya llimanlarını bundan böyle ziyaret edebilecek olan Birleşik Devletler gemileri ya da kıyılarında batmış olanlarının ve insanların uygun şekilde ağırlanması ile ilgili olan teklifinizi memnuniyetle kabul ederim.

Bunlara ek olarak, şartlar ve diğer istekler onlara sağlanmalı ve ödemeler aynı şekilde yapılmalıdır.

Ayrıca, Amerikan vapurları gerekli miktarda ve eşit ücretlendirme ile kömür isteyebilmelidirler.

Bunlar şimdiye kadar olduğu gibi, ve anlaşmada benim yapmayı umduğumdan daha az, fakat benim talimatlarım daha kapsamlı ve liberal bir görüşmeyi gerektiriyor, barışta ve dostluktaki misyonumuzun yürütülmesindeki isteklerimizin tamamı ile dönemin şartları değerlendirmesinde imparatorluğun temin edildiğini hissediyorum, biz iki millet için de

ortak avantajlar sağlayacak olan bir dostluk anlaşmasına girmekten daha fazla çekinmeyeceğiz.

Kısacası, ben yine düzeltilen bazı sözleşmelerin politikası üzerine dürüstçe ileri sürerim ki, Japonya'nın vatandaşları gibi Birleşik Devletler'in vatandaşlarının üzerinde bağlayıcılığı olacaktır.

Dostça ilişkiler kurmaya ve bunları iyi sonuçlandırmaya dair müzakereler için en içten dileklerimi sunmak gereksiz olacaktır yine, bir sorunun önemine değinirsem; daha fazla zorlu ithalatın ve Amerika'dan gönderilen daha fazla geminin ve mürettebatın engellenmesi için zaman tanınması önemli.

Bütün iyi inançlarımla imparatorluk temsilcileri ile tanışma umudum ve gücüm var; coğrafi konumları bakımından karşılıklı yakınlıkta bulunan bu iki millet arasında anlaşmayı getiren davranışların ve soruların değerlendirme yolu ile karara bağlanması için günümüzden daha müsait bir zamanımız olmayabilir; emretmek gibi gelecek; deneyimliönsezi kadar bir ortak değişim anlayışı iyi ve mutlu bir dostluğun başlamasına ve onun daimi olmasına yardım edecektir uzun yıllar boyunca, ben güveniyorum.

En derin saygılarımla,
M. C. Perry

EK D

KANAGAWA ANLAŞMASI (PERRY SÖZLEŞMESİ)

31 Mart 1854

Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya İmparatoru, iki millet arasında sürekli ve içten dostluk ilişkisi kurmak için genel bir dostluk ve barış anlaşması ile, gelecekte kurallar iki ülke arasında görüşmeler ile ortak ve istendiği şekilde belirlenecek; birleşmiş milletler görevlisi, hususi elçisi Matthew Calbraith Perry ve aynı şekilde tam yetki verilmiş olan Japonya elçileri Hayashi-Daigaku-no-kami, Ido, Mmimasaki Prensi, ve gelir dairesi üyesi Udono tarafından bu görüşmeler yürütülecek.

Sözü edilen görevliler tam yetkileri ile ve gerektiği gibi değerlendirdikleri önermeleri, aşağıdaki maddeler ile karara bağladılar:

MADDE 1: Kişiler ve yerlerin aykırı durumu olmaksızın, saygın bir şekilde, Amerika ve diğer tarafların insanları arasında kalıcı ve evrensel bir barış olmalı

MADDE 2: Japonların sahip olduğu kadarıyla Amerikalıların erzak, su ve kömür gibi ihtiyaçlarını gerektiğinde sağlayabilecekleri, Idzu prensliğindeki Simoda Limanını, Matsmai prensliğindeki Hakodate Limanını Japonlar Amerikan gemilerini kabul etmesi için açmıştır. Ade geçen ilk limanın açılışı bu anlaşma imzalandığı gün derhal, diğer liman ise aynı günü izleyen bir sonraki gün açılmış olacaktır

Açıklama – Tedarik edilen malların taşıma ücretleri Japon yetkililer tarafından altın veya gümüş sikkeler ile ödenmelidir

MADDE 3: Her ne zaman Birleşik Devletler gemileri batmış olursa Japonya kıyılarında, Japon gemileri onları destekleyecek ve onların mürettebatlarını Simoda'ya ve

Hakodate'ye taşıyacaklar ve buralarda ikamet eden kendi vatandaşlarına teslim edeceklerdir

MADDE 4: Birleşik Devletlerin bu kazazedeleri ve diğer vatandaşları diğer ülkelerdeki gibi özgür olmalı ve hapse maruz kalmayıp sadece kanunlara karşı sorumlu tutulmalıdır

MADDE 5: Birleşik Devletlerin kazazedeleri ve diğer vatandaşları, geçici olarak Simoda ve Hakodate'de hapis ve tehditlerin konusu olamazlar, Nagazaki'deki Hollandalılar ve Çinliler gibi. Fakat Simoda'da özgür olmalılar ve eklenen haritada belirtildiği gibi Simoda limanındaki küçük adadan yedi Japon mili uzaklık çerçevesi içerisinde diledikleri yerlere gidebilmeliler, ve Birleşik Devletler'in bu adayı ziyaretinden sonra Hakodate'de de durum bu şekilde olmalı, belirtilen sınırlar içerisinde istedikleri yere gitmede özgür olmalıdırlar

MADDE 6: Eğer istenen veya herhangi bir faaliyet için gereken mallar olur ise taraflar arasında bu gibi konularda hesaplaşmak için dikkatli bir değerlendirme yapılacaktır

MADDE 7: Birleşik Devletler'in Japonya limanlarının altın ve gümüş sikkeler karşılığında onların gemilerine açılması başvurusu kabul edilmiştir ve mallar ile ilgili maddeler bu düzenlemeler altında Japonya Hükümeti tarafından geçici olarak bu amaç için güçlendirilmiştir. Değişim için isteksiz olunan mallar bile olsa Birleşik Devletler'in gemilerinin bunları taşımaya izin verilmelidir

MADDE 8: Su, erzak, kömür gibi ihtiyaç duyulan mallar sadece bu amaç için tayin olunan Japon yetkililer aracılığıyla temin edilmelidir

MADDE 9: Eğer gelecekte bir gün Japonya Hükümeti diğer millet evya milletlere bu belgede Birleşik Devletler'e ve onun vatandaşlarına bahşedilmeyen ayrıcalıklar ya da avantajlar tanıyacaksa bunlar Birleşik Devletler'e ve onun vatandaşlarına bahşedilenler gibi müzakeresiz ve ertlemesiz olacaktır

MADDE 10: Birleşik Devletler'in gemilerinin, Simoda'da ve Hakodate'de bir sıkıntı ya da hava ile ilgili bir sorun olmadıkça, Japonya'nın diğer limanlarına gitmesine izin verilmeyecektir

MADDE 11: Birleşik Devletler Hükümeti bu anlaşmanın imzalanış tarihinden on sekiz ay sonra her iki tarafın da gerekli düzenlemenin hükmünü vermesi şartı ile, herhangi bir zamanda Simoda'da ikamet etmeleri için konsoloslar ya da vekiller atayacaktır

MADDE 12: Anlaşma sonuçlandırılmış ve gerektiği şekilde imzalanmıştır, zorunlu olacak ve Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve her iki tarafın da vatandaşları ve tebaası tarafından sadık bir şekilde gözetilecek ve senatonun izin ve önerisi ile Birleşik Devletler Başkanı tarafından onaylanacak; ve Japonya'nın egemeni tarafından; ve onaylama anlaşmasının imzalanmasından itibaren 18 ay içerisinde yapılacaktır ya da mümkün ise daha erken

Sadakat içerisinde, bizimle ilgili olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin saygıdeğer tam yetkili temsilcileri ve Japonya İmparatoru bunu imzaladı ve mühürledi

E K E

Konsolosluk Mahkemesi Kayıt Örneği

UNITED STATES CONSULAR GENERAL COURT AT KANAGAWA, JAPAN.
 in the 1st day of January, 1911, to the 31st day of March, 1891, inclusive.

No. of Case	DATE OF FIRST PROCEEDING	NAME AND NATIONALITY OF PLAINTIFF	NAME OF DEFENDANT	NATURE OF SUIT	JUDGMENT	AMOUNT OF FINE AND RECEIVED		DEPOSITION OF FINES AND FEES		APPEAL
						Assessed	Chk.	Assessed	Chk.	
Primal No. 22	April 27	People of the U.S.	J. J. Brown	Banking document from long	Banking					
" " 23	" "	" "	E. P. Hill	" " "	"					
" " 24	December 1	" "	Joseph Hill	" " "	"					
Civil " 10	April 15	Matias Escobar	Escobar	Banking fail	"					
" " 13	April 19	Estate of Philip M. Donald	"	Probate	"					
" " 21	April 19	Estate of George Day	"	Probate	"					
" " 28	June 7	Estate of J. J. Brown	"	Probate	"					
" " 32	Aug. 14	Chas. J. Donahue	"	Probate	"					
" " 36	Aug. 31	Estate of Thomas P. Penn	"	Probate	"					
" " 37	Aug. 9	J. H. Brown	"	Probate	"					
Primal No. 125	Feb. 20	People of the U.S.	David A. ...	Account of Money	Letters of Administration issued	7.20	9.25	6.50		
" " 126	March 5	Estate of Joseph S. ...	"	Probate	Letters of Administration issued	2.00	8.14	4.50		
Primal No. 126	" "	People of the U.S.	Victor ...	Account of Money	Letters of Administration issued		5.25			
" " 39	" "	Chas. ...	"	Banking	Banking					

M.B. Herbert
Manda,